

انا لله و انا اليه راجعون

ارتحال جانگداز رهبر کمير و بنيانگذار
جمهوری اسلامی را تسليت عرض می کنیم

صایي: ۱-۲۲

فروردین - ازده بهشت ۱۳۶۸

واپسین

اون بیر یاشیندا
نور کجه و فارسجا فرهنگي مجموعه
۱۱- اینجی ایل

یازده ساله
مجله فرهنگي فارسي و ترکی
سال یازدهم

شماره امتیاز ۸۵۳۸

قیمت ۴۵۰ ریال

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

ایچینده کیلر

(فهرست)

- ۳ ۱- کلامه لر اوزرینده، کؤکلر، گؤده لر، اکلر، کلامه لر؛ دوکتور حمید نطقی.
- ۱۹ ۲- روشنفکر و مشکل زبان ترکی، از مرحوم جلال آل احمد.
- ۳۳ ۳- اوغوزنامه و یا اوغوز آنالار سؤز و ومثللی؛ دوکتور جواد هیئت
- ۴۱ ۴- آذربایجان ادبیاتی، پروفیسور احمد جعفر اوغلو، دوکتور عباسعلی جواد
- ۴۷ ۵- نهج البلاغه اوخویاق؛ اسماعیل هادی
- ۵۰ ۶- تیریز لهجه سی حقیقه؛ محرم محمدوف - دوکتور جواد هیئت
- ۶۰ ۷- حاجی زین العابدین تقی اوف؛ بایرامعلی فغفوری - معصوم علیوف
- ۶۵ ۸- بزرگداشت استاد شهریار.
- ۶۶ ۹- افسانه شب و اونون منظوم ترجمه سی (گمجه باسقینی)؛ استاد شهریار، مبارز علیزاده، غ - بیگدلی.
- ۷۲ ۱۰- قشقاقلر حقیقه بیر نئجه سؤز، عزیز محسنی
- ۷۵ ۱۱- تانیشما (شعر)؛ ح. نطقی (آیتان)
- ۷۶ ۱۲- گؤز تله؛ حمید نقوی (حامد)
- ۷۷ ۱۳- شعر؛ باریشماز - سؤنه
- ۷۸ ۱۴- شوروم، قاطاریم وارمنیم؛ ساوالان
- ۸۰ ۱۵- بیزه گلن مکتو بلار
- ۸۸ ۱۶- شهر یاردان دانیشاق؛ ولی سطوتی (آغلاغان)
- ۸۹ ۱۷- رجزلریم؛ میرزا رسول اسماعیل زاده
- ۹۱ ۱۸- شاعر لر مجلسی؛
- ۹۱ آرزو، رحیم ضیائی فر. (مراغه)
- ۹۱ نصیر پایکنار؛ نصیر (اردبیل)
- ۹۲ یا لنا قلیغا نفرت
- ۹۳ ناظر شرفخانه ای په خطاب، نزهت تبریزی
- ۹۴ استاد ساهرین اولومونون ایل دؤنومه، ز. اوغوز
- ۹۵ تبریزی گؤردوم، ر. ا. قارتال.
- ۹۶ ۱۹- گمجه؛ داملا (آنکارا)
- ۹۷ ۲۰- آنالار سؤز؛ منظوری خامنه ای
- ۹۸ ۲۱- کؤچدو دنیا میزدان بیر گوزهل انسان؛ مرحوم ت. پیرهاشمی نین ابدیته قووشماغی مناسیبتله؛ م. ع. فرزانه، حجت الاسلام سید جعفر موسوی، حس راشدی، ح. ابراهیم زاده. م. م. آذر، واله. آ. علیائی، آران، قارتال م. م. ناظر، آلوو، ائل اوغلو، ائلچین، ع. ر. علیزاده و م. ه. حساری

- ۱۱۶ - ۲۲- در سوگ انسانی آزاد؛ صمد سرداری نیا
- ۱۲۲ - ۲۳- باغچه بان، ع. ا. ترابی (حلاج اوغلو)
- ۱۲۳ - ۲۴- درگذشت مرحوم جواد پیمان مدیر روزنامه فروغ آزادی؛ ی. شیدا - وارلیق
- ۲۵- ۲۵- پیمانیم هانی؛ رضا پاشا زاده.
- ۱۲۵ - ۲۶- قابل توجه مقامات محترم جمهوری اسلامی. نامه‌ای از یک خواننده
- ۱۲۶ - ۲۷- دنیزدن بیرداملای؛ آخشین آغ کمرلی
- ۱۲۷ - ۲۸- «وارلیق» ایاردیم؛ آترویات.
- ۱۲۸ - ۲۹- ادبی خبر
- ۱۲۹ - ۳۰- آذربایجان تورکجه سیندن آلمانجا یا
- ۱۳۰ - ۳۱- پیامبر عشق؛ حامد
- ۱۳۰ - ۳۲- گرایلی؛ فرخ - ناطق تبریزی

اطلاعیه

- ۱- مقالات و نوشته‌های وارده مسترد نمی‌شود و مجله در حتمک و اصلاح و رد آنها مجاز و مختار است.
- ۲- مسئولیت صحت و سقم و دفاع از مضامین نوشته‌هایی که نام نویسندگان آنها تصریح و مندرج شده است با خود آنهاست.
- ۳- از مشترکین محترم وارلیق خواهشمند است مبلغ (۲۰۰۰) ریال حق آبونمان ۱۳۶۸ را به آدرس بانک ملی ایران شعبه داریوش خیابان بهار حساب شماره ۲۱۶۳ دکتر جواد هیئت واریز و فتوکپی قبض آنرا به آدرس مجله ارسال نمایند تا در ارسال مجله وقفه‌ای حاصل نشود. وارلیق.

وارلیق

مجله ماهانه فرهنگى فارسى و توركى
آپلیق تورکجه و فارسجا فرهنگى نشریه

اون بیرینجی ایل - فروردین ، اردیبهشت ۱۳۸۶

دوقتور حمید نطقى (آیتان)

* کلمه‌لر اوزه‌رینه *

ه کؤکلر ، گؤوده‌لر ، اکلر ، کلمه‌لر

(۱۱)

۹۴ - لان

" وحشى ، بیرتیجی ... بعضی حیوان آدلاریندا ایشله‌دیلم بیلر
اکدیر . بو سؤز پروفه‌سور خطیب‌وغلونون فیکیرینه " اژدها و قورخونج
حیوان مفهوملارینی بیان ائله‌ین چینه " لونگ " کلمه‌سیندن گلمیش
دیر " (آدی گئچن اثر ، ص ۹۶) .

مثال : اصلان ، قاپلان / قافلان ، ایلان

۹۵ - لت - (- لات -)

بو اک واسیطه‌سی ایله صفتلردن متعدی فعللر عمله گتیریلیر . مثلا :

آیدینلاتماق ، یوغونلاتماق ، یونگولتمک ، چیرکلمک و سایره .

پروفه‌سور جعفر اوفون بو اک حقینده بئله بیر ایضاحی دا وار دیر :

" بعضی حاللاردا ، ، سن ، ش اکلری نین کؤکلره قاریشراق ایتمه‌سی

حاللارینا تصادوف ائدیلمیر . بو حادیشه کؤکلرین " آرخایکلشمه‌سی "

نتیجه‌سینده باش وئریر . مثلا آلداتماق ، آلدانماق سؤزلرینده " آل " کؤک

اولوب - دان .. " و - دات - " عنصرلری " ل " سسی نین " د " سسی ایله

عوض ائدیلمیش " - لات " و " - لان " اکلری نین واریانتلاری دیر .

سؤزلرین کؤکو اولان " آل " اؤز " یالان " معنا سینی معاصر دیلمیزده

ایتیره رک "آر خایکلشمیشدیر" - ("معاصر آذربایجان دیلی لقیسیقا" ص ۱۹۶).

۹۶ - لر (- لار)

۹۶/۱

آد نوعوندان کلمه لرده جمع مفهومونو تامین ائدر :
آدام - آداملار ، آتما - آمالار . ال - اللر ، قول - قوللار ،
اؤچونجو - اؤچونجولر ، کؤل - کوللر ، گؤزه ل - گؤزه للر

۹۶/۲

خلق و یئر آدلاریندان صونرا گلر و "جمع و عموم" مفهومونو
افاده ائدر : ایرانلیلر ، تورکلر ، فرانسیزلار ، فارس لار ، کوردلر ،
عربلر ، تبریزلیلر ، سرخابلیلار ، کندیلر ، شهریلر

۹۶/۳

آد نوعوندان کلمه لرده سسلنمه (ندا) حالی نی تامین ائدر :
آقالار ! خانیملار ! ، گنجلر !

۹۶/۴

شخص بیلدیرن خصوصی آدلاردان و سوی آدلاریندان صونرا گلر "جمع و
عائله" مفهوملارینی تامین ائدر :

علی لر (دونن بییز علی لره / علی گیلر گشتدیک) ، صفوی لر (صفویه) ،
سلجوقلار (آل سلجوق) ، غزنه لیلر (غزنویان) ، آق قویونلولار
بو صورته عائله آدلاری دا اولار : شکرچی لر ، ایپکچی لر ، دستمالچیلار

۹۶/۵

خاص آدلارلا گلر رک جمع مفهومو ایله بیرلیکده "حرمت" ویا "بنزه ر-
لیک" مفهومونو دا تامین ائدر :

فضولی لر ، نسیمی لر ، کورا وغلولار ، شاه اسماعیللار

۹۶ /۶

گؤسته رمه (اشارة) و صورغو (سئوال) ضمیرلرینده جمع مفهومونو
تامین ائدر : بۇنلار/ بولار ، اۇنلار/ اولار ، کیملر ، هانسیلار ، نه لر

۹۶/۷

جمعی شخص ضمیرلرینده ایکینجی بیر جمع مفهومو ایله بیرلیکده
"بنزه رلیک" معناسی دا وئره ر :

بیزلر = بییزیم کیمی اولانلار ، سیزلر = سیزین کیمی اولانلار

گۆستهرمه (اشارت) ضميرلريله دوزه لميش كلمه لره و صورغ—
(سوال) ضميرلرينه گلهرك ، مبالغه " ايله بيرليكه " عمومي لشرمه "
معناسى دا وئرهر : بئله لر ، بورالار ، كيملر ، نئلر ، فيلانلار
۹۶/۹

بى يه ليك (ملكيت) اكي ايله قاليبلاشاراق " زامان " مفهومو
پادا " عمومي ليك " مفهومونو تامين ائده ر :
آخشاملار ، سحرلر ، بئله لر ، ائنه لر ، بورالار ، كيملر ، كيلى
لر ، نلر ، بيرچوخلار ، بعضى لر ، بىر لى ، هانسيلار
۹۶/۱۰

صايى (عدد) ضميرلريندن صورنا ايشله ديله رك " مرحله ، بيرليك
توپلوق " مفهومونو تامين ائده ر :
بىرلر (فارسجا : يكان) ، اولنلر ، يوزلر ، مين لر رديفى ، دوردلىرىغناغى ،
قىرخلار
۹۶/۱۱

بو اكي آلميش بعضى كلمه لره قوشا سوزلر قورولور :
آيلار و آيلار ، ايللر و ايللر ، اللر اللره ، گوزلر گوزلده ، گوزه للىر
گوزه لى : كوراوغلو اعلانلار اعلانيدى ، ايللرايلى بو گوزه ل فرصتى
گوزه ديك . شهدا گؤده سى دير باخسان آ داغلار داشلار / بو ركوع
اولماسا دونيادا اگيلمز باشلار " عاكف " .
۹۶/۱۲

بعضى تعبىرلرده قاليبلاشميش اولاراق ايشله ديلىر :
ساغليقلار اولسون ، تانرى صبرلر وئرسين ، ياخشى گونلر ، خئيرلى
آخشاملار ، درين حرمتلر ، صونسوز سئوگيلر ، اوستون موفقيتلر ، چوخ چوخ
تشكرلر
۹۶/۱۳

بعضى تعبىرلرده مفرد اولماسى گره كن كلمه لر " مبالغه " مفهومو وئرمك
اوزه ره جمع كيلى گؤسته رىرلر :
دونيالار قده ر ايش وار ، هاولار بىردن بىره سويودو ، ايستىلر باشلادى .
۹۶/۱۴

بى يه ليك (ملكيت) اكي ايله گله رك بعضا مفرد و بعضا جمع

معناسی وثره ر:

قىزلارين آنالارى = ۱) قىزلارين آناسى، ۲) قىزلارين هر بيرى نين آيرى اولان آناسى . طلبه لرين صنيفلىرى = بير چوخ طلبه نين بير صنيفى يادا طلبه لرين هر دسه سى نين آيرى اولان صنيفى .

۹۶/۱۵

بو اكي آنان بعضى كلمه لر "بیر" كلمه سى ايله تعبير حالينا گله رک "مبالغه" مفهومونو وثره ر:

بیر واختلار چوخ يا خشى ايدیلر. بیر زامانلار نه گؤزه ل ، يار ايله همبزم اولدوق ...

۹۶/۱۶

بو اک بيلیک ساحه سينده "توپلولوق، مائله و بنزه رى" مفهومونو گتيرن اصطلاحلار اوچون ايشله ديلىر:

سؤرونگن لر (فارسجا : خزندگان) ، تۇرونج گيللر (فارسجا : مرکبات) ..

۹۷ - لش ... (لاش -)

بو اکدن دوزه لميش كلمه لرين معنالارينا باغینجا بو اكين بعضاً مرکب بیر اک یعنی " - له - ش " و بعضاً ده ساده جه " - لش " اولدوغونو آنلاریق . بیرینجی حالدا معنادا "مشارکت" مفهومو و ايكینجی حالدا "عثنی کیفیت ده اولماق" يادا "بنزه مک" مفهومو غالیب دیر .

۹۷/۱

ایکینجی حالا مثال :

گؤزه ل لشمک ، جتین لشمک ، پیسله شمک ، داشلاشماق (داشا دؤنمک)

۹۷/۲

بیرینجی حالدا ، مشارکتی گؤسته رن ، مثاللار :

يامانلاشماق ، خبرلشمک ، مکتوبلاشماق ، درد لشمک ، حلالاشماق ...

۹۷/۳

معلیم جعفروف "مشارکت" له "قارشى ليق" مفهوملا رینی آيرى - آيرى مطالعه ائله ميشدير . مشارکت اوچون مثال : بیرلشمک ، قارشى ليق اوچون مثال مکتوبلاشماق .

۹۸ - لک (- لاق)

۹۸/۱

اصلینده لگ / - لاغ " شکلینده دیر بو اكين صون سى چوخ زامان دوشموش و " - له / - لا " حالينا گلميشدير ... عموماً يثره دلالت ائتمکدن

آدلار دوزه لیر: اوو- اوولاق (چوخ اوو اولان یئر) ،
قیش- قیشلاق ، اوت- اوتلاق (حیوان اوتلادیلان یئر) ، سولاق (سویو
بول یئر) .

۹۸/۲

ها بیلهدیر "ق" - نین حذف اولموش شکیللری : یا یلا (یا یسلاق) ،
قیشلا (قیشلاق) ، دوزلا (دوزلاق) ، بو کلمه لر مختلف تورک لهجه
لرینده فرقلی معنالاردا ایشلهدیلیر (پروفه سور وحیه خطیب اوغلو
آدی کتچن اثر ص ۹۵ - ۹۴) .

"باشلاغ" او یغور تورکجه سینده "باشلانغیج" و "ابتدا" معنا سینا گلیر .
۹۹ - لک (- لاق)

فعل دوزه لدن " - له - " اکی ایله " - یک " اکی نین بیرلشمه
ادغا میندان حاصل اولان " - لک " اکی آددان آد و صفت دوزه لدر .
خیرتلاق ، ایسلاق و بیرنچه کلمه داها بو اکلده دوزه لمیشدیر . صفتلردن:
ایشلک ، دیشلک ، چیبلاق (چیلیق) ، چاتلاق ، یووارلاق ...
۱۰۰ - لم (- لام / - لوم)

" آد جنسیندن کلمه لره بعضاً ده فعله گله رک آد دوزه لدن " - لا - م " ..
شکلینده مرکب بیر اکدیر: " ساغلام " کیمی بو اکلده صون زامانلاردا دوزه
- لمیش کلمه لره واردیر . (وحیه خطیب اوغلو آدی کتچن اثر ص ۹۵) ،
مثال : توپلام (یکون ، حاصل جمع)

۱۰۱ - لن - (- لان -)

۱۰۱/۱

پروفه سور "یانقو اوغلو" دئییر:

" - له - " اکی نین هم متعدی (دوزلاماق ، تمیزله مک) ، هم ده لازیم
(یا و اشلاماق) فعللر توره تدیگی نی بیلیریک متعدی اولانلاری هم مجهول
(پاسیف) هم ده مطاوعت معنالی (دؤنوشتلو : reflexive) اولمالاری
اوچون " - ین - " اکی (سیلینمک ، ییلینمک مثاللاریندا اولدوغو
کیمی) آدیقلاریندا "لازیم" جالا گله لر: دوزلانماق ، تمیزلنمک کیمی .
آنحاق آدلاردان مستقیما مجهول فعللر دوزه لتمک مقصدی ایله ، صونرا -
لاری مرکب " - لن - " اکی ایله فعللر دوزه لدیلمیشدیر .

یونا گوره بورادا " - لن - " له دوزه لمیش فعل ، بیر " - له - " ایله
دوزه لمیش فعلین مجهول و یا دؤنوشتلو شکلی دگیلدیر ، آیری بیر فعلدیر .

بئله جه عئینی کؤکدن هم " - له - ن - " اکی ایله (یعنی اولجه " - له -
ایله دوزه لمیش فعله " - ن - " آرتیراراق) ، همده مستقیما " - لن - "
ایله دوزه لمیش فعللر واردیر :

۱ - " یاغ " - " یاغ - لا - ماق " - " یاغ - لا - ن - ماق " (یاغ باتماق
یاغلا لکه لکمک) :

۲ - " یاغ " - " یاغ - لان - ماق " (یاغ باغلاماق) .

مولفین گتیردیگی باشقا مثاللاردان بیریمی ده . " پارا - لا - ن -
ماق " (پارچا - پارچا اولماق) و " پارا - لان - ماق " (پول - پارا
صاحیبی اولماق) دیر .

۱۰۱/۲

بیز بورادا معترضه جمله کیمی بیر نقطه یه دقتی حکمک ایسته بیریک
عئینی کؤکدن گلمیش بو اکلردن (" - له - ن - " و مستقیما مرکب " - لن
- " اکلریندن دوزه لمیش بیر فعلین حقیقتده ایکی یوللا عمله گلمیش
اولدوغونا فیکیر وئریلدیگینده بعضی سئواللارین جوابی اؤز - اؤزونه
تایلمیش اولور ، مثلا " آیاقلانماق " فعلی نین آذربایجان تورکجه -
سینده معنا سینا باخاق : " آذربایجان دیلی نین ایضاحلی لغتی عئینا
بئله دئییر :

" ۱ - مجهول : تا پیدالانماق ، تا پیدالانیب ، ازیلمک ، خراب ائدیلمک
// آیاقلا باسیلماق ، سیخیلماق ، آیاقلا وورولماق ، ازیشدیریلماک ،
آیاق آلتینا سالینیب دئیولمک ،

۲ - تاثیر سیز فعل : آیاغا قالخماق ، یثریمک : " مئشه لرین ایچیمنده
داغلارین آراسیندا یثرلشن بالاجا او بالار سانکی یثریندن تریه نیب
آیاقلانمیشدی . رحیموف "

۳ - تاثیرلی (مجهول) : بیریمی نین اؤزه رینه هجوم ائتمک ، قالخیشماق
تجازه باشلاماق : " نه اوچون اونون اوستونه بئله آیاقلانیرسان ؟
- من دایانیب دورسام بیر آز ، آیاقلانار قاری دوشمن . صمدوورغون " ،
(ج ۱ ، ص ۷۱) .

بیرینچی نوع معنالارلا ایکینجی و اوچونجی نوع معنالارین ظاهیری
تضاد و اویوشما مازلیغی ، بیرینچی لرین " آیاق - لان - ماق " و
ایکینجی و اوچونجولرین " آیاق - لان - ماق " یعنی ایکی نوع اک دن
وجودا گلمک لریندندیر .

۱۰۱/۳

تورکجه نین تورکیه لهجه سینده ،بیزیم عکسیمیزه "ایضا حلی لغت" بین ایکنجی و اوچونجو اولراق قشید ائتدیگی معنالار بیرینجیلیک و اوستونلوک قازانیر. "تورک دیل قورومونون تورکجه سوزلوک" - و "آیاقلانماق" کلمه سی نین ایضا حیندا بئله دئییر :

آیاقلانماق : (مفعول المایان فعل) -

۱ - (اوشاق اوچون) یئریمه گه باغلاماق . ۲ - (خسته اوچون) یئرییه - بیله جک ، حالا کلمک . ۳- آیاغا قالخیب گئتمه گه داورانماق

۴ - مجازی معنادا : (بیر جمعیت ده بیر توپلولوقدا) قانونلارا یا دا وئرلین امرلره قارشى کلمک ، عصیان ائتمک (۷ - جی چاپ ج ۱، ص ۹۲)

گوردوگوموز کیمی بورادا بیرینجی معنا یا یعنی "آیاق - لان - ماق" ترکیبینه اصلا توجه اولماییب دیر .

کاشغرلی نین "دیوان" - ینیا مراجعت ائتدیگیمیزده بئله بیر فیکیره کلمک اولور کی بلکه بیزده کی رایج اولان "بیرینجی معنا" صونرالاری "آیاق لاماق" فعلینی مجهول حالا گتیرمک و "آیاقلا - ن - ماق" فعلینی دوزه لتمک یولوا یله توره دیلمیش دیر. "دیوان لغات الترک" ده ایسه قشید بو شکیلده دیر :

" و يقال اذقلندی ناک ای صا رالشی ذو ارجل و فیه المثل الیم کج قلسا اذقلنر معناه اذا بقى الـدين على المـديون زماناً طويلاً يصير له زجلاً یعنی یبعث صاحبه فى الطلب . . . " (صحیفه : ۱۴۹)

بئله جه "آیاقلانماق" قدیم صورتی ایله "آذاقلانماق" اوچون بو مثال گتیریلیر: "آذاقلاندی نه ن" یعنی "نسنه ، شئی آیاقلاندی ، آیاق صاحیبی اولدو" و علاوه ائدیر: بو مثل ده داخی گلمیش دیر: "آلیم گئج قالسا آذاقلانیر" یعنی "آلاجاق - طلب گئج قالسا ، یوبان سنا آیاقلانار" یعنی آلاجاقلی مجبورا بورجونون یا نینا قدر گئتمه لی اولار (ج ۱، ص ۲۹۳) گینه پروفه سور بانقو اوغلونون سوزلرینه قایدان . . . - لن ه" ایله دوزه لیمیش فعللرین معناسی اکثران "مجهز اولماق" یادا "کوکون افاده ائتدیگی مفهوما صاحب اولماق" دیر . مثاللار :

اقولنمک ، یا شانماق ، آیاقلانماق (یوخاریدا تفصیلاتلا ایضاح ائتدیک اؤفکه لنمک (حیرلنمک ، حدتلنمک ، غضبلنمک ، حدته کلمک (آذربا - یجان دیلی نین ایضا حلی لغتی " ج ۳ ، ص ۴۷۲) ، قوشقولانماق (هیرکمک ،

قورخماق، تيتريمك . عئينى اثر، ج (۱ ، ص ۵۸۹) ، دپلله نىمك ، قانادلانماق
خسته نىمك ، جانلانماق ، دردلىنمك (۱- كدرلىتمك ، خفتلىنمك ، درده دوشتمك ،
درد گورمك :

من ده دردلىنميشم كوسكون سىندن * بىر عصرين اوقانلى فاجعه سىندن
" صمد وورغون " ۲۰۰ - مجازى معنادا ، دانىشيق دىلىنمك : آج گوزلوك
له يىتمك ، عئينى اثر، ج ۲ ، ص ۷۴ - ۷۳) ، چىچكلنىمك ، قورتلانماق ،
قوتلىنمك ... كىمى .

۱۰۱/۴

عمومى و رايىچ مفهومو ايله بىرلىكده الف) بو اك "بىرشىقى
بىر نىسنه يه صاحىب اولماق " مفهومو ايله مناسىب دوشنده بىر چوخ
آدا گتىرىله بىلر : شؤهره تلىنمك ، آدلانماق ، يوللانماق ...
ب) " - لن - " فعللىرىن بىر قىسمى ده " ... كىمى گورسنىمك " ، " ... كىمى
داورانماق " مفهومو ايله بىر نوع دؤنوشلو (مطاوعت) بنزه تىمه
معنالى فعللر دىرلر : خوروزلانماق ، كىشى لىنمك ... كىمى (توركجه نىن
قرا مەرى ، ص ۲۱۸) .

۱۰۲ - له - (لا -)

۱۰۲/۱

" - له - " اكى چوخ ايشلك دىر . آد و آد جىنسىنلر اولان كوك و گؤوده لره
گتىرىلر و اوللاردان فعل دوزه لدر .

۱۰۲/۲

آدلاردان تۇره دىلميش فعللر زىن چوخو متعدى دىر :
مىخلانماق ، ديشله مك ، رنگله مك ، اولانماق ، يوللانماق ، باغلاماق ،
قاتلاماق ، گوزله مك ... كىمى .

بونلار زىن اىچىنمك "لازىم" اولانلارى دار :

باشلاماق ، ايشله مك ... كىمى .

۱۰۲/۳

صفتلردن تۇره دىلميش فعللر زىن چوخو گىنىشله مك ، يا و اشلاماق ،
سرىنله مك ، خاملاماق ... كىمى .

بعضا متعدى معنالى فعللر ده دوزه لىر : تمىزله مك ، قارالانماق ...

۱۰۲/۴

سىيانسىلاماسى (اونوما توپه) كوك و گؤوده لردن تۇردىلميشلر

عموما لازیم فعللردیر :

چاقلاماق ، پارتلاماق ، پوفله مک ، گورلاماق (۱- برکدن سسلنمک ، گورولتو قویارماق ، گورولدماق ۲- قالین و گوجلوسس چیخارماق ، بوجور سسله دانیشماق ۳- مجازی : گوجلوسس بیر قوه ایله باشلاماق ، قویماق . (آذربایجان دیلی نین ایضاحلی لغتی جلد ۳ ، ص ۲۵۲)
مهله مک ، هوولاماق ... کیمی .

۱۰۲/۵

"- هک " اکی ایله دوزه لمیش گووده لره گتیریلرک یعنی کلمه لـر
تؤره دیلر :

دوراخلاماق (بو فعله بیزیم لغتلرده راست گلمه دیک ، بونون یئرینه
"دوروخماق " سؤزونو ایشلتمک اولار . لاکین "دور -" کؤکو ایله " -اق"
اکیندن دوزه لمیش "دوراق " کلمه سی بیزیم دیلده واردیر "ایضاحلی
لغت " ده "دوراق " کلمه سی نین قارشیسیندا بئله یازیلی دیر: دورا -
جاق ، دایاناجاق یئر ، منزیل ، دوشرگه (ج ۲ ، ص ۱۶۲)
عقینی اثرده بوکلمه په گتیریلن شاهیدلردن بیرسی چنلی بئـل
دوراغیم ، قیرات اویناغیم ، و راحیم دن : دئییرلر قا چاغین اولماز
دوراغی ... کوره کله مک ، قیدیقلاماق ، کؤروکله مک ، دیدیکله مک ،
سؤروکله مک ... کیمی .

۱۰۲/۶

"- مه -" اکی ایله تؤره دیلمیش گووده لره " - له -" اکی نی ده
گتیرمکله یعنی فعللر دوزه لدیلر :
بورمه له مک (لوله شکلینده ساریماق ، ساریب اؤرتمک ، بوکمک ،
"ایضاحلی لغت " ج ۱ ، ص ۳۳۷) ، دورتمه له مک

۱۰۲/۷

"قوخو" ، "یومورتا" ... کیمی بیرنئچه کلمه " - له -" اکی نی آدیقلا
- ری واخت ، صونلارینداکی سسلی لری ایتیریرلر: قوخلاماق " ، "یوموروق
لاماق " دا اولدوغو کیمی .

۱۰۲/۸

مطابعت (دؤنوشلو = reflexive) مناسی ایفاده ائدن " - ن -"
اکی ایله بیرله شرک " - له - ن -" پادا " - لن -" اکی کیمی کؤک و گؤو -
ده لره آرتیریریلر و یعنی فعللر تؤره دز :

آجیقلانماق ، آرا لانماق ، باشلانماق ، گوجلنمک ، خوشلانماق ، اومودلانماق
.... کیمی .

۱۰۲/۹

گینه " - ش ه " اکی ایله بیرله شهرک مرکب " - له - ش ه " یادا " - لش " اکی نی عمله کتیره ر :

آجیلاشماق ، آغیرلاشماق ، بوللاشماق ، گۆزه لله شمک ، قارتلاشماق ، داشلاشماق ... کیمی .

۱۰۲/۱۰

" - ت ه " اکی ایله بیرله شهرک آد نوعوندان کلمه لردن متعددی فعللر دوزه لدر :

باشلاتماق ، گۆزلتمک ، گئنیشلتمک ، یونگوللتمک ، ایسلاتماق ، تمیزلتمک ... کیمی .

۱۰۲/۱۱

" - له - " ایله دۆزه لدیلمیش بعضی فعللرین کۆک ویا گۆوده لری گونوموزه گلینجه یه قده ر اونودولوب یادا . دگیشیدیز . مثال :

آنلاماق " آن " کلمه سیننی میرزا مهدیخان " سنگلاخ " - دا 'عقل و فهم' معنا سیندا قئید ائدیر . " آتماق " کلمه سیننی عئینی مؤلف عئینی اثرینده " یادکردن و متذکر شدن " شکلینده معنالامیشدیر . " آن " ، داها دوغروسو " آنگ " - بین اصلده " دیوار " ، " حد " معناسینا اولدوغونا باخیلیرسا " آنلاماق " مشخص ائتمک " ، تمیز و شرک " دئمک میش . دینله مک

(۱ - بیرشقیه قولاق آسماق ، ۲ - باخماق و مذاکره ائتمک ، ۳ - بیری نین مصلحتینه ، سؤزونه ، خواهیشینه قولاق آسماق ، عمل ائتمک " آذربایجان دیلی نین ایضاحی لغتی " ج ۲ ص ۱۱۰ - عئینی اثرده و عئینی صحیفه ده بیرده " دینمک " کلمه سی ویردیر اونون دا معنالاری ده بئله دیر :

" ۱ - دانیشماق ، سؤز سؤیله مک ، ۲ - سئلنمک ، ائشیدیلنمک ،

۳ - آجیقلانماق ، سؤز دئمک ، کئفینه دگمک " منه دینمه دیکجه ابله

آزیخیب یولون چاشیرسان مثالیندا صابرین دئدیگی کیمی " .

" تین ماق " خصوصا اوغوزجا دا " دانیشماق " معناسینا دیر . تورکیه تورکجه سینده " تین ماق " منفی شکیلده " تین ماق " یعنی " توجه ائتمه مک ، اوزونو ائشیتمه مه گه و گۆزومه گه وورماق " معناسیندا ایشله دیلیر .

" تین ماق " فعلی نین بیره. نفس چکمک " معناسی واردییر بورادا ن
 " راحاتلاماق " و " استراحت " معنالارینا یئتیشمک چتین دگیلدیر. قدیم
 اویغور - مانی دینینه عاید - متنلرده " تینغولوق اؤرۇنتا " ترکیبی
 " آرامگاهدا " معناسینا گتیریلیبیدیر. قوتادغوبیلیکده ده بولکمهیه
 بیرنچه یئرده زاست گلمک اولار. مثلا :

" دایلم تینما اؤگگیل یاراتیغلینی " یعنی " دایلم دۇرما یارادانا
 حمد ائیله " کیمی بقلهجه تاماً ترس بیره معنایا چاتمیش اؤلوروق
 یعنی " تینماق " " دانیشماق " معناسیندا ایکن بیره " سۇسماق " معناسینا
 گلیر. محمود کاشغری بو بابدا بقله دئییر :

" تیندی : یاغومور تیندی، یعنی یاغیش کسدى. " ار اؤلوغ تیندی. " یعنی
 آدم برک برک قاباجا، نفس آلدی. آرووق تیندی، یعنی یورغسون آدم
 استراحت ائتدی " کاشغری بورادا ایضاح وقریر :

" اوغوزلار بیرکیمسهیه سوز ددیتدیرمک ایسته مه دیکلری زامان " تینما "
 - ایندی بیزده " دینمه - " دئییرلر. بو " سۇس " دئمکدیر. او بیرتورکلر
 " تین " دئییرلر کی " سوس ! " دئمکدیر .

بونلار " تینما " ددیکلری زامان " سۇسما " معناسی آنلاشیلیر. کاشغر-
 لی بو قئیدلریندن بقله بیر نتیجه آلیر :

" اخطات الغزیه فی هذا " " اؤغوزلار بورادا سهوا ائله ییب لیر "
 - دیوان لغات الترک ج ۲ ص ۲۸ - سیرجرارد قلاوزین " اؤن اوچونجو
 عصردن اولکی تورکجه نین ایتمولوژیک لغتی " نده " نفس چکمک " و " استرا
 - حت " معناسیندا اولان " تینماق " دان آپییریب و ایکی فرقلی " ماده "
 کیمی قئید ائله ییبیدیر. بو حاشیه دن صورنا سوزوموزه قایدق و عینی
 مولفین " دینلمک " حقینده کی فیکرینی خلاصه اولاراق نقل ائدهک :

" تینگلاماق " / " دینلاماق " (نون غنه ایله) بعضی لرینه گوره چینجه
 نین " تینگ " سوزوندن (معناسی ائشیتمک ، قولاق آسماق) کلیمیش
 اولان بیلر... اما " د " سسی نین کلمه سی و مخرجی خلفی اولان سسلی لرین
 وجودو بو احتیمالی پوچا چیخاریر. " تینلاماق " - قولاق وئرمک معنا
 سیندا - بیر چوخ قدیم متنلرده واردیر. اویغور مانی یازیلاریندا
 بیر مثال : " الیگلرین قاوشوروب تینلازونلار " یعنی : " اللریین
 قووشدوروب دینله سینلر " قوتادغو بیلگدن :

سنگا سوزلادیم من سوزینگ تینگلا دیم گوزونگ یومدونگ ارسا اوزوم

معناسی : من سنه سۆز دئدیم و سنین سۆزونو دینله دیم سن گۆزونو یوماندا من آموزوم چاشدیم .

گینه حاشیه اولاراق ، اکینجی مصرعین صونونداکی " تانگ " کلمه سی باره ده اونون " تعجب " و " حسرت " دئمک اولدوغونا اشاره ائتمکده فایدا وار . تانسوق " یا " تانسیق " ائله بو کلمه دن دوزه لیب وفارسجا یا " تنسوخ " شکلینده کئچیب تحفه لیک و حیرت و ثریجی شئیلری افاده ائدیر سؤیله مک ، ائیله مک ، بلله مک ، گیزله مک ، ساللاماق ، ساخلاماق ، داملا - ماق و بکله مک . (۱ - محافیظه ائتمک ، قوروماق ، کئشگینی چکمک ، ۲ - گۆزله مک " آذربایجان دیلی نین ایضاحی لغتی ج ۱ ، ص ۲۴۳) کیمی .

۱۰۲/۱۲

" - له - " اکی آلینما کؤک ویا گؤوده لره ده گلیب و یئنی کلمه

لرین دوزه لدیلمه سینده فعال رول اوینا میشدیر :

یارالاماق (یاره - دن) ، تاما ملاماق ، تمیزله مک ، صابونلاماق ، سحر - له مک ، قالیبلاماق ، عئیب له مک ، میخلاماق ، قیفیللاماق

۱۰۲/۱۳

بورادا پروفه سور تحسین بانقو اولونون بیر ایضاحینا قسولاق

وئرمه لی بیک :

مرحوم مولف " یاردیمجی / معین فعللر حقینده دانیشارکن اجمالاً دئییر : خالیص " قیلیش " (قیلماق مصدریندن عمل افاده ائدیر) ، و " اولوش " بیلدیرن " ائتمک " و " اولماق " فعللری و ائله مک / ائیله مک / قیلماق / و تورکیه تورکجه سینده یا یماق کیمی مترادیفلری آموزلوکلرینده مستقبل فعل کیمی ایشله دیلمه لری خاریجینده یاردیمجی فعل (فعل معین) اولاراق بیر چوخ آد جینسیندن کلمه لرله مرکب فعللر توره دیرلر : مثال :

کؤمک ائتمک ، یوخ اولماق ، دلی اولماق ، ضرا ائتمک ، معاینه اولماق تله فون ائله مک ، ناماز قیلماق ، ممکن قیلماق ، صبر ائیله مک . . .

. . . بوگون ان گئنیش اولچو ده " ائتمک / ائله مک / ائیله مک " و " اولماق " و داها آز و (تورکیه ده) یئنی زامانلاردا " یاپماق " معین فعللری ایشه آپاریلماقدا دیر . حرمت اوچون " ائله مک " یئرینه " بویورماق " دا ایشله دیلیر :

كۆچ اثتمك ، مسخره اثتمك ، نيگران اثله مك ، ساغ اولماق ، سئكسار اولماق ، قول اولماق ، ياخشى اولماق ، گلين اولماق ، آتا اولماق ، صغير اولماق ... بو تركيبلار ، " له - " اكي ايله دوزه لن فعللرله اكثرآ متراديفا اولارلار :

يغما اثتمك - يغمالماق ، پيس اثله مك - پيسله مك ، پيس اولماق - پيسله شمك ، ياخشى اولماق - ياخشى لاشماق ... ديلىمىزه يادسوزلارين حدسىز - حسابسىز گيرمه گينده " اثله مك " و " اولماق " كيمي كؤمك / معين فعللرين سوزون ديبينه مسئوليت سيز قونداريلماسي نين مؤثر روللارى واردير . بوجريان دئديگيميز كيمي حدودسوزدور و بوجهتدن تازه مفهوملا گتيرنلر بير يانا ، يازى ديلىمىزه بو كؤمكى فعللر واسيطه سيله هرگون غريب تركيبلر صوخولدو . اوز كلمه لريميز ياددا ن چيخدى و اونلارين يئرينى ملز تركيبلر آلدى . (مهلهز : ۱ - مختلف عرقدان توره ميش ، ... ۲ - باشقا - باشقا جينسلرين بيرلشمه سيندن توره ميش ، قاريشيق اولان ، " آذربايحان ديلى نين ايضا حلى لغتى " ج ۳ ص ۲۸۹) مثلا :

سۇنماق - تقدیم اثله مك ، (فضولى دن بيرشا هيد :

كيمي هشار گورسن ، سن اونا سۇن جام مئى ساقى

بحمدالله فضولى مستدير وحدت شرابيــسندن)

صايماق - حساب اثله مك - بويورماق - امر اثتمك ، اوماق - توقع اثله مك

(گينه فضولى دن :

وصل اوموب جور و جفا سيني چكر كن چان هنوز

مهر اوموب شوقوندا پاناركن دل سوزان هنوز ...)

يقتمك - كافي اولماق (گينه فضولى دن :

ساج آغاردى گل يكتر مرات بختين تيره قيل ...)

اونارماق - تعمير اثله مك (فضولى دن :

مرهم قويوب اونارما سينم ده قانلى داغى

سوندورمه اوز الهيله يانديرد يغيين چيراغى)

اويونمك - فخر اثله مك (فضولى دن :

اويونور ديهه كي حيرانم از لبدن اوزونه

اولدو معلوم بولانين داكى چوخدور ياشى)

دوشه مك - فرش اثتمك ... كيمي

"- له- " اکی و اونون لا برابر دوزه لمیش اکلرین کومگی ایله

بیر چوخ مرکب فعللردن قورتولماق ممکن دور، مثال :

لعنتله مک- لعنت ائتمک ، بوخا رلاشماق - تیخیراولماق، یالتاقلانماق-
مداهنه ائتمک یادا یالتاقلیق ائتمک ، ایشیقلا ندیرماق - ایشیق و
نورانی ائله مک . یارارلانماق - استفاده. ائتمک ، نازلانماق - ناز -
ائله مک ، حسابلاماق - حساب ائتمک ، نوخوشلاماق - نوخوش اولماق کیمی
(" تورکجه نین قرامه ری " صحیفه ۳۱۶-۳۱۴ و ۲۱۷)

۱۰۲/۱۴

بو اکله دوزه لمیش بیر نئچه دقته دگر کلمه نی ده "دده قورقود"
دان نقل ائدی ریک : قوشلاماق (قوش اوولاماق) ، بوغازلانماق (بوغازینی
کسمک) ، حاقلاماق (حقیندن کلمک) ، کوله مک (فریادا ائتمک ، نعره
چکمک) ، یاشلاماق (یاش و عومور صاحبی اولماق) ، یایلاماق
(یای موسیمی نی یئقلا قدا گنجیرمک) ، مانلاماق (باغیرماق) .
۱۰۳ - له (- لا)

۱۰۳/۱

بو اک "ایله" اداتی نین باش مسینی ایتیرمه سی ایله وجودا کلمیش

" بیرلیکده ، و" مفهولاری وئرن بیر اک دیر :

الف) "ایله" اداتی صونو صامیت اولان کلمه لره اک اولاراق کتیر
- یلدیگی زامان باشینداکی "ی" مصوتینی ایتیرر و باشقا اک لر کیمی
سلی لر آهنگ قانونونا تابع اولار :

کوموله (کومور + ایله / کومور + له) ، اودونلا ، داشلا ، ...

ب) صونو مصوت اولان کلمه لره ایسه :

۱- مستقیل بیر کلمه کیمی (اک صورتینده دگیل) مصوت له بیتن کلمه
لردن صونرا ، "ایله" اولاراق یازیلار .

۲- صونو مصوت اولان کلمه لره "ایله" اداتی اک کیمی کتیریلینجه کلمه
نین صونونداکی مصوت "ایله" نین باشینداکی مصوتله بئرلوش و "ایله"
نین باشینداکی مصوت دوشر ، آریا صامیت "ی" (حرف "وقایه") کیرر
و اک قالینلیق اینجه لیک باغیملاریندان صونونا باپیشدیغی کلمه نین
مصوتینه انطباق ائدهر :

با بایلا (بابا- ایله /بابا- ی - لا) ، اوردویلا ، اوتویله

ج) صونوندا اوچونجو شخص یی یه لیک (ملکیت) اکی اولان کلمه لره

"ایله" گتیریلدیگی زامان بو اداات - "یله" صورتینه گیرر و آرتیق کلمه نین مصوتیلده انطباق ائله مز وداپما - "یله" قالار :

قاپسییله ، باباسییه ، اوردوسویله ، اوتوسویله

۱۰۳/۳

"له" اکی بیر قسّم ظرفلری توره در :

زورلا ، سیرایلا ، چتینلیکله ، ائله ، بئله (بو ایکی کلمه دن بیرینجی سی نین اصلی "آیلا" دیر - دیوان لغات الترک ج ۱ ، ص ۱۱۳ - و - بو گونکی تورکجه لهجه لرینده آنجا ق آذربایجان لهجه سینده "ائله" و تورکیه لهجه سینده "اؤیله" و تورکمن لهجه سینده "ائیله" شکیل لرینده قالمیش دیر. ذاتا کاشغرلی ده "آیلا" نی "اوغوز" قئیدی ایله ذکر ائتمیش دیر. بونون "آن - لائیو" یعنی "آنلایو" - دان ادغام و سس دگیشمه سی یولو ایله دوزه لمیش اولماسی تصور ائدیلیلر. "بئله" کلمه سی ده "بو آیلا" نین قیسم سالدیلمیشی دیر. تورکیه لهجه سینده رایج اولان، بیزیم دیلده ده یغری اولان "شویله" نین ده "اوش آیلا" دان سس دگیشمه سی ایله گلدیگی وارد دیر. "شویله" نین بیزیم دیلده کی یغرینی گؤسته رن بیر چوخ شاهدن لردن بیریمی "نسیمی" دئییر:

باطینه کار ائيله دی عشق رخون شویله کیم
طعنه ائده ر آلتونون رنگینه رخساریمیز

- عمادالدین نسیمی اثرلری ، ج ۱ ، ص ۳۸۳ -

"اوش" سؤزونه گلینجه :

بو سؤزده بیزیم کلاسیک ادبی میراثیمزدا موجود دور ، گینه نسیمی دن بیر شاهد :

بلا ریب الا وجهه گلدی آنین وجهینده اوش
عالمده حسنون وجهینه من وحه برهان گلمیشم

- عثینی اثر ، عثینی یئر ص ۴۱۸ -

سر جارد قلاوزین "اوش" نین ایضا حیندا "اوش بیر ندا سؤزو دور (دقتی چکمک اوچون ایشله نیر" دئییر" معناسی ایسه "باخ! بورایا باخ" و سایر دیر". قدیم متنلرده "ایشبو" (اوش / ایش بو) دا "اوش" سسی دگیشمه سینده اوغرامیش دیر. کاشغرلی "اوش" - و معنالار کن بئله دئییر: اوش ، حرف - معناه هکذی ، اوش مونداغ قیل معناه ا فعل هکذی ، اوش ، حرف - معناه الان ، یقال منه اوش گلدوگوم بو معناه : حضوری

الان (ایندی گلیرم) - عربجه متن ، ص ۳۵ -
کاشغرلی یوغاریدا کتیردیگیمیز سطرلرین آلتینا بیرده " اوش ،
اوش ! " ندا سیندان بحث اقدیر و اونون ایضا حیندا دئییر : " اؤکوز
سوارماق اوچون چیخاریلان سس "

- کاشغرلی ، دیوان ، ج ۱ ، ص ۳۶ -
" اوش " - ون ندا مقامیندا معناسی شمس الدین سامی یه گؤره
بئله دیر : " اوش ! کویه کی قوماق اوچون ایشله نیر ... "

- قاموس ترکی ، ج ۱ ، ص ۲۵۶ -
آذربایجان تورکجه سینده گؤرسه نن " ه " " پروته زی " حادیشه سینسه
محرم ارگین " آذری تورکجه سی " ص ۱۲۲ -
بیرمتال اولاراق اوش - ون ندا معناسیندا ، بییزده " هوش ! " اولدوغو
قشید اولا بیلر .

دشمک کاشغری نین " اؤکوزلری " سوارماق اوچون ایشله نیلدیگینی
شمس الدین سامی نین " ایتلری دفع اوچون سؤیلندیگینی " دقدیکلری
سوزون بییزده ده مخاطبلری اکثرا ائشکلر اولورلار) ...

۱۵۳/۳

زمان ظرفلری و بعضی مقدار ظرفلری ده بو اکله دوزه لدیلر :
زامانلا ، اوووجلا ، سورویله ، باتمانلا ، خروارلا ...

۱۵۳/۴

دخیل کلمه تعبیرلری آریتماقدا و دیلی ساده لشدیرمکده بو اک
چوخ ایشله دیلمکده دیر :

بالواسیطه - واسیطه یله ، بااحترامات - حرمتله ، بخصوص - خصوصیه
سالماً - سلامتله ، ساغلیقلا ، شفاهاً - سوزله ، تماماً - تاممیله
متاسفانه - تاسفله ، مصراًنه - اصرارلا ، جسورانه - جسارتله ... کیمی .
- دوام ائده جک -

روشنفکر و مشکل زبان ترکی .

از : شادروان جلال آل احمد

مستخرج از کتاب "در خدمت و خیانت روشنفکران"
چاپ سوم، انتشارات رواق، صفحات ۳۰۴ تا ۳۱۸
مطالبت کتاب بنا بر تصریح ناشر محترم میان
بهمن ۱۳۴۳ و شهریور ۱۳۴۸ نوشته شده است.

آنچه گذشت طرح مسأله روشنفکران ایرانی بود و سنگینی بار وظایف ایشان از در پیچیده مشکل بی سوادی یا به طور کلی مشکل روشنفکران در ممالک استعمارزده و در میان مردمی که توانایی خواندن ندارند ؛ فقط می توانند ببینند و بشنوند. و حال آنکه مشکلات دیگر نیز مطرح است . مشکلات دیگری که روشنفکر فونگی و غربی یا روشنفکر در حوزه دموکراسی های توده ای با آن طرف نیست یا سالها است که به حل آنها موفق شده است ؛ یا اصلاً برای او مطرح نبوده است . و برای اینکه بهتر متوجه باشیم که روشنفکر ایرانی کجا است ، یکی دیگر از این مشکلات را طرح می کنم که مشکل زبان ترکی است.

پیش از این اشاره کردم که از جمعیت ۲۵ میلیونی ایران دست کم ۶ تا ۷ میلیون نفر در حوزه زبان مادری ترکی به دنیا می آیند و در آن حوزه بصری برند. اما به این زبان مادری حق ندارند در قلمرو هنر و فرهنگ و مطبوعات و ابزار ارتباطی و خدمات اجتماعی سخن بگویند و ناچارند زبان دیگری را به کار ببرند که فادسی است و از حوزه ای خارج از حوزه بالمش زبان مادری ، به ایشان تحمیل شده است . یعنی که در مدارس ، در مطبوعات ، در رادیو و تلویزیون ،

در نامه‌نگاری‌های دولتی به کار بردن زبان مادری ایشان ممنوع است. بکلی ممنوع است. فقط روزی نیم ساعت از رادیو تبریز چیزی به زبان ترکی پخش می‌شود. در حالی که نه تنها برنامه‌های عریض و طویل رادیویی به کردی هست بلکه حتی به لهجه گیلکی هم از رشت برنامه‌ها پخش می‌شود! قدم اول از نتایجی که مترتب بر این وضعیت است اینکه ۶ - ۷ میلیون آدمی رادر ایران از بدوی‌ترین حقوق بشری محروم کرده‌ایم که به کار بردن آزادانه هرزبانی باشد که می‌خواهند.^۱ ببینیم چه نتایج دیگری بر این وضعیت مترتب است.

با توجه به اینکه ملیت‌های چند زبانه در روزگار ما اندک نیست (هند، عراق، لبنان، یوگسلاوی، سویس و غیره...) و نیز با توجه به اینکه در ایجاد وحدت ملی مردم يك ناحیه جغرافیایی عوامل مذهب، تاریخ، آداب، شرایط اقلیمی و بسیاری عوامل دیگر نیز مطرح است و به هر صورت وحشتی نیست که اگر مردم آذربایجان را در به کار بردن ترکی (یا آنچنان که به غلط اسم گذاری کرده‌اند: آذدی) آزاد و مختار بگذاریم. اکنون اجازه بدهید که به عنوان زمینه بحث با نگاهی سریع به وقایع سیصد ساله اخیر بنگریم.

... نمی‌دانم که دقیقاً از چه تاریخی زبان ترکی در آذربایجان رایج شده است. گر چه طرح این سؤال نیز غلط است؛ چرا که هیچ مجموعه بزرگ انسانی يك شبهه زبان خود را عوض نکرده‌اند یا مذهب خود را یا آداب خود را. اما می‌دانیم که هر مجموعه بزرگ بشری در اثر مرادده با دیگر مجموعه‌ها، بدهستان‌های مادی و معنوی فراوان

۱ - ماده دوم اعلامیه حقوق بشر می‌گوید: «هر کس می‌تواند بدون هیچگونه تمییز از حیث نژاد و رنگ پوست و اختلاف جنس و زبان و مذهب و عقیده سیاسی (...). از کلیه حقوق و آزادی‌هایی که در این اعلامیه پیش‌بینی شده بهره‌مند گردد.»

می کند . یکی از آنها زبان ز و آذربایجان که نه تنها معبر بلکه حتی اردونشین قبایل بسیاری از ترکان بوده است - از سلجوقی بگیر تا هلاکو و دست آخر ترکان آق قویونلو و قره قویونلو که سلف بی واسطه صفوی هستند - به مرور زمان تاتی آذری خود را که به احتمال قریب به یقین بازمانده زبان مادها بوده است از دست داد و ترکی را پذیرفت. نکته اول حاصل از این واقعیت تاریخی اینکه اگر حتی زبان عربی با وجود پشتوانه مبنای ایمانی مقتدری همچو اسلام نتوانست خود را جانشین فارسی کند ، شاید به این دلیل بود که ساخلوهای عرب اندک شماره بودند و پس از گذر صد سال در دریای وسیع اهالی حل شدند. و اگر ترکی بی پشتوانه هیچ مبنای ایمانی احتمالی شاید در طول دوست سیصد سال جانشین زبان محلی شد، می توان گفت که یکی به علت کثرت اردوی ترکان و تداوم هجوم ایشان بود و دیگر به علت اینکه در زبان محلی (تاتی آذری) نه ادبیاتی وجود داشت و نه شعری و نه سنت فرهنگی جا افتاده ای همچو ادبیات و فرهنگ فارسی. گذشته از اینکه از نظر اقلیمی آذربایجان به نواحی شرقی ترکیه فعلی بیشتر شباهت دارد تا به گیلان و مازندران یا به کردستان یا به عراق و فارس ؛ و می توان گفت که آنچه از نظر تاریخ و فرهنگ و زبان برتر کیه فعلی رفته است ، ناچار شامل حال آذربایجان نیز می شده.

صرف نظر از این شایدو بایدها این رامی دانیم که آذربایجان منشأ و مولد صفوی ها بوده است. و ناچار باید تشیع، اول در آنجا یک دست شیوع یافته باشد؛ و سپس به سراسر مملکت کشیده باشد که در هر گوشه اش حوزه های تشیع سابقه های تاریخی داشته؛ و سؤال می کنم که آیا زبان ترکی در آذربایجان خود محلی نبوده است برای شیوع سریع تشیع در آن ولایت؟ اگر توجه کنیم که اغلب کردها

هنوز هم به تشیع نگرویده‌اند و نیز اگر توجه کنیم که از صفوی تا قاجار عدهٔ کثیری از اطرافیان دربارها ترک‌ها، بودند که به قزوین و سپس به اصفهان و سپس به تهران نقل مکان کردند؛ شاید دلیلی در دست داشته باشیم برای تأیید این حدس که اختلاف فارسی و ترکی اولین اثر خود را به نفع استقرار تشیع در آذربایجان و سپس در سراسر مملکت کرده است. و کمی که وسعت نظر داشته باشیم می‌توان قدم را فراتر گذاشت و دید که گرچه ترکی نتوانست پس از دوهزار سال معارضه با فارسی خود را از سمت شرق به این ولایت تحمیل کند - چرا که خراسان را با همهٔ عرض و طول تاریخی و جغرافیایی و فرهنگی‌اش، پیش روداشت، به عنوان سد سکندری - عاقبت لقمه را از پس سر به دهان ما گذاشت. یعنی که از آذربایجان. و اکنون این دیگر يك واقعیت تاریخی است که چه بخواهیم، چه نخواهیم وجود دارد و نمی‌شود انکارش کرد.

نکتهٔ بعد این است که در برخورد های ایران با عثمانی و روس در سراسر دوران صفوی تا اواخر دورهٔ قاجار - یعنی از اوایل قرن دهم هجری تا اواخر سیزدهم - میدان اصلی جنگ، آذربایجان است. اغلب شهرهای آذربایجان در طول این سه چهار قرن بارها غارت شده است و اشغال شده است و ویران گشته. و پیش از آن نیز تبریز و سلطانیه بارها پایتخت بوده. به هر صورت در شروع برخورد ما با فرنگ و تکنولوژی، لطمه‌های اول را آذربایجان خورده؛ ضمن اینکه قدمهای اول را برای مقاومت نیز در همانجا برداشته‌اند. به کار بردن سلاح آتشی، تأسیس روزنامه، تأسیس مدرسه، نمایشنامه نویسی، ترجمه از فرنگی، سفرنامه نویسی و الخ. . . همه یا در آذربایجان یا از آنجا شروع شده. و آیا به اعتبار همین پیشقدمی‌ها و پیشقراولی‌ها نیست که در

سراسر دوره قاجار تبریز ولایتعهدنشین است؟ توجه کنید که اعتبار خراسان در حوزه خلافت اسلامی یکی به این بود که ولایتعهد - نشین خلافت بغداد شد یا به عکس؛ و همین واقعیت فرعی خوداعتبار مجددی برای خراسان فراهم کرد که از آنجا اولین نهضت‌های استقلال - طلب در مقابل بغداد برخیزند. منتهی اگر ولایتعهدنشین طوس نوعی استمالت بغداد بود از حوزه جغرافیایی بزرگی که هم می‌توانست مزاحمتی برای بغداد فراهم کند و هم می‌بایست نگهبان بیضهٔ اسلام باشد، در مقابل هجوم ترکان، ولایتعهد نشین تبریز استمالت دیگری بود از حکومت تهران تا خط اول جبهه اگر نه مصون، دست کم دلگرم بماند. آن وقت با توجه به تمام این مقدمات آیا نمی‌بینید که چرا مفهوم انجمن‌های ایالتی و ولایتی به اصرار تبریزیان در قانون اساسی گنجانده شد؟ و چرا مشروطیت راقیام تبریز نجات داد؟ و چرا نهضت خیابانی و پیشه‌وری و هر دو با یک اسم و عنوان هم از آذربایجان ظهور کرد؟ باز به این نکات خواهیم پرداخت.

نکتهٔ دیگری که صرف نظر از آن شاید و باید‌ها می‌دانیم این است که زبان داخلی در بارهای صفوی وقاجار ترکی است. و گرچه زبان رسمی و کتاب دولت به اتکاء میرزا بنویس‌ها و منشی‌های کاشی و نطنزی و محلاتی و آشتیانی فارسی است؛ اما چه بسیار شعرها و نامه‌های درباری که به ترکی به باب عالی استامبول رفته است تا از آن سمت جوابش به فارسی برگردد. و اگر اغلب اصطلاحات دولتی و حکومتی مثل عدلیه و نظمی و بلدیہ به تأثیر از ترکی استامبولی وارد فارسی شده است به این علت است که عده‌ای دیگر از منشی‌های درباری به دنبال شاهزاده‌ای که دورهٔ استاذ خود را در تبریز گذرانده بود و برای سلطنت به تهران می‌آمد به این سمت می‌آمدند و صاحب کیایی در

دستگاه دولت یا حکومت می شدند. نمونه عالی ایشان حاج میرزا آقاسی. نکته دیگری که می دانیم این است که به علت همین پیشقراولی ها و پیشقدمی ها و پیشمرگی ها و مهمتر از همه همزبانی در صد ساله آخر دوره قاجار تا استقرار حکومت کودتای ۱۲۹۹ - عطف فرهنگی روشنفکر آذربایجانی یا به قفقاز است یا به استامبول^۱.

چون که از مقابل هجوم محمد علی شاه به مشروطیت، جماعتی از روشنفکران به استامبول مهاجرت کردند و نوشته های آخوندزاده، صابر تبریزی، طالب اوف و دیگران که توجهی به سوسیال دموکراسی قفقاز داشتند، در پی ریزی مشروطیت و قیام تبریز سخت مؤثر بود. آن وقت در چنین محیطی از کشش و دفع و دعوی و پیشقدمی است که از او ان قرن ۱۴ هجری به بعد حکومت تهران برای یکدست کردن زبان مردم در سراسر مملکت نه تنها کوشا بود بلکه همان سختگیری هایی رامی کرده که صفویه در یکدست کردن مذهب مردم کردند. البته تا قبل از توسعه فرهنگ و مدرسه و مطبوعات و کتاب و کتابخوان مسئله اختلاف زبان چندان حاد نیست. چرا که مرد عادی عامی، با سواد و مکتب و خواندن کاری ندارد - مگر مختصری در حوزه شرعیات و مسائل مذهبی که هنوز تنها حوزه ای است که به کاربردن زبان ترکی در آن ممنوع نیست - اشاره می کنم به روضه خوانی ها و نوحه های ترکی و به کتابهای بی شمار آن. اما از طرفی به علت اعمال سیاست وحدت ملی حکومت های پس از مشروطه و از طرف دیگر به علت جذب آزادی زبان های اقلیت

۱ - در زمستان ۴۶ از اردبیل می خواستم به تبریز بروم. بلیط اتوبوس که برایمان می کشیدند، دیدم یارو به روسی می نویسد. بلیط را که به دستم داد دیدم به زبان ترکی است و به خط روسی. شاهد دوست همسفرم مهندس منجمی که با او به منان رفته بودیم و بر می گشتیم.

که انقلاب اکتبر در روسیه به رسمیت شناخت و حکومت کودتا که اولین شناسندهٔ حکومت لنین بود آن را درك کرده بود و ناچار نسبت به ترکی باید سخت‌تر می‌گرفت. اکنون چهل و چند سالی است که تمام کوشش حکومت‌های ایران نه تنها بر محدود کردن، که بر محو کردن زبان ترکی است. آن را آذری نامیدند؛ زبان تحمیلی نامیدند؛ اسم شهرها و محله‌های آذربایجان را عوض کردند؛ کارمند و سرباز ترك را به نواحی فارس نشین و به عکس فرستادند؛ اما هنوز که هنوز است کوچکترین موفقیتی در از بین بردن زبان ترکی نداشته‌ایم.^۱ علاوه بر اینکه موجب نوعی نفاق مخفی شده‌ایم، میان ترك و فارس که به کوچکترین زمینه مناسب از نوهمچو دموکرات فرقه‌سی سر بر خواهد داشت. و صرف نظر از متلك گویی‌های خفت آورد و جانبه‌ای که در این میانه رایج است - و نمونه‌هایش به قلمرو ادبیات و تاریخ‌نویسی هم سرایت کرده است^۲ - وضع جوری شده است که به جای ایجاد نوعی وحدت ملی، نوعی نقار ملی جانشین گشته که حکومت‌های ما برای استقرار نظم خالی از عدالت خود به آن، چه تکیه‌ها که نمی‌کنند. تنها با توجه به همان يك واقعیت که دستور عمل حکومت‌ها است، در اعزام کارمند و سرباز فارس به نواحی ترك‌نشین و کارمند و سرباز ترك به نواحی فارس نشین. با این نتیجه تأثر آور طرفیم که در سراسر مملکت چه کارمند و چه سرباز و ژاندارم - یعنی آخرین حلقه‌های ارتباط حکومت و مردم - با مردم محلی بیگانه‌اند. و رفتارشان نوعی

۱- و مر، دروات نشین‌های بلوکزها، صفحه ۱۷ حتی گسترش زبان ترکی را شاهد بوده‌ام که گرچه از حوزه فرهنگ و مدرسه اخراج شده است، اما با دست بازی که در قلمرو کوچه و روستا و بازار دارد چیزی مانع نیست مگر گسترش فرهنگ و مدرسه و ابزار ارتباطی.

۲- اشاره می‌کنم به معارضهٔ مهندس ناطق با عبداللهمستوفی نویسندهٔ تاریخ قاجار. مراجعه کنید به مجلهٔ یغما شماره‌های شهریور، مهر، آذر، دی ۱۳۴۴.

رفتار استعماری است که نه بر اساس تفاهم دوجانبه ، بلکه بر اساس ترس و بیگانگی مستقر شده است . من حتم دارم که در تمام درگیریهای خیابانی و بیابانی این چهل ساله اخیر در هیچ ماجرای هیچ سرباز محلی به روی اهل شهر و ولایت خود اسلحه نکشیده . بلکه این سرباز ترك بوده است که در تهران یا سرباز فارس بوده است که در آذربایجان روبه مردم شلیک می کرده که عصبانی نسبت به تمام بی احترامی های ناشی از شنیدن آن متلك ها که سابقه ذهنی می دهند ، حالا فرصت کین توزی یافته . اگر رابطه دولت و حکومت با مردم يك رابطه سالم نیست به دلیل این است که چنین سیاستی در اعزام مأمورها رعایت می شده تا به گمان خود وحدت ملی ایجاد کنند ؛ اما در حقیقت مدام خوراك رسانده اند به ایجاد سوء تفاهم میان آمر و مأموری که زبان یکدیگر را نمی فهمند . و توجه داشته باشید که آن مأمور خرده پا - سرباز و ژاندارم و کارمند ساده - هرگز از روشنفکران نیست و مراحل عالی کلاس و درس و دانشگاه رانده تا بتواند در رفتار خود تعدیلی کند ؛ و اما درباره روشنفکران برخاسته از محیط های ترك زبان خود من فراوان دیده ام شاگردانی را که در کلاس های درس این بیست و چند ساله معلمی ام سرتاسر سال کوچکترین عرض اندامی در کلاس نمی کرده اند . به ترس از مسخره شدن . چرا که زبان فارسی را خوب نمی دانسته اند و نیز شنیده ام که ، از داوطلبان کنکورهای دانشگاهی مملکت ، ترك زبانان ۳۰ درصد کمتر از فارس زبانان پذیرفته می شوند ؛ و روزی در اردبیل با مدیر مدرسه ای که سابقاً شاگردم بود مصاحبه ای داشته ام که می گفت ، اول هر سال تحصیلی برای نام نویسی شاگردان علاوه بر مدارك و عکس و رونوشت شناسنامه که باید داشت ، او سر بچه ها راهم نگاه می کند که اگر اثر قمه زدن زیر موهایش بود از پذیرفتنش خودداری می کند .

و به این ترتیب گمان نمی‌کنید که امکان رسیدن به حوالی رأس هرم رهبری برای ترك زبانان حتماً کمتر است تا فارس زبانان؟ و آیا همین يك واقعیت را محرکی نمی‌دانید برای چه محرومیت‌ها و چه کینه‌ها که آخرین آنها قضیهٔ دموکرات فرقه‌سی بود؟ یا توجه کنید به شهریار، شاعر غزلسرای معاصر؛ که به عنوان شاعر دست‌اول در زبان ترکی شناخته شده است و حیدر با بایه سلام او قابل قیاس است با افسانهٔ نیما، اما به عنوان شاعر فارس زبان غزلسرای دست سوم یا چهارمی است. و تازه او در دوره‌ای تحصیل می‌کرده که چنین تحریمی بر زبان ترکی سایه‌نینداخته بود و اکنون بزرگترین خطر تحریم ترکی این است که در آینده دیگر هیچ شاعر و نویسنده‌ای از آن خطه نخواهیم داشت. اگر توجه کنیم که زبان ادبیات، زبان صمیمیت و کودکی و گهواره و دامان مادر است و نه يك زبان دوم که زبان رسمی حکومتی و دولتی است، می‌توانیم توضیح بدهیم وضع شهریار را. ولی چه بایست کرد برای جوان شاعر و نویسندهٔ معاصر ترك زبان که برای انتشار آثار خود به مطبوعات باکو و اسلامبول پناه نبرد؟^۱ و آیا تصدیق نمی‌کنید که با توجه به اینکه ابزار کار روشنفکری کلام و زبان است به این طریق قدرت روشنفکری ۶-۷ ملیون ترك زبان مملکت یا در نطفه خراب می‌شود یا وسیلهٔ عرض وجود نمی‌یابد یا اگر یافت به کجروی می‌افتد؟ توجه کنید به تمام الفباء اصلاح کنندگان و زبان پیرایندگان - از فتحعلی آخوندوف بگیر تا باغچه‌بان و کسروی که همه تر کند و آذربایجانی. و به احتمال قریب به یقین چون که هر کدام ایشان فارسی ما را نمی‌فهمیدند،

۱ - مراجعه بفرمایید به شماره‌های اخیر «اینجه‌صنعت» (هنرهای ظریف) هفتگی و «لیتراتور» ماهانه چاپ باکو. مرکز پخش هر دو در تهران کتابفروشی دنیا، نادری ۱ و در تبریز کتابفروشی نوبل.

خواستند فارسی مخصوصی بسازند که خود می‌شناسند و می‌سازند . نیز توجه کنید به اغلب رجال آذربایجانی به‌حدود رأس هرم رهبری رسیده ، که اغلب در کار خود نا کام مانده اند ؛ اگر کجرو و اشتباه کار^۱ و خطاکننده و خائن در نیامده باشند . نیز توجه کنید به اینکه عوامل محرک اصلی در داخل حزب توده و دموکرات فرقه‌سی مهاجران بودند . نیز توجه کنید به تندروی‌های آن دسته از روشنفکران ترک‌زبان که برای نفوذ در حوزه رهبری چه سخت‌تر از ما از ریشه‌های خود می‌کنند و چه مقلدان دست اولی می‌شوند برای غریزدگی . نیز توجه کنید به اینکه آذربایجانی جماعت عین یهودیها چه مقصد از آب در آمده است . چرا که فعالیت فرهنگی را از او گرفته‌ایم و تنها فعالیت او را در مسائل مادی آزاد گذاشته‌ایم . مهمترین دلیل این امر حضور بازوی کاری کارگران آذربایجانی است در تمام چهل سال اخیر در تمام نهضت‌های ساختمانی مملکت . سراسر راه آهن و سدها و ساختمان‌ها به دست عمه خلخالی و اردبیلی ساخته شده و هر چه راه است و اسفالت است و پیمانکاری است . هم اکنون کار فنی لوله کشی تهران انحصاراً به دست ایشان می‌گردد . وقتی يك مجموعه انسانی را از دسترسی به کتاب و روزنامه و کلاس و فرهنگ محروم کردی و ایشان را بازداشتی از اینکه شرکت کنند در بده و بستان با عالم علم و فرهنگ ، یا متوجه فعالیت

۱- نقل از مصاحبه‌ای با حضرت تقی‌زاده ص ۵۰ مجله روشنفکر، شماره ۶۰۵-۲۳ اردیبهشت ۱۳۴۴ ، سؤال - شما کرا را ... در مقالات خود از انتقال بی‌چون و چرای تمدن غربی در قالب اجتماع ایران یاد کرده‌اید. آیا هنوز هم فکر می‌کنید که ... ؟ جواب - من باید اقرار کنم که فتوای تند و انقلابی من در چهل سال پیش در روزنامه کاوه و بعضی از مقالات ، افراط و زیاده روی در برداشت پس از نهضت مشروطه عده‌ای از روشنفکران و تجدیدطلبان آن دوره چشمشان در مقابل درخشندگی تمدن غربی خیره شده بود ... امروز من دیگر از آن عقیده افراطی عدول کرده‌ام و الخ ... ،

بدنی صرف می‌شود - در صورت عمل و سرباز و ژاندارم و هر نوع
مأمور اجرای دیگر - یا متوجه فعالیت‌های ذهنی غیر فرهنگی . یعنی
که اقتصاددان می‌شود و دو سوم بقالی‌های دو نبش تهران را در اختیار
می‌گیرد . و بدتر از این وقتی از به کار بردن زبان مادری ایشان در، حتی
رادیو، خودداری کردی جذبهٔ رادیوهای خارج از مرز که به زبان مادری
ایشان سخن می‌گویند بالامی‌رود. هم اکنون، ۹ درصد آذربایجانی‌های
شهرشین که رادیو دارند با کورا می‌گیرند . صرف نظر از اینکه نسبت
مصرف رادیو در آذربایجان بسیار کمتر است تا مثلاً در گیلان و مازندران.
و دردهات آذربایجان کمتر می‌بینی قهوه‌خانه‌ای را که رادیو داشته باشد.
چرا که زبانش را نمی‌فهمند و اگر با کورا هم بگیرند، لابد ژاندارم
مزاحم است . ناچار این ابزار بزرگ ارتباطی برای ۶-۷ میلیون
آذربایجانی، بیکاره مانده و اگر هم رابطه‌ای ایجاد می‌کند با این سمت
و تهران نیست؛ با باکو است . نتیجهٔ فرعی این قضیه اینست که رادیو
نتوانسته در روستای آذربایجان جانشین مؤسسات مذهبی بشود. و به
همین دلیل مؤسسات مذهبی در آذربایجان هنوز به قدرت و قوت خود
در زمان صفوی بر قرارند . چرا که به زبان ترکی روضه می‌خوانند و
سینه می‌زنند و قمه‌زنی هنوز در اردبیل رایج است و هر دهی یکی دو
مسجد دارد بزرگتر و زیباتر و پر ثروت‌تر از مساجد شهری و تنها در
مهمانخانه‌های آذربایجان است که می‌بینی مهر نماز پشت پنجره باروی
بخاری گذاشته‌اند و حیف که آماری در دست نیست و گرنه می‌شد
نشان داد که قسمت اعظم طلبه‌های قم از نواحی ترک نشین می‌آیند یا
دست کم می‌شد نشان داد که نسبت طلبه‌های آذربایجانی سخت بیشتر
از اهالی دیگر نقاط است . هنوز در خوی و اردبیل و حتی تبریز - بدتر
از قم - زنان نمی‌توانند بی حجاب به کوچه بیایند . هنوز دسته‌های

عزاداری آذربایجانها چه در تهران و چه در سراسر شهرهای شمال و مازندران که بازار کسبش در اختیار آذربایجانی‌ها است و چه در خود تبریز و دیگر شهرهای آن ولایت، بزرگترین دسته‌ها است و عکس‌العمل این همه، آنکه آذربایجانی از محل گریخته و به تهران و دیگر نقاط غیر ترک نشین مملکت رفته چنان قرتی و غریزه و لامذهب و بی‌بند و بار است که نهایت ندارد.

و به این ترتیب تن روشنفکری مملکت کاسته است و حاصل روشنفکری مملکت به آذربایجان دسترسی ندارد. یا به عکس. و من حتم دارم که بزرگترین نسبت بی‌سوادی - که خود مشکل اول روشنفکران بود - در آذربایجان است که به‌قوه دو از مدرسه محرومند. آنکه فارسی است اگر به مدرسه راه داشته باشد، به هر صورت کوره سوادی پیدا خواهد کرد؛ ولی آذربایجانی ترک علاوه بر مشکل دسترسی نداشتن به مدرسه، به مدرسه هم که رفت نه زبان معلم فارس را می‌فهمد و نه از خط و ربط کتاب درسی سر درمی‌آورد. او که آب و نان را شش هفت سال تمام سو و چرک شنیده، حالا می‌بیند توی کتابش دو شکل هست باد و کلمه غریبه. او به جای اینکه تصویر صوتی يك کلمه مانوس را به تصویر بصری‌اش درآورد و بشناسد، مجبور است تصویر صوتی و بصری يك کلمه نامانوس را در مقابل فلان مفهوم ذهنی خود بپذیرد. و این پی اول است که خراب گذاشته می‌شود. و این سوء تفاهم همچنان هست تا آخرین سالهای تحصیلی و تا آخرین سالهای عمر.

با توجه به تمام این عواقب آیان رسیده است روزی که حکومت ما از سیاست وحدت ملی مفهوم والاترو وسیعتری را در نظر بیاورد؟ و به صورت‌های برانده‌تری برای قرن بیستم در این زمینه‌ها عمل کند؟ بخصوص که خطر سیاسی وایدئولوژیک جذبه فرا سوی مرزی از بین

رفته و تنها جذبهٔ زبانی‌اش باقی مانده؛ براحتی می‌توان مثلاً دانشگاه تبریز را به صورت مرکز آموزش علوم و فرهنگ به زبان ترکی در آورد. چرا که در آن سوی مرز گرچه ترکی رسمی است، اما به خطروسی می‌نویسندش و در آن سوی دیگر مرز نیز که ترکیه است، ترکی را به لاتین می‌نویسند. گرچه هنوز به «شید بهبوداوف خوانندهٔ قفقازی که به عنوان مبادلهٔ هنرمند به ایران می‌آید، جواز نمی‌دهند که در تبریز برنامه اجرا کند یا فوتبالیست‌های آذربایجانی روس که می‌آیند فقط در تهران برنامه اجرا می‌کنند یا علی‌اوف مستشرق روس ناله دارد که چرانی می‌گذارند در تبریز هم چند صباحی سر کند. ^۱ اما باید توجه داشت که علت جذبه در کجا است؟ اگر حکومت‌های ما متوجه باشند که جذبهٔ اصلی آذربایجانی جماعت نسبت به آن طرف مرز قضیهٔ زبان است و اگر اجازه بدهند که در آن ولایت زبان اول، زبان مادری باشد و زبان اجباری بعدی زبان فارسی، دیگر همهٔ این ناراحتی‌ها بر خاسته است. من اگر عراق نکرده باشم می‌خواهم بگویم که صرف نظر از دیگر عوامل اقلیمی و جغرافیایی و تأثیر سیاست‌های بین‌المللی تمام بحران‌های آذربایجان ناشی از مسألهٔ زبان است. درست است که آذربایجان بزرگترین ولایت ایران است که با تکیه به ثروت خود - کشاورزی و دامداری - می‌تواند بی‌نیاز به درآمد نفت بسربرد؛ اما اگر اجازه بدهیم که در حوزهٔ مسائل فرهنگی بی‌نیاز به یک زبان غیر محلی و غیر مادری مدرسه و مطبوعات و فرهنگ خود را اداره کند، دیگر هیچ وحشتی

۱ - این هم دو کلمهٔ بسیار تازه از مادر عروس، یعنی از روزنامهٔ «ینی‌گازت» ترکیه، «گزارش و ایستة فرهنگی ترکیه در تهران حاکی است که دولت ایران برای جلوگیری از بیداری احساسات ملی ترک در میان ۱۱ میلیون (۱) ترک‌های ایران رفت و آمد عده‌ای از دیپلمات‌های ترک را که به امور فرهنگی اشتغال دارند، به مناطق ترک‌نشین محدود کرده است...» نقل شده از «آیندگان» دوشنبه ۲۵ شهریور ۱۳۴۷ از مقاله‌ای به عنوان «کشور دون کیموت‌ها».

از جذبه احتمالی فراسوی مرزی در میان نیست. گذشته از اینکه، تن
روشنفکری مملکت از این راه چه فربهی‌ها که بهم خواهد زد.
من می‌خواهم در پایان این فصل دیگر که از مشکلات روشنفکری
در ایران بر شمرده‌ام صراحت بیشتری در کار بیاورم و بگویم که از
آغاز پیدایش مفهوم ملیت یعنی از اوان مشروطیت تا کنون، حکومت
تهران اگر نه از نظر سیاسی و اقتصادی - ولی حتماً از نظر فرهنگی -
آذربایجان را مستعمره خویش می‌داند و اولین نتیجه‌سوء این استعمار
فرهنگی، کشتن فرهنگ ترکی در حوزه آذربایجان. و به این مناسبت
کلام را به امه‌سزد می‌دهم که شاعری است سیاهپوست و در این زمینه
چه دردها که به دل دارد:

هر فرهنگی برای اینکه شکفته شود نیاز به چارچوبی
دارد و به ساختمانی. اما مسلم است که عناصری که زندگی
فرهنگی خلق استعمارزده را می‌سازند، در رژیم استعماری
یا از بین می‌روند و یا فاسد می‌گردند. این عناصر البته در
وهله اول عبارتند از تشکیلات سیاسی (...) عنصر دیگر
زبانی است که خلق به آن حرف می‌زند. زبان را (دانشناسی
منجمد) گفته‌اند. زبان بومی از آنجا که دیگر زبان رسمی،
زبان اداری، زبان مدرسه‌ای و زبان فکری نیست به قهقرا
می‌رود؛ و این پس روی مانع رشد آن می‌شود و حتی گاه به
نیستی تهدیدش می‌کند

يازان :دوكتورجواد هيئت

* اوغوزنامە *

اوغوز آتالار سۆزۈ و مثللىرى

اوغوزنامە ويا اوغوز آتالار سۆزۈ و مثللىرى كىتابى آقاي صمد على زاده طرفيندن باكى دا چاپا حاضرلانىب بىر مقدمه ايله يازىچى نىرياتى طرفيندن ۱۹۸۷ دە نشر ائدىلميشدير (۱)

كىتابىن ال يازماسى عرب الفبا سىلە يازىلمىش و عنوانى "مجموع الامثال محمد على ديرو بېرىنچى صفحه سىندە ايرى يازى ايله" هذا كىتاب اوغوزنامە . يازىلمىشدير .

كىتاب آقاي صمد على زاده نىن مقدمه دە يازدىغىنا گۆره ايلك دفعه علم عالمينه صونولموش دور .

كىتابىن ال يازماسى لنىگراد اونيورسىتەسى شرق فاكولتەسى نىن كىتابخاسىندا ساخلانىلان ال يازمالار شعبە سىندە محافظه ائدىلىر كاتالوق دا " امثال تركى " آدىلە قىد ائدىلمىشدير .

كىتابىن اوستونده سىاق يازىسى ايله ھجرى ۱۰۰۹ - اونجو ايلەدە قلمە آلىندىغى قىدى و اردىر . كىتابى تديق ائدىب چاپا حاضرلايان محققىن فكرىنە گۆره كىتاب "اصلينده ناشقا بىرمنبع دن كۆچورولموشو نىسخە نىن اوزودە يازى و املا خصوصىتلىرىنە گۆره آزى بىر - ايكى عصر اولكى دؤورون تصورونو يارادىر . " كىتابىن ال يازمانىسخەسى ۷۸ صفحه دن عبارت اولدوغو حالده آقاي على زاده نىن چىخاردىغى كىتاب ۲۲۲ صفحه دىر . كىتاب عرب الفبا سىندان سىرلىك الفبا يازما كۆچورولدوگو حالدا عرب الفباسى صىراسى محافظه ائدىلمىشدير .

كىتابىن اوليندە "مدركلېگىن سۆنمە ين ايشىغى" عنوانىلە علمى بىر مقدمه و اردىر . كىتابىن صونونا " قىدلر و شرحلر " عنوانى آلتىندا كىتابدا كى آتالار سۆزلىرى نىن معادل لرى (۸ صفحه دە) و بىردە دوققوز صفحه لىك بىر سۆزلوك علاوه ائدىلمىشدير .

(۱) كىتابى بىزە گۆندرن و دوينغولو يازىسى ايله اتحاف ائدن حرمتلى عدالت طاهر زاده يە تشكرو شكران دويقولارىمى بىلدىر كى اىستىر .

بونونلا بقله آقاي عليزاده اوغوزنامه ده گئچن، بيلمه ديگيميز اسكي تورک سؤزلى نين چوخونو سؤزلوگه آلماميشدير. متن ده گئچن ومعناسى چتين اولان آتالار سؤزلى نين بيرچوخونون معناسى آچيقلانما ميشدير و محققين ده مقدمه ده اشارت ائتمديگى كيمي كتاب داها آرتيق تدقيقه محتاج دير .

بوكتاب آذربايجان و توركيه توركلرى نين ان قديم فولكلورقايناق لاريندان ديروديل ولهجه لريميزين تدقيقى باخيميندان چوخ قيمتلى يازيلى ادبى آبددير. ال يازماسى نين مهم بير خصوصيتى ده حرکهلى اولماغى ديركى آنا ديليميزده اولان سؤزلرين دوغرو و آسان اوخونما - غينا كؤمك ائدير. اوغوز نامه نى تدقيق ائدن مؤلف اوغوزنامه نين ديلي حقينده يازيركى: "شبهه يوخدوركى اوغوزنامه ده توپلانميش آتالار سؤزو ومثللرين بؤيوك اكرىتتى نين ديلي تاريخاً اولكى دؤورلره (۹- ۱۱م) عصرلره عائددير. ائله بوسببدن متن ده كى بعضى سؤزلر كاتبين اوغو نه ده نامعلوم قاليب اوونلارى حرکه سيز يازميشدير. گينه مؤلفين فكر- ينجه اوغوزنامه نين ايلكىن يازيلى نسخه لرى شرقى توركجه (خاقانيه)- اوغور يازى عنعنه سيله يازيلميشدير .

بو كتابين ال يازما نسخه سى گئچن عصرين صونلاريندا ايلك دفعه اولراق روس تۇركولوگو د. د. سميرنوف طرفيندن گؤرولوب اوخونموش و مؤلفين مقاله سينده آتالار سؤزلريندن نمونه لره وئريلميشدير . اوغوزنامه فكر و مضمون وديلچيلىك نقطه نظريندن آنا طولى و آذربايجان آتالار سؤزو و ضرب المثللرى نين تمه لىنى تشكيل وئرن قايناقلاردان دير .

بوكتابدا اولان آتالار سؤزو و مثللردن بعضى لرى عينا ويا جزئى فرقله كتاب دده قورقودو ۱۵- اينجى عصرده يازيچى اوغلو على طرفندن يازيلان سلجوقنامه ده موجوددور. گينه توركيه ده چيخان آتالار سؤزو مجموعه لرينده ، او جمله دن كمال ايوب اوغلو طرفيندن ۱۹۷۲ ده نشر ائديلن " اوڭ اوچونجو يۇز ييلدان گونوموزه قدر شعرده وخلق ديلنده آتالار سؤزلى و دئيملر" آدلى اثرده وها بئله ۱۹۶۵ ده صوفيه ده چيخان " تورک آتاسؤزلى " كتابدا اوغوزنامه ده كى آتالار سؤزلريندن بعضى لرى عينا ويا بعضى فرقلرله نقل ائديلميشدير. بوكيمي آتالار سؤزو و ضرب المثللرده زامانلا ديل ومعنى جهتيندن بعضى دگيشيكلير عمله

گنمیش مثلاً بعضاً سۆز آرتمی یا خوداختصارلار اولموش بعضاده مضمون فرقی یار انمیشدیر. مثلاً اوغوزنامه ده : آغلاما اؤلوی ایچون، آغلاغیل دلی ایچون، آز سؤیله، اؤز سؤیله و ائله اویان عورتین بوشار. یانلیش بغداددان دؤنر. اویور بیلانین قویروغین باسما. یووالانان تاشا یوسون (خزه) یاپیشماز. آتالار سۆزلری، تورک آتاسۆزلرینده بئله نقل ائدیمش دیر : آغلاما اؤلوی ایچین، آغلا دیری ایچین. آز سؤیله، اؤز (چکیده، مختصر و مفید) سؤیله. ائل آغزینا باقان قاریسینی چابک بوشار. یاتلیش حساب بغداددان دؤنر. یاتان بیلاغین قویروغونا باسما. یووار لانان تاش یوسون توتماز .

بو کتابدا یازیلی ادبیاتدان آیینمیش بعضی پارچالاردا واردیر . بونلار اوتوز قدر دیر. کتابی تدقیق ائدن آقای صمدعلیزاده تین فکر- ینجه بو نمونه لر کاتب و یا کاتب لر طرفیندن علاوه ائدیلیمیش وداها چوخ یونس امره، عاشق پاشا، قاضی برهان الدین و نسیمی کیمی عارف شاعرلرین شعرلرینی خاطیره گتیریر. مثلاً:

جهان ایچینده بو اشیا سبب دیر . سبب سیزنسنه یوقدور، یو عجب دیر .
 - دونیا ایچون اودا دوشوب یانانین، صویئرینه قانین ایچر روزگار .
 - فرصتی فوت ائیله ییب قویما بوگوننی یارینا (صابا جا) دنیا نین
 یوقدور وفاسی باقما شیمدی وارینا .
 - گله جک نسنه (شئی) گلور چار و ناچار، گر هک کؤنلوننی سن گن دوت ،
 گر هک تار (دار) .

- یار بیر اولور، ایکی زینهار اولماسون !
 - یالنینز حلاجی صانما ، هر کؤنول منصور دور .
 اوغوزنامه ده عینی زاماندا وولگر، عادی و مستهجن سۆزلرده واردیر بوقبیل آتالار سۆزلری داخی حکمت سیز سؤیلنمه دیگی حالدا . کتابی تدقیق ائدیباچا حاضرلایان مولف ده نزاکت ایجابی بو سۆزلرین ایئرلرینی بوش قویموشدور .

مؤلفین یازدیغینا گؤره اوغوزنامه ده ایکی مین حدودوندا آتالار سۆزو ومثلی واردیر . بونلارین ایچینده یعدی - سککیز فارس و عرب مثلینه ده تصادف اولونور . مثلاً: کاربانوبت است) مقصود حسن توسطت دگرها بهانه است . بالاتراز سیا هی رنگ دیگر نباشد . بوندان باشقا بیر

(۱) بیز چاپ اولان اوغوزنامه ده آنجا ق اوچ فارس مثلینه راستلادیق .

چوخ آتالار سؤزومثللر فارس امثال وحکمايله قوشا گئدير. مثلا:
 ائل عيبين سنه سؤيلهين سنين عيبينى ده ائله سؤيلر. (هرکه عيب
 دگران بيش نو آورد و شمرد بيقين عيب تو پيش دگران خواهد برد)
 - ائو وار ائکن مسحه حرام دير (چراغى که بخانه رواست به مسحه حرامست
 - ايت آعزين كميك (سؤموک) توتار (دهن سگ به لقمه دوخته به)
 - ارليگين صينا آندان عورت آل (مردى بيازما آنکه زن کن)
 - دوه گؤردون مى دئسلر. کؤشگين (دوه يالاسى) ده گؤرمه ديم دئ (شتر
 دیدى نديدى).

- تاما تاما (داما - داما) گؤل اولور (قطره قطره جمع گردد وانگهى
 دريا شود)

- طونوز (دوغوز) دان بسر قيل آستى (فايدالى) دير. (از خرس موئى
 غنيمت است)

- توتولمايان اوغرى بيگ دن طوغرى (دوغرى) (دزدنگرفته شاه است)
 - طاوول (طبل) اؤنى (سى) ايراقدان خوشدور. (آواز دهل شنيدن از
 دور خوش است)

- قورو قاتيندا (يانيندا) ياش دا يانار (آتش که گرفت خشک و تر مى
 سوزد).

- کيم ائشک اولور سا بيز سمر (بالان) ي يوز (هرکه خراباشد ما
 پالانشيم).

- کدى اته اغريشمه سه مۇردار دير دئيه ر (گر به دستش بگوشت نمى رسد
 مى گويد بو مى دهد).

- مصلحت بيتوريجى يالان غوغا قوپاريجى گرچکدن يئگدير (دروغ مصلحت
 آميز به از راست فتنه انگيز)

- ييگيدين بختيندن قوجالارين فکرى يئگدير (که راي پير از بخت جوان
 به).

بونمونلر اوغوز تورکلرى نين اسكى دن برى فارسلا رانه قندر
 ياخين اولوب بير- بيرلرينه تاثير ائتديکلرينى و فارس فرهنگى نين
 حتى تورک خلق طبقه سينه ده سينديگينى گؤسته رير.

اوغوزنامه ده آذربايجان کلاسيک شاعرلرى نين (قطران، خاقانى،
 نظامى وسايره) فارسجا يازديغى شعرديو اولاريندا گئچن فارسجا آتالار
 سؤزو و ضرب المثل لرین تورکجه قارسيليقلاريندا تصادف ائديلير. مثلا:

قطران تبریزی نین : عمری بویو کیمسه نی بیردفعه ایلان سانجسا ، داغما آل چاتی اونون نظرینه ایلان گورونر .
(هرکه رامارهمه عمر بیکبار گزید - دائم اورا رسن تیهسه (آلا بولا) بود مار نماي) .

گونشی پالچیقلا سوو اماق اولار می . (اندود توان چشمه خورشید به گل ؟)

اوغوزنامه نین دیلی اوغوز تورکجه سی دیر . چونکی سوز داغارجیغی ، فونه تیک و مورقولوژی خصوصیتلری اوغوز دیلیله مطابق گلیر . اوغوز تورکجه سی آذربایجان و آناطولی تورکلری نین مشترک قدیم دیلی دیر و دده قورقود کتابی کیمی بویوک یازیلی آبیده یه صاحب دیر . اوغوز تورکلر ایراندا و آناطولی دا میلادی اون بیرینجی عصر دن کوتله حالینده یئر - لشدن صورنا بیر - ایکی عصر (سلجوقلار زامانیندا) فارسجانی رسمی و ادبی دیل اولراق سئچمیشلر و اثرلرینی داها چوخ بودیلده یازمیشلار اوندان صورنا آناطولی دا و آذربایجاندا تورکجه اثرلرده یازماغا باشلامیشلار و تدریجاً اوغوز دیلی نین ایکی قولو اولان آناطولی و آذری تورکجه لرینی وجوده گتیرمیشلر .

۱۳ - ۱۴ - اینجی عصرلرده بیر - بیریندن او قدرده فرقی اولمایان بویکی تورک لهجه سی باشقا عامللرین ده تاثیرله بیر - بیریندن آیری خصوصیتلر قازانمیش و ۱۶ - ۱۵ - اینجی عصرلردن صورنا ایکی مستقل تورک دیلینی معیدانا گتیرمیشدیر .

اوغوزنامه ده اوغوز تورکجه سی نین خصوصیتلری آیدین شکلیده موجود دور . عمومیتله معاصر دیلیمیزده کی (خ) صامتی یئرینه (ق) یازیلیمیشدیر مثلا بیق (بیخ) ، قیرق (قیرخ) کیمی ، بعضاً ده یوخسول و یا خشی سوزلرینده اولدوغو کیمی (خ) حرفی ایله یازیلیمیشدیر . آشاغیدا نمونه اوچون نقل ائتدیگیمیز سوزلر قدیم تلفظ ایله یازیلیمیشدیر :

آییق (آیی) ، آرغ (آرخ یا ارخ) ، قیزلیق (قیتلیق) ، قوروق (قورا) ، اومیز (اومید) ، بیله گو (بیلوو) ، بوزاغو (بوزوو) ، قیراغو (قیروو) . . .
فعلی صفت لرین صون اکلری اولان دوغان ، دوگو ، دیگی یئرینه اسکی شکیلچیلری (دوق ، دوک) ایشلنمیشدیر . مثلا : طاش (داش) قوپدوق (قوپدو -

* پارانتزایچینده یازدیغیمیز سوزلر بوگونکو تلفظه گوره یازیلیمیشدیر .

غو) يىترده آغىر اولور، يىغنىمه ديك آشا دعا قىلىنماز. طوغما دىسق
اوغلانا (دوغما دىغىن اوغلانا) آد قوما (قوما) .

بوكتاب دا داخى ۱۳- ۱۱ - اونجو عصر تورك يازىلى آبيده لرينده
(ديوان لغات ترك، عتبه الحقايق، قصه يوسف) و كتاب دده قورقوددا.
ايشله ن تورك سوزلرى تىز- تىز ايشلنميشدير. مثلا: قاراغو (كسور)،
آقنچى (هجوم اعدن)، آغماق (اوجالماق)، بان (س، آواز)، قسۇ
(شايعه، دىدى قودى)، قولاغوز (بلدجى)، آسن (ساغ) ايلمك (گكتمك)،
ايتس (پييه، صاحب)، يانغو (انعكاس، عكس صدا)، ياراق (حاضرلىسق)،
يوند (آت)، يوم (دعا) يوميش (خدمت، ايش)، سيندو (قيچى)، سميرمك
(كوكلكمك) تان (حقيرت)، توى (سوينج، شادلىق) اوز (ياخشى ،
موثر) آم (دوا، درمان)

اوغوزنا مه حرکەلى نسخ يازىسى ايله يازىلدىغى اوچون اسكى تورك
سوزلرى نين دوغرو- دوزگون اوخونماغىنا امكان وثيرير. بومسئله دىلى-
مىزىن تارىخى و سوزلرين فونه تىك انكشافى باخيمىندا ن چوخ اوملىسى
دير. اوغوزنا مه نين دىلى ساده و چىلخا توركجه دير. چونكى خلق دىلىسى
و فولكلورونون آيناسى اولان اتالار سوزلرى يازىلى ادبىياتىمىز قدر
فارس و عرب دىل و فرهنگ لرى نين تاثيرى آلتىندا قالما ميشدير. بو
كتابدا يوزلرجه اوغوز مىلى واركى، لغت تركيبينده بىرتك آلىنما سوز
يوخدور. مثلا: الين آشا (غذا) ايكن گوزون ايشده اولسون. ياغى يالان
قىش گرچك (حقيقت). آل ايله اسلان توتولار، گوچ (زور) ايله گچقى
توتولماز. يوردوندا ن سوزولن يوردونا وارىنجا (گلنده) آغلار.
اگرى اوتور، طوغرو سويله. ايكى قاربوز بىر قولتوغا صيغماز
- اوغوز يومۇندان (خبردها) باييمشدير (زنگين اولموشدور) .
- اوگومه (قباغىما) آش (غذا) قو (قوى) ايكى اليم بوش قو
يىمزايسم باشما طاش (داش) قسۇ .

- آزاجيق آشيم غوغاسيز باشيم .

- اشگين برک باغلا آندان تانرى يا ايسمارلا (تاپشير) .

- امه - سمه اينانما، امسىز - سم سيزده قالما (ام - سم = دوا، درمان)

- سوز اولونون (بويوك) . سۇچ (گناه، تقصير) كيچيگين .

- صاغلىق - صايرولىق (مرض) بىزيم ايچوندور .

- صاغىندىق (احتياطلى، چكىنن) گوزه چوپ دوشر .

- قورد انيگى (بالاسى) يئنه قورد اولور .
- قناراغى (كور) دان شاشى (چئرى) يئى دير .
- قارتالا (عقابا) اوق يئلهگين گوريحك بانا بئندن (منه مندن) اولدى دئميش .
- گونش بالچيخ ايله توتولماز .
- نه ايكن (چوخ) ياووز (يامان) اول كيم آسيلاسان نه ايكن ياواش اول كيم باسيلاسان .
- ييلان اوجين كرتنكله دن آلمانا .
- يايا (پياده) نين آتى اتمك (چورهك) دير .
- يالان اولماز كي، آنين ياريسى گرچك اولمايا .
- ايندى نمونه اوچون اوغوزنامه دن بيرنئچه آتالار سؤزونى نقل ائديرىك :
- ائل كئچديكى كئپرودن سن ده كئچ .
- ائبودن ياراما زليق كلمز .
- اون دان كئچ توقوزى دوققوزى (قالسون) .
- ائشهگون اولومى ايتنه دوگون (توى) دور .
- آت بينن دير، قيلينج قوشانا نين دير .
- ار گلسه قيبۇ (سس، هاى - كووى) آرتار . عورت گلسه قو (دئدى) - قودى (آرتار) .
- ائل ايله گلن بلا بايرامدير .
- آق آقچا (پول) قرهگون ايچون دور .
- آز سؤيله، اوز (ياخسى، مؤئر) سؤيله .
- اوق آتماق، يازو يازماق، صودا اوزمك .
- گرهكدر بو اوچى هر شخسه دؤزمك .
- اويناшина اينانان عورت ارسيز قالور .
- ائيليك ائتدوگون كيشى (آدم) شريندن قورق .
- ارليگين صينا آندان عورت آل .
- اؤيكه (غضب) ايله قالقان زيانلا اوتۇرار .
- خوراتانين (شوخى نين) ياريسى گرچك (حقيقت) اولور .
- دهويه ديكن يارار عورته
- دلونى زنجير اوسلادير (عقيللنديريز)

- سندن اولويا قيز وئر، سندن آلچاقدان قيز آل .
- شهرلو آقچا بولسا ائولر ياپار، تورك آقچا بولسا تارا (داوارا) وئر .
- صۇرا - صۇرا كعبه يه واريلار (گكديلر) .
- صۇ ايله اودون نه اويۇنى وار .
- تاما - تاما گول اولور دشمن گوزو كور اولور
- عرب طويونجا يئير، تورك املونجه يئير .
- عورتين ساچي اوزون عقلي قيما دير .
- عورته بئر اتك آقچا دان بئر تاتلو ديل يئكدير .
- قاراواشا (كنيزه) طون (پالتار، دون) گئيورسن قادين اولماز .
- قولون يوق ايسه كويپه گون (داما دين) ده مي يوق .
- قيغيرديقلاري (چاغيرديقلاري) يئر وار (گكت) ،ارينمه (اوشنمه ، تنبل لشمه) ، قاغيرما ديقلاري يئر ده گورونمه ، اگر دئديكومون عكسين ادرسن خور اولورسون .
- قيرقينا دهك ائگمه ين (اؤگرنمه ين) قيرقيندان صون اوگمز .
- كتاب يوزي قوتلو (مبارك) اولور .
- گورونو دوران كويپه (گورونن كنده) نه قولاغيز (بلدجي) .
- مئخت گويروسيندن گئچمكدن صويا بوغولماق يئكدير .
- نه قدر بوجا ايسن دشمنين آلو (پست ، ضعيف) گورمه .
- نه قدر بيلورسن بئر بيلوره ظانيش (دانيش ، مشورت ائت) .
- وره سيه (نسيه) ايجه نين ايكي كره اسريمه سي (مست اولماغي) اولور
- وطن سئومك ايمان ندان دير واي آنا كيم ايچينده اولما يا .
- يارا ما زدان ائيليك گلمز .
- ياپماق (ساختن) گوجدور (سخت) ، ييقماق قولاي (آسان) دير .
- يا غموردان قاچوب دولويا اوغراما .
- يئرون ده قولاغى واردير .
- بوخسولون بيرينجي (دويوسو) بولخور دور .
- يالانچي دان ايت يئي دير .
- بيلانچي بيره گو (بيري سي) ايله توت .

بومقاله ۱۹۸۸/۹/۲۸ ده آنكارا دا ديل قورومو طرفيندن حاضرانان مست لر آراسي تورك ديلي كنگره سينه صونولموشدور .

مرحوم پرؤفئ سور " احمد جعفر اوغلو " نون " آذربایجان ادبیاتی " دلی اثریندن آقا عباسعلی جوادی نین آلمانجا دان ترجمه سی ایله بیرنئچه صحیفه عزیز اوخوجولارا تقدیم ائدیریک . ادبیاتیمیزین تاریخی حقیندا " وارلیق " دا متعدد یازیلار چیخیدیر . طبیعی دیر کی ، بویاره ده نه قدر یازیلسا ، گینه ده آزدیر و هر قلم صاحبی ، مسئله یه بیر باشقا یاندان باخار ، و آیری بیرجه تی ایشیق لاندیرار . حاضیر یازی ، معتبر نشریه اولان " *Philologiae Turcicae Fundamenta* " نین " ویزباده ن " ده ۱۹۵۹ - دا چیخیش ۲ - نجی جلدیندن آیینمیشدیر . وارلیق

آذربایجان ادبیاتی

الف-شعر و نثر: ۱۸/۱۲ - نجی عصرلر

۱- باشلانقیچ: ۱۲-۱۴ نجو عصرلر

۱۱ و ۱۲ - نجی عصرلر ده تورکلرین مسکنی اولان تورکوستان منطقه لرینده و اسلام مدنیتی نین ، هابثله فارس ادبیاتی نین کوجلو تأثیری آلتیندا بیر تورک ادبیاتی ، داها دوغروسو قاراخان تورکلرینین ادبیاتی یارادیلدیق - دان صونرا ، ایرانین بعضی راضیلریندن ده بیرتورک ادبیاتی ، دشمه لی اوغوز ادبیاتی انکشاف ائتمه گه باشلادی . بیری - بیریندن تمامی ایله فرقلی اولان جغرافی و ملی شرایط نتیجه سینده ، بو ایکی منطقه ده کی ادبیاتلار طبیعی اولراق ، فرقلی یوللاردا انکشاف ائدیله ، چونکی ۱۱ - نجی عصرین سلجوقی ایرانیندا ، ادبیات ، هنر و علم لر ساحه سینده هله ده عرب ، علی الخصوص دا فارس دیلی حاکیم ایدی . آما بو وضعیت ، آذربایجانین بعضی منطقه لری خوا - رزمی لر ، مغوللار و تیموری لر طرفیندن توتولدوقدان صونرا دگیشیر ، چونکی اونلار ، ۱۳ - نجو عصرده چوخ سایدا تورک طایفالاری نین همین منطقه لره کؤچوردولمه سینه ، ثله لیکله ده یئنئ مسکونلاشما یا و قدیم زامانسلاردان بیری بورالاردا یاشایان تورک اهالی سی نین کوجلنمه سینه سبب اولموشلار . بو دگیشیکلیک ، علی الخصوص آذربایجاننی دا احاطه ائدن ائلخاننی لر اسلامی قبول ائدیله کن صونرا ، اوز نوسه سینده ، آذربایجان دیاریندا تورک دیلی

ادبیاتین یارانماسینا صون درجه بؤیوک یاردیم گؤستریمیشدیر. فارسجا امپراطورلوغون یوکسک دیلی کیمی قالسا دا، تئز واقدا، هم ده ساده جه تورکلرین یاشادیغی یئرلرده یوخ، عثینی زماندا تبریز، شیراز و همدان کیمی بیرى - بیریندن اوزاق اولان مدنیت مرکز لرینده، آذربایجان تورک دیلی گوجلورق قیب کیمی اونون - یعنی فارسجانین - قاباغینا چیخدی. علی الخصوص حاکمیت دایره لرینین، ائلخانی امپراطورلوغونداکی مختلیف مدنیت دیل لرینین ایشله دیلمه سی خصوصونداکی بیرنوع لاقیدلیگی و یسا دؤزوملولوگو، تورک دیلی نین گشتدی کجه اعتبار قازانماسینا و تفریکله حتی اولکه نین رسمی دیلی سویه سینه یوکسلمه سینه امکان یاراتدی. ائله بو وضعیتین نتیجه سینده دیرکی، عرب دیلچی سی "ابن مهنا" (حلیة الانسان، حلبه للسان "آدلی مشهور لغتینده مغول، فارس و عرب دیل لر یایله یاناشی تورک دیلی نی ده نظرده توتور و اورادا - اونون تعبیری یایله دئسک - اولکه دیلینه، یعنی آذرییه مهم یئر و ثریر. او وقتین مدرسه لرینده تدریس مقصدی یایله "حسامی" طرفیندن قلمه آلینان "تحفه حسام" آدلی منظوم فارسجا - تورکجه لغتده آذربایجان تورکجه سی نین آرتان اهمیتی نین باشقا بیر دلیل دیر.

بوندان باشقا، هله ۱۳- نجو عصرده شعرلرینی آذری دیلینده یازان، بئله لیکله ده ادبیات ساحه سینده دشمک اولار دؤنوش نقطه سی یارادان بعضی شاعیرلر واریدی. "حسن اوغلو" "قاضی برهان الدین" و "عماد الدین نسیمی" بو شاعیرلردن دیر. اونلارین شعرلری آذربایجان تورکجه سینی ادبیات دیلی سویه سینه یوکسلتدی. اسلامی مدرسه لرده تعلیم گؤرن و اؤزلرینی محکم صورتده قدیم کلاسیک سنته باغلی حساقدن بو شاعیرلر، آذری تورکجه سینی، شعر دیلی سویه سینه یوکسلمه گه دایر نیتلرینده ده بؤیوک موفقیت قازانمیشلار. آذربایجان ادبی دیلی نین بانئ سی حساب اولونان بو اوچ شاعیردن بیرى دئمهللى تورکجه یازدیغی شعرلرده "حسن اوغلو"، فارسجا یازدیغی شعرلرده ایسه سنته او یغون اولاراق "پورحسن" تخلصونو گؤتوره نی آذربایجانین ایلك شاعیری کیمی نظرده توتولابیلر. اونون آدی "غزالدین اسفراینی" دیر اونون اثرلریندن ساده جه تورک دیلینده بیر، فارس دیلینده ده بیر شعر قالمیشدیر. بیرچوخ تذکیره ده، شاعیرین حیاتی و اؤزو باره ده - چوخ قیصا و دها چوخ عمومی تعبیرلرله اولسا دا - معلومات و ثریرلیر. بعضی تذکیره لره اساساً، او، "مجدوب"، باشقا تذکیره لره اساساً ایسه پیغمبر اولادی کیمی

۱۲۷۰- نجی ایله وفات ائدن "شیخ جمال الدین ذاکر" - یں طریقتیندن اولموشدور. دقیق اولان باشقا معلوماتا گوره، امین اولماق اولار کی او، خراسانین جنوب- غربینده یئرلهشن "اسفرائین" دن گلیر و ۱۳- نجو عصرین بیرینجی یاریسیندا اورادا آنادان اولموشدور. ۱۵- نجی عصرده، او، اوز شعره نری ایله، یاخین شرقین بعضی منطقه لرینده بویوک شهرت قازانمیش اولمالی دیر. "حسن اوغلو" - نون خلف لرینین نظیره لریندن، اونون یوکسک صنعت قدرتی آنلاشبلیر. همین خلف لر آراسیندا، تورکجه شعر یازان ایکی شاعیر، یعنی "احمد داعی" و "نسیمی" ائله جه ده "عشری" آدلی بیر فارس شاعیری ده واردیر. او، اوز تورک شعر لرینده، شاعیر لرین سنتینی پوزوب اوزونو "پورحسن" یوخ، تورک اصولو ابله "حسن اوغلو" آدلاندیریر، و بئله لیکله آنادیلینده تام صداقتینی ثبوت ائدیر. شاعیر، تصوفون اساس- لارینی تورک محیطینده تبلیغ ائتمک وظیفه سینا اوزه رینه گوتورن شعر- لرینده، آنادیلینین ادبی انکشافینین یئننی مرحله سینی نمایش ائدیریر.

هله آذربایجان ادبیاتینین باشلانقیجیندا، دئمه لی هله بیر او قده ر محصول وئرمه یں بیر انکیشاف دوورونده شمس الدین محمد آدلی "قیصری" قاضی سنین اوغلو "احمد برهان الدین" (۱۳۴۵- ۱۳۹۸) تورک دیللی شعر لر یله آذری نین اوزونه مخصوص دیل خصوصیت لرینه دقتی جلب ائتدی. او ایلکین مطالعه لرینی آتاسی نین یانیندا، ائله جه ده مصر، دمشق، آلیپو و مکّه - مکره نی ده زیارت ائتدیگی سفر لرینده ائله دی. او، ۲۱ یا ش- سیندا "قیاس الدین محمد" امیر اولدوغو وقت، "قیصری" قاضی سی اولدو وداها صونرا امیرین قیزی ایله ائولندی. لاکین او داها صونرا اوزونو سلطان اعلان ائدیب حتی "سیواس" و "ارزینجان" ی توتدو، آما "آغ قویونلو" سلسله سی خلف لرینین رهبر لری طرفیندن قتل ائدیلدی. اوز دوورونون گورکملی عالیمی اولان "قاضی برهان الدین" عرب و فارس دیل لرینده یازدیعی بیر چوخ شعر له یانا شی غزل، رباعی و توپوغلا (مانی- بایاتی) دولو اولان بیر تورکجه دیوان دا یاراتمیشدیر. قئید ائدک کی، سو توسوغ دئدیگیمیز بیزیم برهان الدین ایله تانیدیعیمیز یئننی بیر شعر نوعی ایدی. شاعیر بویوک شهرت قازانا بیلدی، چونکی او، دینی و عرفانی شعرین اولدو قجا سئویلدیگی بیر وقتدا، خلقی شعر یازمیشدیر. شاعیر اوزونو فارس سنتیندن خلاص ائده بیلدیگی اوچون، اونون غزل لری، کلاسیک فورما باخما- یاراق، خلقی شعر کی می سسله نیرلر، او، تعلیم- تربیه یه یونه ل و یا

عشقی شعرلر ده قلمه آلمیشدیر. بعضی دلیل و یا فورم قصورلارینا باخما- یاراق، "برهان الدین"ین شعرلری تر و تازه و حیات دولودور. دیگر طرفدن، "برهان الدین"، بؤیوک شور و شوقی، جد-جهدی و - اؤز تعبیری ایله دئسک - فکیرلری اوغروندا اؤز باشینی فدا ائتمه گه "حاضر اولدوغونا باخما یاراق، آنادولو و آذربایجان ادبیاتی ساحه سینده گؤستردیگی جهد و فعالیتلرده عمومی لیکده موفقیتسیز اولموشدور.

۱۴- نجو عصرین اورتالاریندا یاخین شرقده اسلامی درویش طریقتلری اجتماعی حیاتدا مهم رول اویناماغا باشلادیقدا، بو طریقتلر، خصوصاً ده "حروفی" طریقتی آذربایجان ادبیاتی نین انکیشافینا بؤیوک تأثیر گؤستردی. بو طریقت، "فضل اله نعیمی" (۱۳۴۰-۱۳۹۴) آدلی تبریزلی شاعیرین تشبوئو ایله قورولدو و آیدیندی رکی، اونون هدفی، دیگر درویش طریقتلرینین کیندن تماماً فرقله نیردی، چونکی او، حاکیم طریقتلره قارشى مبارزه هدفینی اؤز قارشى سینا قویموشدو. بو اؤزونه مخصوص طریقت شاعیر عماد - الدین نسیمی (۱۳۶۹-۱۴۰۴) نین اونا قوشولماسی ایله اهمیت قازاندی. بو فوق العاده شخصیتین نفوذو، و تأثیری سایه سینده طریقتین قاباغیندا، اؤز ایده ئولوژی برنامه سینى یایماق اوچون دها گئنیش امکا- نلار اورتایا چیخدی. بو برنامه، هله "نعیمی" نین "جاویدان نامه" سینده اطرافلی صورتده شرح ائدیلمیشدی، آما "حروفی" طریقتی نین خصوصیتلری محض "نسیمی" نین شعرلرینده تماماً بیان اولوندو و همین شعرلر واسیطه سی ایله یئنی فیکیر، خلق کوتله سینده نفوذ ائتدی. دیگر طرفدن ده، شاعیر، بو واسطه ایله اولدوقجا چوخ محبوبیت قازانیب، بئله لیکله اؤز خلقینه بؤیوک تأثیر گؤستر مک امکانینا مالیک اولدو. محض بو سببدن، ۲ و، تورک ادبیاتی کلاسیکلرینین سئچکین سیمالاریندان بیرى حساب اولونور. "نسیمی" قدیم مدرسه ده تعلیم - تربیه گورسه ده، آذرنى صون درجه پاخشى بیلیم - "نسیمی" شعرلرینین اکثریتی "حروفی" مکتبى نین تعلیمینه حصر ائدیلمیش، و شاعیر، بو مکتبین احکامینی، استه تیک باخیمدان نقصانسیز شکیلده نمایش ائتدیرمه گه چالیشیر. شاعیرین ایلکین شعرلرینی، اونون، پیغمبری (ص) علی (ع) و اونون اولادبنی مدح ائتمه سی ایله تانیماق اولار. آما، او، حروفی طریقتینه قبول اولوندوقدان صونرا، آنجا ق "فضل اله نعیمی" نین "جاویدان- نامه" سینى انحرارتلى سوزلرله مدح ائتمه گه باشلامیشدیر. او، بئله لیکله حروفی طریقتی نین انسان شخصیتینه وئردیگی یوکسک قیمتده واسطه لی صورتده

دقتی جلب اگتمیش و هر شخصین چهره سینده مشاهیده اولونا بیلن مقدس عنصر۔
لرین سرلرینین آیدینلاشدیریلما سی و اولارلاتا نیش اولونما سی یولونسا
معین حرفلرین اهمیتینه اشاره اگتمیشدیر .

آما "نسیمی" ساده جه حروفی طریقتی نین متعصب طرفداری یوخ، عثینیسی
زاماندا یوکسک اعتبارا مالیک اولان فیلسوف و هوما نیست فیکیرلرین
تبلیغاتچی سی ایدی . او ، اؤز شعرلرینین ، دلیل له علاقه دار بیان واسطه لرینی
جانلی خلق دیلی نین عنصرلرینی ایشلتمکله ، اؤزو یار اتمیشدی . همین
چرچیوه ده ، او ، عربجه دن گلن دخیل کلمه لری ، قدیم تورک سؤزلری ایله عوض
اگتمک تما یولو گؤستریمیشدیر . اونون ، کلمه لری سچمک ایشینده کی دقتی
سایه سینده و اونون شعرلری ایله ، بیرصیرا ترکیبیر و یا اختصا ص سؤزلری
گئنیش خلق کوتله لرینه آیدین و درک اشدیلیر حالا گلدی . ائله بو دیل
خصوصیتلری ، ائله جه ده شعر نوعونون سایه سینده ، "نسیمی" نین نفوذو ساده
جه آذربایجان ادبیاتی ایله محدودلاشما ییب عثمانلی امپراطورلوغو ادبیات
تینا دا تاثیر گؤستردی . "حبیبی" ، "خطائی" ، "فضولی" کیمی بؤیوک شاعیرلر
اونون فسونکار شعرصعتی نین تأثیری آلتیندا قالمیشلار . ۱۵- نجی عصر دن
۱۷- نجی عصره کیمی بیرچوخ شاعیرین "حروفی" طریقتینه قوشولما سی دا ، محض
"نسیمی" نین نفوذونا اساسلانیر . اونون نفوذو ، اورتا آسیا دا کی شاعرلرین
محل لرینی احاطه ائده جک قده ر گئنیش اولموشدور . بونو گؤسترن بیردلیل
ده اودور کی ، حتی "عشیرنوائی" ، اؤز شعرلرینده ، "نسیمی" نین آدینسی
چکمیشدیر . "نوائی" یه گوره ، "نسیمی" عراقدا و کیچیک آسیادا دا چوخ
سویلن و ساییلان شاعیر اولموش و تورکمن و آنادولو دیلینده ده شعرلر
یازمیشدیر .

"نسیمی" نین حمایه اشدیگی حروفی حرکات تی دا ، اؤز نوبه سینده ، علی -
الخصوص "جلایر" لر سلسله سی نین (۱۳۳۶- ۱۴۱۰) حاکمیتی دؤورونده ، بعضی
شاعیرلرین یوکسلمه سینده کؤمک گؤستریمیشدیر . آرتیق ادبیات و هنر اوچون
چوخ ایش گؤرولوردو . اؤزو ده همین سلسله دن اولان "سلطان احمد ابن اویس"
(۱۳۸۲- ۱۴۱۰) بئله آذری تورکجه سینده شعرلر یازمیش و بو دا اونسا
دلیل دیر کی ، او ، فرهنگی حیاتلا ماراقلانیردی . خصوصاً "سلطان احمد ابن
اویس" نین چوخ ساییب حرمت گؤستردیگی موسیقی عالمی " عبدالقادر مراغی"
هر طرفلی حمایه گورموشدور . اونون ایکی کیچیک "نویغو" ، و یا او وقتلر
رباعیلرین آدلاندیریلدیگی شکیلده دئیهرسک "قوشوق" و او دؤورون ادبیاتی

ساحه سینده سجه وی تظا هر ایدی و دیگر طرفدن مراغه دن گلن بوسته کارین
آنا دیلینه موقعی نی گوسته ریب ثبوت ائدی کی، هله او دؤورون موسیقی
دایره لرینده آنا دیلینین، دئمه لی آذری نین قورونوب انکیشاف ائتدییر -
یلمه سینه بؤیوک اهمیت وئر یلمیشدییر .

آذربایجان شاعیری حساب اولونان باشقا بیر شخص ده ۱۴- نجو عصرین
صونلاریندا سرابدا دوغولان و اردبیلده بؤیوین "شاه قاسم انوار" دیر -
(اؤلوم: ۱۴۳۴). او، دؤورون مشهور طریقت بانلاریندن "شیخ صدرالدین
اردبیلی" نین شاگردی، عئینی زاماندا اؤز و ده اؤز طریقتی نین قوروجوسو -
ایدی. هم شیخ، هم ده شاعیر کیمی اولدوقجا موفقیتلی، ساییلان "انوار"،
"علیشیر نواخی" یه مهم تأثیر قوبموشدور. "نواخی" "انوار" ا چوخ اهمیت
وئر میس و حتی گویا اونون بعضی شعرلرینی ازبر بیلیر میس. "انوار"
فارس دیلینده یازدیعی مثنوی سیندن باشقا، آذری تورکجه سینده ده بیر
صیرا تویوغ، غزل و ملمعین مؤلیفی دیر. بو شعرلرین دیلی، شاعیرین
سلف لرینده کی ایله مقایسه ائدیله دیکنه، ساده خلق دیلینه اولدوقجا
یاخین دیر. بو باخیمدان، اونون صمیمی دوستو "چلبی" یه اتحاف ائتدیگی
شعر پارلاق نمونه دیر، چونکی بو شعر ائله دیل ساده لیگی نقطه نظریندن
مثلسیز صنعت اثری حساب اولونور .

قیماجا توخوندوغوموز بو حقیقت کی، ساده آذربایجان خلق دیلی تئزلیکله
شعره یول تاپمیشدییر، بو دؤورده، بیر چوخ شاعرین آذری تورکجه سینده اثر
یاراتدیغی نتیجه سیننی چیخارما میزا امکان وئریر. حقیقتاً ده تانینمیش
تذکره چیلرده بئله شاعرلرین اولدوقجا چوخ آدلاری چکیلیر، اما ایندی یه کیمی
هچکس اونلارین اوزه رینده دایانما میسدییر. بو شاعرلردن ایندی لیک هئچ
اولماسا بیرینین آدیننی قید ائتمک مقصدی ایله "شیرازی" تخلصو ایله تانینا
مشهور آذربایجان شاعری نین آدیننی چکمک گره ک دیر. "شیرازی" تقریباً هجری
۷۲۰- نجی ایله وفات ائدن مشهور مولانا شبستری "گلشن راز" آدلی اثریننی
هجری ۸۲۲، یعنی میلادی ۱۴۲۵ - نجی ایله تورکجه یه چئویرمیشدییر .

دؤورون باشقا شاعرلریندن ده سؤز آچیلما سا، ۱۴- نجو عصر آذربایجان
ادبیاتینین تصویرنی ناقص اولاردی. موضوعوموزا عاید قایناق اثرلری نین
الده اولما دیغی اوچون، بورادا یالنینیز او شاعرلر نظرده توتولا بیلدی کی،
اونلارین حقیقته معین درجه ده امین معلومات لار واردیر .
(آردی وار)

نَهَجُ الْبَلَاغَةِ وَخَوَاقِ

۳۷ - اینجی خطبه :

نهروانلیلارایله ووروشاندان صونرا بویوردوغو بو دانیشیقدا اوز

حالینی حضرت رسول الله (ص) دان صونرا بئله آچیقلامیش :

فَقُئِمْتُ بِالْأَمْرِ حِينَ فَشَلُّوا ، فَتَطَلَعْتُ حِينَ تَقَبَعُوا

وَ نَطَقْتُ حِينَ تَعْتَعُوا وَ مَضَيْتُ بِنُورِ اللّٰهِ حِينَ وَقَفُوا . . .

باشقالار اوسانان یئرده من چیرمالاندیم . اونلار قیوریلیم اوتو -

راندا من آپاغا دوردوم ، اونلار سوسموشکن من جوشدوم ، دانیشدیم .

اونلار دایانمیشکن من آلاهیین ایشیغیلا یولا دوشدوم . های - کوی ده

اونلاردان آچاق هیمتده اوجا ! (ادغام آز ، عملیم چوخ) . ایشین

نوختاسی ، اختیار ایلمده ایکن قاناد آجدیم : داغ کیمی قاسیرغسا ،

بورلوغانلاردان ترپنیلیمز ، ایلدیریملاردان سیلکه نیلمز ! کیمسه مندن

عیب تا پانمازدی .

بازیق کیشی منیم گوزومده عزیزدیر حقین دیریلدینجه ، بویونویو -

غونلار ایسه منیم پانیمدا ذلیلدیر قمارلاییب آلدیغی حقلری اوندان

آلینجا . اولاری من رسول اللهین سوزوندن چیخام ؟ ! من ایلک کیشی ایدیم

کی ، او حضرتین سوزون حاخلادیم ، یقین اونون ایلک سوزون دانان اولما -

- رام (پیامبرین وفاتیندان صونرا شورا ماجراسی قاباغا گلدی ،

پیامبر منه بویوزموشدو بوباره ایشی چکیش - برکیشه چکیمیم ، بونا -

گوره) من ایشیمده فیکیرلشدیم ، رسول اللهین تا پشیریغین اوستون

بیلیب ، بیعت ائتدیم .

۳۹ - اینجی خطبه : یئنه ده ، ایپی قیریق آرخالارین دانلایار :

مُنَيْبٌ يَمْنُ لَإِنْ طِغَ إِذَا أَمِرْتُ وَلَا يُجِيبُ إِذَا دَعَوْتُ .

لَا أَبَا لَكُمْ ! مَا تَنْتَظِرُونَ بِنَصْرِكُمْ بِرَبِّكُمْ ؟

بیر آداملارین الینده قالیمیشام کی بویوراندا قولاغ آسمیرلار ،

چا غیراندا "هن ! " دئمیرلر . آی آتاسیزلار ! آله اوچون نصرت ائتمکه

نه یی گوزله بیرسیر ؟ سیزی بیر یئره بیغان دین ، کهردن بیر تعصب

بوخمو ؟ . . . سیزین آرازدا دوروب های و فریریم ، یالوار - یا خازلا چا غیر -

یرام ، قولاق و ثرمیرسیر ، بویون بورورسوز ، بئله لیک ایله ایش پیسه

چکیر ! (دشمن سیزی با سیئر) سیز ایله قانا - قان ائتمک مرادا یئتمک اولماز ! ... قارداشلاریزا یاردیم ائتمگه چا غیردیم ، گؤبگی سانجی ده وه کیمی سیزیلدا دیز ، بئلی یارا لؤک کیمی آغیرلاشدیز ... آخیردا منیم باشیما بیر بوش ، سییق قوشون جیغاز پیغیشدی ! سان کی (بو یاز یقلار قویون سۆر سودی لر) اولومه سۆرولرکن علاج سیز با خارلار !

۴۰ - اینجی خطبه :

بو خطبه نی صفین سا و اشیندان صونرا ، خوارج لرین "لَا حُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ (حُكْمَ اللَّهِ كِي دیر !) " شعارلارین ائشیدیرکن بویوروب ، دئتمک کی مولانین بو خطبه ده بویوردوغونا گۆره ، حتی فاسد ، قولای حکومت ده قارماقاریشلیق ، دره بیگلیک ، آنا رخیزم ، هرکی - هرکیلیکن یئی دیر !

كَلِمَةٌ حَقٌّ يُرَادُ بِهَا الْبَاطِلُ ، نَعَمْ إِنَّهُ لَا حُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ وَلَيْكِنْ هَوْلًا يَنْقُولُونَ لِأَمْرَةِ إِلَّا التَّوَهُُّؤُ . .

دوغرو سۆزدوره ، اگری مراد وار ! بلی سۆز ، آلهین کی دیر ، آما بونلار بو سۆزو دئتمکن ، ایستیرلر دئسینلر : حکومت یا لنینز آلهین کی - دیر ، آما جماعت اوچون همیشه بیر حاکم گره کدیر ، ایستهر یا خشی ، ایستهر یا مان ، اونون حکومتی آلتدا (امن حاکمانلیق اول) مؤمن کیمسه یا خشی عملر ائده ، کافر ایسه یا شایشدان بهره ، آله تعالی هر کیمی اؤز احلینه یئتیره (قارماقاریشلیق اولوب خلق بیر - بیرین قیرما یا) ائل مالی توپلانا ، دوشمانلار ایله دؤیوشوله ، یوللار امن - آمانلیق اول ، یا زیق - لارین حقّ زورلولاردان آلینا ، یا خشیلار دینجه له ، یا مانلاردان امان اول .

۴۱ - اینجی خطبه :

إِنَّ الْوَفَاءَ تَوْأَمَ الصِّدْقِ وَلَا أَعْلَمُ جَنَّةَ أَوْقَى مِنْهُ وَلَا يُقَدِرُ مَنْ عِلْمَ كَيْفَ الْمَرْجَعِ وَ

عهده وفا قیلماق ، صداقتین ، دؤزگونلوگون یولداشی دیر ، من بوندان یا خشی (کیشی نی حیوانلیق اوخلاریندان) قورویان قالخان ، بیلیم قیامت گؤنو ، آلهین یا نینا قاپیتماغین نئجه لیگین بیلن کیمسه حیله ائله مز ... (تأسفله) بیز بیر بیر چاردا یا شاریق کی چوخلاری فیریلداغی ، " الدن گلمک " با حاریق ، ساییر ! خا خول آداملاردا بئله جه ایشرین آدین : الی - آ یا قلیلیق ، ایش بیلیم قویورلار ! گۆره ت بو حقه باز لارین نه مرضلری وار ؟ آله اونلاری قیرسین ! باش بیلن ایگیت - ده ، فیریلداق چیلیغین یولون یا خشی با جارار ، آما آله بویوروغو ،

قُورُوقُ - قاداغاسی قاباغین کسەر، حیلەنی بئله - بئله قیراغا قویبار دینینده. لایالی آداملار ایسه تئز اُونو قاپار، کوندو. الدن قویماز!

۴۵ - اینجی خطبه :

الْحَمْدُ لِلَّهِ غَيْرَ مَقْنُوطٍ مِنْ رَحْمَتِهِ وَلَا مَخْلُوقٍ مِنْ نِعْمَتِهِ وَلَا مَأْيُوسٍ مِنْ مَغْفِرَتِهِ

حمد تانریبا اولسون کی رحمتیندن گوز یومان ، نعمتیندن بهره - سیز، باغیشیندان اومتوسوز، عبادتیندن خئیر گورمه یین یوخدور !
رحمتین کیمسه یه قیزیرقانماز، نعمتی توکنمز

دوْنيا ظاهرده یام - یاشیل، گوزه لدی، ایسته یه نی اوچون اوْز قویوب کلەر، باخانین یوْنلون چکەر (آغزین سولاندرار) آنجاق بو دوْنيادان الیزه گئچن، گوزه ل یول تدارکین گوتورون کؤچون ! (یاخشی عمللرایله دوْنيادان گئدین) کفایت قدریندن جوخ دیله مه یین، الیزه یشتن - دن آرتیق ایسته مه یین .

۴۷ - اینجی خطبه : اوزوندن صونرا کوفه شهرینده قویا جاق فیرتا -

نالارا اشاره دیر :

كَأَنَّهُ يَكْفِيَا كُوفَةَ تَمْدِينَ مَدَّ الْأَدِيمِ الْعَكَاطِي
تَمْرِكِينَ بِالْأَنْوَارِ وَالْزَّلْزَلِ

اقله بیل گوزومون قاباغیندا سنی گورورم آی کوفه ! داباغانا گونو کیمی اوْیان - بوْيانا چکیلرسن ! باشیوا مصیبتلر یاغیر، سنده ترینتیلر قوپور (باشیندا ده کیرمانلار دارتیلیر)، سنه کؤ باخان بیر قودوز، تانیمیرام کی تاری باشین بلایه سالما یا ویاقنیمسیز بوراخا !

سوزلوک : بورلوغان = قاسیرقا / گورباد . حاخلاماق = ۱ - بیریسینه دشمک کی سن حق دشیرسن ، تصدیق ائتمک . ۲ - گلیب چاتماق .

جار = زمان / دؤوره / چاغ . مثال پیامبریمیز بیرجار مکده یا شارمیش الی - آیاقلی = با جار یقلی، ایش بیلن / الیندن ایش گلن / زیرک .

ترینتی = جنبش / یئر ترینمه سی / زلزله . سییق = دورو / بوش / رقیق . کوند ، کوندم = فرصت / اله دوشن امکان / کوندمسیز = یاپیشماغا /

امکانی، توتاغی اولمایان یوک / کوندولی آدام ؛ امکاناتی جوخ اولان آدام بویوک کپشی / قدرتلی / کوندوموه گئجدی (دؤشدو) : الیمه گلدی . ایشی

کونده مینه سالدی = یوللاندردی / مازی ماتا سالدی .

✧ تېریز لهجه سی حقینده ✧

آشاغیدا سیریلیک الفبا دان پازیمیزا کؤچوردو بوموز "تبریز — دیا لکتی نین فونه تیک خصوصیتلری" عنوانلی مقاله آقای محمدوف طرفیندن یازیلیمیش و باکی دا چیخان "ادبیات، دیل، اینجه صنعت مجله سی نین ۱۹۸۸ ایلی اوچونجو صایی سیندا چاپ اقدیلیمیشدیر.

تبریز دیا لکتی نین فونه تیک خصوصیتلرینی تدقیق ائتمک بیبر تبریزی لرین وظیفه سی دیر و مولف بو خصوصدا آپاردینی آراشدیرما — لاریله دیلیمیزین مهم بیردیا لکتینی دیلچیلیک اساسلارینا گؤره ایضاح ائتمیش و بیزلری اوزونه مدیون ائتمیشدیر. فقط مولف تدقیقا تینی، مختلف منبع لردن فایدا لانا قلا برابر، شاید یئرینده آپارا بیلمه دیگی اوچون ملاحظه لرینده خصوصاً وئردیگی مثاللاردا بعضی یانیلمالارامیدان وئرمیشدیر.

بؤرادا مولفین مقاله سینین عیناً نقل ائتدیکن صونوا فکریمیزجه لازیم اولان قئیدلری و سؤزلری افاده ائتمک چالیشا جاغیق فقط بیبریم ده ملاحظه لریمیز بو موضوع دا صون سؤز اولاراق نظرده توتما مالی دیر تبریز دیا لکتینی تبریزده علمی متدلاً یاخیندان آراشدیرماق و تدقیق لریمیزی بیررساله و کتاب شکلینده نشر ائتمه میز لازیمدیر.

محرم محمدوف:

✧ تبریز دیا لکتی نین فونه تیک خصوصیتلری ✧

اورتا عصرلرده تبریز شهری آذربایجانین اقتصادی — سیاسی و مدنی مرکزینه چؤیریلدیگیدن خلقین یارایجی نماینده لری نین بیر چوخو اورایا توپلانمیشدی. مدنیت و تجارت علاقه لری نین گهنیشلیگی دیلده اوز تاثیرینی گؤسته رمیش، تبریزی لرین دانیشیق دیلی — کوینه (KOJHE) (یازی و ادبی دیل موقعینی قازانان بیر لهجه یسه کوینه دئییلیر. ج.ه.) دیا لکت سوییه سینه یوکسلمیشدیر.

تبریز دیا لکتی نین فونه تیک قورولوشوندا، اونون اوزونه مخصوص خصوصیتلری ایله یاناشی، آذربایجانین هم جنوب، هم ده شمال حصه لرینده کی دیا لکت و شیوه لره مخصوص بیرصیرا علامت لره ده اوز عکسینی تاپمیش

دیر. بو دیالکتده قاباریق شکیلده اؤزونو گۆستهرن فونه تیک
 خصوصیتلر آشاغیدا کیلاردیر:

صاقتلر: تبریز دیالکتینده صاقتلرین اؤزانان وارییاننتسی
 واردیر. معین صامت لرین (F, d, H, J) غ. د. ن. ی. دۆشمه سی نتیجه -
 سینده عمله گلن اؤزانما حادثه سی کومبیاتور کاراکترلی دیر. مثلاً:
 کاذ = کاغذ، داش = داداش، قابان = قاباغین، بیر = بیفیر "یئنه
 ده" قیشلاغوز، بره که توز، دئر = دئییر، سؤت = سؤیود، یئسه ز = یئسه نیز،
 بیریز = بیرری نیز و سایره. اؤزون $\partial, \theta, \vartheta, a$ (فتحه) سسلی عرب و
 فارس منشألی سؤزلرده ده. مشاهده اولونور: داعوا (دعوا)، عبادت،
 اعتراض، معتیر، تغیل، صونور "ن" سسی نین دۆشمه سی نتیجه سینده عمله
 گلن بورون سسلی، سؤز کۆکلری ایله مقایسه ده شکیلچیلرده داها چوخ
 نظره چارپیر:

باشوا، قارداشیز، پله، یئروشه، ده دو، کولو، ائویز، گومول،
 صاقتلرین قیسالماسی، سؤزون وورغوسوز هجاسیندا مشاهده اولونور:
 چیراخ، کلید، گۆرهک (x)، چوبوخ و سایره.

تبریز دیالکتی نین موقعیتی نی معین ائدن ان کارکتریک فونه تیک
 حادثه لردن بیرری صاقتلرین عوضلنمه سی دیر:

آ ← فتحه = آ آذربایجان دیلی نین بوتون دیالکت وشیوه لرینده
 مشاهده ائدیلمن بوحادثه یه تبریز دیالکتینده سؤزون اولینده، اورتا -
 سیندا و صونوندا تصادفا اولونور. سؤزون اولینده: امروت، ایخ،
 الو، الماس.

سؤزون اورتا سیندا: نغیل، به زار (بازار)، قرقا (قارقا)، سحسی،
 قزان (قازان)، چلوا.

سؤزون صونوندا: ارا به، طایفه، فیرتینه. بو دیالکتده. بعضی ایکی
 هجالی سؤزلرین بیرینجی هجاسیندا کی آ سسی نین تاثیر ایله صونرا
 کی هجادا آ سسی آ سسیله عوضلنیر، قره، الچه، یخه، قردش، خرمن،
 منقل، یازیلی آبدلرین دیلینده. مشاهده اولونان آ ← آ حادثه سی
 اویغور و باشقرد دیالکتلرینده ده اؤزونو گۆسته ریر.

آ ← آ غرب گوروپو دیالکت و شیوه لری اؤچون سحیه وی اولان آ ←
 آ فونه تیک حادثه سی، تبریز دیالکتینده اساساً آ لینما سؤزلرده اؤزونو
 گۆسته ریر: دوشمان، یانی (یعنی)، قاصره؟، قوا (قوه)، تازا، بونا

جنوبی آذربایجانین مراغه شیوه سینده خابر (خبر) ، خالوت (خلوت) ،
 حایات ، قابول ، حارم ؟ اورمیه شیوه سینده دانه ، طارف (طرف) وار -
 دبیل دیالکتینده جیار (جگر) سؤزلرینده راست گلکمک اولور .

ای ← ای ($b1 \leftarrow a$ یا $a \leftarrow b$) عوضلنمه تبریز دیالکتی اوچون
 سجه وی فونته تیک حادثه سی دیر .

$b1 = a$ (ای ←) سسی اینجه لشمه سی سؤزون اؤرتاسیندا و صونوندا
 اؤزونو گؤسته ریر ، لکن سؤزون صونوندا داها گئنیش یا ییلیمیشدیر .

سؤزون اؤرتاسیندا : نغیل ، عقیل ، قالین ، قیز (؟) ، قه بیش ، پیچاخ
 سؤزون صونوندا : آجی ، اشاغی ، ساری ، قیرقی ، قاپی ، باجی ، آیی ،
 $a \leftarrow i$ حادثه سی شمال و جنوب دیالکت لری له مقایسه ده شرق گروپو
 دیالکت و شیوه لرینده گئنیش یا ییلیمیشدیر .

$a \leftarrow i$ عوضلنمه سی جلیل آباد شیوه سی اوچون ده سجه وی دیر .
 او ($u = y$) ای ← ($b1 = i$) هم آچیق ، هم ده قاپالی هجالاردا او -
 زونو گؤسته رن بو حادثه یه صونور سلردن و تصادف اول تیندن اول تصادف
 اولونور : اوزین ، قویین ، بیل ، اووین ، نوغیل (نوغول) نوخیت ،
 (نخود) . بو خصوصیت تبریز دیالکتینی آذربایجان دیلی دیالکت و
 شیوه لری نین شرق و جنوب گروپلارینا یاخینلاشدیریر .

او ← ای حادثه سی قاراچای - بالخار و نوقای دیل لهرینده ده موجود
 دور خارپوز - خارپیز (قارپیز) ، آووج ← آویج ، بیز (بوز) ،
 میندا = بوندا "

او ($\bar{y} = \bar{u}$) ← ای ($\bar{u} = \bar{a}$) حادثه سی تبریز دیالکتینده
 چوخ گئنیش مشاهده . ائدی لیر : سئویت (سئوت) ، دوین ، سؤمیک (سؤموک)
 تۆلکی ، سؤری ، دۆگی .

آ ← ا بو فونته تیک حادثه تبریز دیالکتینده ی بعضا ده ل ، ر
 سلریندن اول سؤزون بیرینجی قسماً ده ایکینجی هحاسیندا میداننا
 چیخیر : دئیرمان ، مئرمئی ، چئلک ، کئله (کله) ، سغچه .

آ سسی نین قاپالیلاشماسی حادثه سی دیالکت و شیوه لرین شمال و
 شرق گروپلاریندا گئنیش دایره ده اؤزونو گؤسته ریر .

او (o) ← آ (A) آذربایجان دیلی نین جنوب گروپو دیا -
 لکت و شیوه لرینه خاص فونته تیک خصوصیتلردن بیرید و او سسی نین آ
 سیله عوضلنمه سی دیر . بو حادثه تبریز دیالکتی اوچون ده کاراکتریک

دیر: ماللا، قاهین (قوهون)، خاجا، قاپدو (قوپدو) .

معلوماتدورکی آذربایجان دیلی نین تشکولونده اشتراک ائتمیش بعضی دیل خصوصیتلری بیرمدت ادبی دیلیمیزا وچون سجه وی غلامت اولموش . دیلیمیزین صوراکی انکتشاف مرحله لرینده دیالکت سویه سینه ائتمیشدیر . او ← آ عوضنمه سی ده بقله فونه تیک حادثه لر دندیر . تدقیقا - تجیلار بو حادثه نین " کتاب دده قورقود " دان باشلایا راق ۱۸ - اینجی عصره قدهر آردیجیل صورتده دوام ائتدیگینی و صورالار ایسه آنجاق کلاسیک پوئزیا دیلینی تقلیداً یازیلان اثرلرین دیلینده ساخلاندیغینی قئید ائدیملر . بو حادثه باره ده ! . دمیرچی زاده نین " آذربایجان دیلینده اوغوز - قبقاق لسانی عنصرلری (مقاله سیندن بیر قیدی خاطر لاتماق ماراقلی دیر : " بعضی آذربایجان شیوه لرینده ، خصوصاً اوغوز جانین داها قوتلی تاثیر ائتدیگی جنوبی آذربایجان لهجه لرینده اوغوز دیلینده اولدوغو کیمی آو ، آو عئینیه ساخلانما قدادیر . " . او ← آ عوضنمه سی نین کرکوک دیالکتینده و آریا جای شیوه لرینده گئنیش تاییلماسی همین اراضی لرین ادبی دیل محیطیندن کناردا قالما - سیله باغلی دیر .

ا (E) ← آ (ɔ) بو عوضنمه تبریز دیالکتی اوچون چوخ سجه وی دیر : بهین (بئین) ، بهیم (بییم) ، چشمه ، بیل (بئل) ، کهیل ، بهله (بئله) ، پهنیر ، ده پیر " دگیل " . آذربایجان دیلی نین دیالکت و شیوه لری آراسیندا E — ɔ او یغونلوغونو قبا رریق شکیلده عکس ائتدیرن نخجوان قروپو دیالکت و شیوه لری دیر : او ، پهنیر ، عشق ، حبه . بو حادثه ا (E) سسی نین منشا یله علاقه دار دیر . آ . م . شبر پاک اوزون E سیله ایشله نن بعضی قدیم سؤزلری معاصر تورک دیل لر یله مقایسه ائتدیکن صوراً گؤسته ریر کی ، آذربایجان دیلینده کی ا (S) قدیم تورک دیلینده کی اوزون آ (ɔ) سیندن نؤره میشدیر . دئمه لی E ← ɔ حادثه سی تورک دیل لری نین اساس خصوصیتی اولراق ، بوگون ده تبریز دیالکتینده ایشلمکله قدیم ایزینی محافظه ائتمکده دیر . E ← ɔ عوضنمه سینه بیر صیرا باشقا تورک دیل لرینده ده راست گلک مکن دیر : او یغور دیلینده : نیر ، یلکن ، آچی (ائچی) . قاراقالیق دیلینده : آتژ ، بیر ، سهو .

آ ← ا (A ← E) " ی " سسی نین تاثیر یله " آ " سسی نین قاپالی

لاشماسی حادثه‌سی شرق و شمال قروپو دیالکت و شیوه‌لرینده اولدوغو کیمی تبریز دیالکتینده ده گئنیش یاییلمیشدیر: قئیچی، قئینماخ، قئیین یئیللاخ، اقیران، قئیتان. باشقا دیالکت و شیوه‌لردن فرقلی اولاراق بو حادثه زنگیلان؟ شیوه‌سینده "ی" سسی ایله یاناشی ر، ش سسلریندن اولده اؤزونو گؤسته‌ریر. هئر آغاج = آراغاج، ائشکار، بونا بئیر صیرا تورک دیل‌لرینده ده تصادف اولونور: چوواش دیلینده: ائرفخ (آراق)، آنتیه (آتا)، تورک (تورکیه) دیلینده ائلما، ائلماس، اویغوردیلینده یئشیل، بئلیک (بالیق).

ع ← ز، شرق قروپو دیالکت و شیوه‌لرینده مشاهده اولونان e ← i حادثه‌سی تبریز دیالکتی نین سجه‌وی خصوصیت لریندن دیر. بو خصوصیتته سؤزون اورتاسیندا قاپالی و آچیق هجالاردا ی، ن، ل، ه، ش صامت‌لری یندن اول تصادف اولونور: حیوان، میسه، بیلیط، هیس، هیج، گینه تیلغون، میهما نخانا،

ع ← ا عوضلنمه‌سی نین تاریخی چوخ قدیم دیر. و. و. رادلوف بو حادثه نین ایزلری نین کومان (قبچاق) دیلینده موجودلوغونو قید ائتمیش دیر:

آ (ə) ← ای (i) تبریز دیالکتینده گئنیش یاییلمیش بو سس اویغونلوغو اساساً سؤزون بیرینجی هجاسیندا اؤزونو گؤسته‌ریر. ایزرا-ئیل، گیوه "گئوه"، چیمن، تیکرار، جیبه.

عمومی تورکولوژی فکره گؤره قدیم تورک دیل‌لرینده کی اؤزون آ (ə) سسینه قیفچاق تیپلی تورک دیل‌لرینده ای (i) سسی اویغون گلیر. و. و. رادلوف آ (ə) سیندن (i) سسینه گئچیدین تورک دیل‌لر - ینده ۱۴ - اؤنجو عصرون صونرا باش وئردیگینی گؤسته‌ریر. ظنیمیزجه، بو حادثه نین تبریز دیالکتینده فعال موقعه مالک اولماسی آذربایحان دیلی نین فورمالاشماسیندا معین رول اوینامیش قیفچاق دیل خصوصیت لريله علاقه دار دیر.

صامت لر: تبریز دیالکتینده صامت‌لرله باغلی سجه‌وی خصوصیتلر ادبی دیلله مقایسه‌ده داها آیدین گؤرونور. بو دیالکت ده ادبی دیلده راست گلدیگیمیز صامت‌لردن باشقا دیل آرخاسی: پارتلایان، کار (توقوم، قومباین، قارخانا)، دیل اورتاسی سورتوشن x (هوروک، اوروک، کورهک)، دیل اؤنو، قوووشاق، کار (چ) (چای، چیمن،

چیراخ) سسیرینه ده تصادف اولونور .

تبریز دیالکتینده رقتی جلب ائدن فونه تیک خصوصیتلردن بییری ده صاملترین عوضلنمه سی دیر .

د ه ت . بو حادشه یه سوزون اولینده ، اورتاسیندا و صونونندا تصادف اولونور : تیبینده ، تولدوردی ، تایه سی ، بوستاخ ، اوتوزماخ سوْت ، امروت ، بیلیت ؟ اوت (اود) ، قانات . بوتصادفی حادشه حساب ائدیلمه مه لی دیر . م . کاشغری تورک آدلاندیردیغی دیلرله اوغوزدیلی - نین فرقیندن دانیشارکن قئید ائدییرکی تورکلرده ت سسی ایله دئیلن سوزلری اوغوزلار "د" کیمی تلفظ ائدییرلر . یعنی تورکلر ته وه ی "ده وه" اوت دئدییکلری حالدا ، اوغوزلار دو وه ی ، اود دئیییرلر . کاشغری نین بو معیارینا اساساً معاصر تورک دیللیرینی مقایسه ائدییکده گورونور کی اوغوز دیللیریندن بییری اولماق اعتباریله آذربایجان دیلینده کی د سسی نین عوضینه قیفچاق قروپونا داخل اولان تورک دیللیرینده ت سسی ایشله نیر . دئمه لی کاشغری یوخاریداکی قیدده تورکلر دئیییرکن محض قیفچاق تیلی تورک دیللیرینی نظرده توتموشدور .

ق ← خ . تبریز دیالکتی نین سجه وه ی خصوصیتلریندن بییری ده صونوندا جینگیلتیلی "ق" سسی نین کارخ سسیله عوضلنمه سی دیر : چاناخ ، قولچاخ ، سوماخ ، قوناخ ، یاماخ ، ایاخ ، چارداخ ، باشماخ . آذربا - یجان دیلی دیالکت و شیوه لری نین شمال و جنوب قروپلاریندا گفنیش یاییلان ق ← خ حادشه سینه تووا ، تورکمن ، چوواش دیللیرینده ده راست گلکمک ممکن دور : خول (قول) ، خوز ، آنچاخ .

ز ← س . دیالکت و شیوه لری میزین اساسا جنوب قروپوندا نرگیس پالاس ، سگگیس ، دو ققوس ، شاهپوس ، سوزلرینده مشاهده ائدییلن بو حادشه یه تبریز دیالکتینده اوتوس ، آلماس ، اولماس ، خوروس "خوروز" سوزلرینده تصادف اولونور . معاصر تورک دیللیری ایچه ری سینده ز ← س حادشه سینن چوخ محافظه ائدن خاکاس و یاقوت دیللیری دیر .

ب ← و . تبریز دیالکتینده فونه تیک موقعیندن آسیلی اولاراق ب سسی "و" سسیله عوضلنیر : خیاوان کلوه تین ، گه وه ، قاواخ ، قوروان . ادبی دیلله مقایسه ده . ب سسی نین "و" سسیله عوضلنمه سی کیمی گوتورولن بو حادشه غرب ، قسما ده . شمال قروپو دیالکت و شیوه لرده . ایکی

حادثه و یا حادثه له خونور سن آراسیندا اوزونو گؤسته ریر .

گ ← ی . گ ← ی عوضلنمه سینى شکی دیا لکتینده اولدوغو کیمی تبریز دیا لکتینده ده ایکی حادثه اورتا سیندا . گورمک اولار : ایپید ، ایر (اگور) ، مهیز (مگور) ، نیاران (نگران) .

ک ← چ . دیالکت و شیوه لرین جنوب قروپونو باشقا قروپلاردان فرقلندیره ن خصوصیت لردن بیرى ده ک سى نین چ سسیله عوضلنمه سى دیر . بوخا دته تبریز دیا لکتینده ده ایشلمکده دیر . چیچیک ، چنزاوا (کجاوه) .

چ ← ش . ادبی دیلده مؤز صونداکی چ سسینه تبریز دیا لکتینده . ش سى او یغون گلیر . پوش (پوچ) ، هیش ، اوش (اوچ) ، آش ، کوش ، قش (قیلجا) ، اوش (اولج) . بو خصوصیت گوره تبریز دیا لکتی نجوان قروپو دیالکت و شیوه لزی ایله او یغونلوق تشکیل ائدیر .

چ ← ش سى او یغونلوقو قیفجا ق سیمتملى تورک دیل لرینده ، رقالموقعه مالک دیر . قازاخ دیلینده : کورشین ، بالشیق ، کوشه . تـووا دیلینده . شای (چای) ، قارقالیاق دیلینده : آوشی (اوچی) ، آیش ، ساش .

ی ← و . بو حادثه تبریز دیا لکتینده دوداقلانان حادثه لردن خونرا اوزونو گؤسته ریر . گورچین ، گورمک ، صووخ (صویوخ) ، یووور - دو ، دوونده . بئله بیر خصوصیته جنوبی آذربایجانین زجان دیالکتینده . ده راست کلمک ممکن دیر . گورچین ، صووخ ، گورنتی .

خ ← ه . هالاشما حادثه سى اوردوباد و تبریز دیالکت لرئ اوچون عینی درجه ده . کاکتویک دیر . خ ← ه عوضلنمه سى تبریز دیا لکتینده مؤزون اورتا سیندا . آرخا سیرا حادثه لردن خونرا نظره چارپیر : آهشام (آخشام) ، باهماخ (باخماخ) ، چیهمیر ، اوهشماخ ، چوه ، پوهلوخ ، ساهدادی ک ← چوخ یوموشاق ک (چوخ یوموشاق ک سى اوچون گ علامتینی سئچدیک) (آلمانجانین CA سى کیمی) . آذربایجان دیلی نین اکثر دیالکت و شیوه لرینده . اوزونو گؤسته رن ک ← چوخ یوموشاق ک حادثه سینه تبریز دیا لکتینده اؤن سیرا حادثه لردن خونرا تصادف اولونور . دیره گ ، بزه گ ، گهدیک ، پلتک ، چندک ، کپک . همین عوضلنمه جنوبی آذربایجانین اربیل دیالکتینده . ده مشاهده ائدیلیر : دوشگ ، بؤیرگ ، کوینگ .

آهنگ قانونو : آذربایجان دیلی نین اوزونه مخصوص فونته تییک حادثه لریندندیر . ایسته ر آذربایجان دیلیلیگینده ، ایسته رسده تورک

دیللرینه عایدتدقیقات اثرلرینده صاقتلرین تضیف پرنسیپلرینه گور .
 بو قانونون ایکی نوعی معین لشدیریلیمیشدیر: داماق و دوداق آهنگی
 تبریز دیالکتینده آهنگ قانونون طلب لرینه جدی رعایت اولونمور .
 آذربایجان دیلی اوچون کلاراکتريک اولمایان آهنگ پوزولماسی بورادا
 باشقا دیلرین تاثیریه عمله گلیر . بودیالکتده ده داماق آهنگی نین
 پوزولماسی ایکی شکیلده اوزونو گوسته ریر:

۱ - قالین صاقتلردن صونرا اینجه صاقتلرین ایشلنمه سی ، یاخچی ،
 طایفه ، قوری ، آیی ، قیرقی ، خیرمن .

۲ - اینجه صاقتلردن صونرا قالین صاقتلرین ایشلنمه سی : پیراخ ،
 چیراخ ، تنور ، حلوا ، لوش .

دوداق آهنگی نین پوزولماسینا اساساً کوک و شکیلچی مناسبت لر-
 ینده تصادف اولونور . کورسی ، قوزی ، بودیر ، دوزدی ، دوردی ، چوربیین .؟
 آذربایجان دیلی نین دیگر دیالکت وشیه لرینده اولدوغو کیمی
 تبریز دیالکتینده ده آمیملاسیا حادثه سی گئیش یا ییلیمیشدیر : رل ←
 رر : پنیررر ، دوفاررار (دوواررار) نل ← نن : گوننیخ ، نیشاننلار ،
 ند ← نن : تومن نن ، میوه سینن . ند ← نت : توتتولا ،
 صحبت ته . زل ← زز : تمیززه ، بولمه ززه . رل ← لل : بولولله
 (بیلیرلر) تیکیلله (تیکیرلر) .

سس دوشومو و آرتیمی سوزلرین آسان تلفظ اولونماسی ایله علاقه دار
 میداننا چیخیر . صاقتلرین دوشومو "آ" سسی نین دوشمه سی : اوردان . (او
 رادا) ، بوردان ، اوختان (اوخ آتان) .
 ای (i) سسی نین دوشمه سی : وئررم ، گللم ، هرکیچی ؟ اونکی ،
 خجه ؟ ، حلمه ،

ایش (i) سسی نین دوشمه سی : قاللام ، دای قیزی (دایی قیزی) .

صاقتلرین آرتماسی ، (i) سسی نین آرتیمی : پادیشا ، ایستکان ،
 ایشقاف ، ایراحات .

صاقتلرین دوشومو حادثه سینه سوزون اورتاسیندا و صونوندا تصادف
 اولونور .

"ر" سسی نین دوشمه سی : فوصت (فرصت) ، گیده ، بیله زیگ ، شیني ،
 کلیلله ، یولدی .

ت سسی نین دوشمه سی : اؤس ، دس ، راس ، واخ ، دوسلوخ .

"و" سى نىن دۆشمەسى : نوبىت ، دورە (بۈرۈرە) ، اولاد ، دولت ، پىلو ،
اۋغلو .

"ھ" سى نىن دۆشمەسى : دا (داھا) ، شر ، سر ، صا با ، پادىشا .

"د" سى نىن دۆشمەسى : گۈنۈز ، تنور ، پىنير .

گۈرۈندۈگۈكىمى تىبرىز دىيا لكتى اساس فونە تىك خصوصىتلىرىنە گۈرە

آذربايجان دىلى نىن جنوب قروپو دىيا لكت و شيوہ لزیلہ سسلہ شیر ، ا و نون
بیر صیرا علامتلىرى ايسە دىيا لكت و شيوہ لرىن شمال قروپونا اويغون گلير .

بىزىم ملاحظە لرىمىز :

۱ - تىبرىز دىيا لكتىندە "۳" سى نىن آ (فتحة) سىلە عوضلنمەسى
سجیه وی دیر . فقط مولفین و تردیگی مثاللارین بعضی لری (به زار ، قرقا
قران) ائتیدیلیمه میشدیر بو سۆزلر ادبی دیلده اولدوغو کیمی بازار
قارقا ، قازان حالوا تلفظ ائدیلیلیر ،

آ (۵) سى نىن "۳" سىلە عوضلنمە سىنە کتیریلن مثاللار
دا قوا یوخ قوۋە سويلەنیر .

۱ - ا بحثینده ده قیز یوخ قیز دئیلیر .

۵ ، ۵ لار نىن (۵۱ = ۱) سىلە عوضلنمە سینده کی مثاللارین ها میسی
پانلیشدیر چونکی تىبرىزین اؤزونده بئله بیر عوضلنمە یوخدور . بیزده
ده اوزون ، قویون ، بۇل ، اؤدۈن ، نۇغۇل ، نۇخۇد سۇیلەنیر .

اؤ ایله (۱) عوضلنمەسى مثاللاریندا (دویین ، سۆمیک) یئرینە
بیزده دۆیۈن ، سۆمۆک سۇیلەنیر . بو حادثه داھا چوخ شکیلچیلرده گۈرونور
: اۆزی ، اۆزی ، سۆمۆیى ، دۆیۈنى ...

آ (فتحة) ایله اڭ (کسره) عوضلنمە سینە کتیریلن مثاللاردان سئرحه
دن باشقا دیگرلری "آ" فتحه ایله اؤخونور یعنی دگیرمان ، مژمشی ،
چلک ، کله تلفظ ائدیلیلیر .

اؤ — آ عوضلنمە سینە کتیریلن مثاللاردان مالادان باشقا دیگر سۆز —
لر اؤ ایله تلفظ ائدیلیلیر .

اڭ (۴) — آ (ه) عوضلنمەسى ده بیزده سجیه وی دگیل . وئریلن
مثاللار پىنیر و دگیل دن باشقا دیگرلری کسره ایله تلفظ ائدیلیلیر .

اڭ — آ عوضلنمەسى داھا چوخ استانبول لهجه سینده گۈرولور .

۴ — ۱ عوضلنمە سینە . وئریلن مثاللاردان حیوان ، میشه ، هیش ،
میهمانخانا (۱) ایله یوخ کسره (۴) ایله سۇیلەنیر . بو حادثه

كۆمان (قىچاق) دىلپىندىن چوڭ شىرق توركچەسى جىقتاي - ائوزبىك دىلپىندە
گۆرۈلۈر .

آ (ڧ) — اي (ڤ = ڤ) عوضلنمەسى دە گەنىش يايىلما مېش و
وئىرلىن مئاللاردان : ايزراڭىل ، چىمىن ، چىببە ، ازاراڭىل ، چەن ،
جىبە شكىلىندە تىلفظ اولونور .

د ← ت عوضلنمەسىنە وئىرلىن مئاللاردان تىبىندە ، تولدۇردى يىوخ
دىبىندە ، دولدۇردى تىلفظ ائىدىلىر فقط باشقا مئاللار دۆزگونىدور .
بۇرادا كاشغىلى نىن بىئاڭتىدىكى تورك دىلى قىپچاق يوخ شىرق توركچە
سى ، خاقانى توركچەسى دىر .

ز ← س عوضلنمەسى دە عمومى دگىل وئىرلىن مئاللاردان پالاس ،
سگىس ، دوقۇس ، اوتۇس ، اولماس ، خورۇس سۆزلىرىندە . " س " يئىرىنە
" ز " تىلفظ ائىدىلىر .

ق ← خ حادىسى اساسىندا . قدىم توركچە دەكى ك (K) خ حادىسى
دىر .

ب ← و عوضلنمەسى دە عمومى دگىل . وئىرلىن مئاللاردان قاواخ ،
قۇروان ، قاباخ و قۇربان تىلفظ ائىدىلىر .

ك ← چ عوضلنمەسى مەلە و سىنفلارا گۆرە دگىشىر و عمومىتى يۇخدور .
چ ← ش عوضلنمەسى دە كىلمەلىرىن سونوندا داھا يايقىن دىر .

خ ← ھ تىرىز دىالكتىندە يۇخدور . مئال اولاراق گىتىرىلن سۆزلىر
ھ ايلە يۇخ ، خ ايلە تىلفظ ائىدىلىر : آخسام ، باخام

آھنگ قانۇنۇن پوزۇلماغىنا وئىرلىن مئاللاردا طايىفە ، حلوا ، لواش ،
طايىفا ، حالوا ، لاواش . تىلفظ ائىدىلىر . و ياپراق يئىرىنە يىرپاخ دىئىلىر .
آسىمىلاسىا حادىلىرىندە زل ← زز عوضلنمەسى يۇخدور .

اي (ڤ) سسى نىن دوشمە سىنە مئال وئىرلىن وئىررم ، گلەم سۆزلىرى
وئىرىم ، گلېرىم يئىرىنە يوخ وئىررم ، گلەرم يئىرىنە ايشلەنىر . خجە دە
خدىجە نىن قىسسالتمىش شكىلى دىر . " ر " سسى نىن دوشمەسى دە آنجاق
شكىلچىلردە گۆرونور . و فۇست ، گىدە ، بىلەزىك ، شىنى يئىرىنە فرصتە
گىردە ، بىلەزىك و شىرىنى دىئىلىر .

يازىمىزىن سونوندا حرمىلى تىقىقاتچى محرم محمدوف معلمىن
چكىدىكى زىمىتلىرى تىقىر ائدەر و ائلىمىز نامىنا تشكر ائىدىرىك .

✧ معارفپورحاجى زين العابدین تقى اوف ✧

مقدمه

تزار روسيه سینه، ملت لى زندانى دثيه رميشلر. معلوم اولدوغو اوزره دوستاغين خارج دونيا ايله رابطه مى قيريلير، اوندان آنجاق خاطرلر محبوسون ذهنينده قالير. تزارىسم، روسيه ده ياشايان خلقلرين تاريخى حقينده. يثريتديكى سياست، بو اسير خلق لرين كشميشىنى اوندوب و اوندورماقلا، اوللارين منليگ و هويتى نى سيليب پوزماق ايسته بيردى. روس دولتى بو ايگرنج سياستى حيا ته كشميرمكدن غايه سى روس اولمايان ملت لى روسلاشديرماق ايدى.

۱۹۱۷ - فچى ايل اكتوبر انقلابيندان آز مونرا "ملت لى ن اوز مقدراتىنى تعيين ائتمگ حقى" عنوانلى چوخ طنطنه لى بيراعلاميه شورا حكومتى طرفيندن منتشر اولدو. آز وقت اسير ملت لى، اسارت بويوندوب. روعون قيريب آتماغا موفق اولدولار. آنجاق بو قورتولوش گونلرى چوخ دوام ائتمه دى. ۱۹۲۲ - نجى ايلده روسيه ده داخلى محاربه قورتاردى آزادلىق هاواسينا يئنيجه آليشان خلق لرين قاراگون لرى تـزهدن باشلاندى. باشقا املكلر كيمي آذربايجانين دا تاريخى واوزون اوزادى كشميشى اوندولوب پرده لندى. گويا آذربايجانلilar ۱۸۱۳ - نجى ايلده ايران ظلموندىن نجات تايماق اوچون روسيه استبدادينا التجا ائده رك اوندان قورتولوش ديله ميش ايدى لر! ۱۹۶۳ - نجى ايلده مسكوانين مستقيم امرى ايله آذربايجانين روسيه يه الحاقى نى ۱۵۰ نجى ايل دونومو گئنيش و رسمى صورتده جشن توتولدو.

۱۹۸۵ - ۱۹۸۴ - نجى ايللردن برى باشلانان دگيشيگلىك سايه سينده نچه نسل سوره ن بوغونتو آزالميش "محبوس" لارين خاطرلرى جانلانيسب مجسم اولماغا باشلاميشدير. ۱۹۸۷ - نجى ايلده باكى دا مناف سليمان اوفون تاليف ائتديكى باكى تاريخينه دائر "ايشيتديگلىم، اوخودوقلا

– ریم و گوردوکلریم " آذلی کتاب ، دولت نشریاتی طرفیندن چاپ اولو۔
 نموشدور . بو کتابدا حاجی زین العابدین تقی اوف آذربایجان قهرمانی
 آدلاندیریلیب ، اونون مختلف ساحه لرده . گئنیش خدمت لریندن بحث
 اولونموشدور . ۶۷ ایلدن صونرا بیر مضوبون حقینده منصفانسه و
 اطرافلی سوز آچماق ، آغیزلاردان موهورلرین گوتورولمه سینه و بئله لیگ
 له خاطر لرین دیرچه لیب تجسم تاپما سینا دلالت ائدیر . باکی دا چیخان
 " اودلار یوردو " روزنامه سینده صون زامانلاردا معصوم علی یوف مرحوم
 حاجی زین العابدین تقی اوف و اونون سا یسیز – حسابسیز خدمت لری
 باره سینده . مستند بیر مقاله یازمیشدیر کی ، اونو سیریل خطیندن اؤز
 خطیمیزه چتویریپ تقدیم ائدیرم . معصوم علی یوف جنا بلاری مرحوم
 حاجی نین صون دؤرد ایل حیاتی حقینده . بیر کلمه ده اولسون یا زما میش
 و اونو کؤلگه ده بورا خمیشدیر کی ، آشاغیدا اونا قیسا جا اولراق اشاره
 ائدیرم : ۱۹۲۰ – نجی ایلین آوریل آیندا آذربایجاندا بلشویسک
 حاکمیتی قورولاندان صونرا مرحوم حاجی زین العابدین تقی اوف ظاهرأ
 حرمت له مردکانا سؤزگون ائدیلدی . اونا اؤز باغیندا بیرا وطاقدا .
 یا شاماق اوچون اجازه وئریلمیشدی . مرحوم حاجی اؤز باغیندا سورگون
 حالیندا یا شادینگی ایلرده مشد آغا قصبه سی اهالی سی نین کومکی ایله
 گذران ائتمیش و حیاتا گؤز یومدوغدان صونرا همان قصبه اهالی سی نین
 همتی ایله دفن اولونموشدور . مرحوم حاجی نین ایکینجی قادینی چچن
 خانلاریندان بییری نین قیزی ایدی . او ، حاجی نین وفاتیندان صونرا
 مردکاندا قالمیر و باکی یا گئدیر . خان قیزی و بییر زامان باکی نین
 بییرینجی خانیمی اولان ، زواللی قادین گئچیمینی تاملان ائتمسک
 اوچون فلاکتلی وضعه دوشموشدی .

استاد محمد اسماعیل رضوانی مشروطه تاریخی نین محقق "کیهان
 فرهنگی" نین ۶۷ – نجی ایل ، ۱۰ – نجی نومره سینده . مشروطه حرکاتی نین
 باشلانغیچیندا مؤثر روزنامه لردن بحث ائده رکن بئله دئییر :
 " ایلك دفعه حبل المتین روزنامه سی اهمیت لی تاثیر بورا خمیشدی
 منه گیزلین اولان علت لره گوره بو روزنامه دن منتشر اولدوقدان
 صونرا حاجی زین العابدین تقی اوف آدیندا بؤیوک بییر سرمایه دار
 طرفیندن ۶۰۰ نسخه آلینیب علمایه گونده ریلیر و بئله لیکله علما
 روزنامه ایله تانیش اولورلار و طبع لرینه ائله خوش گلیر کی ، بعضی لری
 مقاله یازیب روزنامه یه گونده ریلر . "

تاریخ اوستادی آقای دوکتور باستانی پاریزی حاجی زین العابدین تقی اوف حقیقنده گوزهل، دولغون و محققانه کتابلاری نین بیرینده بئله یازیر :

" مرحوم ذکاء الملک فروغی (آتا یا اوغول ذکاء الملک اولدوغونا اشاره اشمیر) تهراندا " تربیت " آدلی بیرمجله چیخارارمیش، مرحوم تقی اوف مجله نین مرتب چیخماسی خاطرینه اوزون مدت هر آی پـسـول گونده ررمیش "

مرحوم حاجی زین العابدین تقی اوفون خرجی ایله " باغچا سـرای " آدیلا مشهور اولان نفیس و ممتاز چاپلی قرآن مجید و آذربایجان دیلینده نئچه جلدلیک تفسیر چاپ اولونوب یا ییلیمیشدیر. مرحوم تقی اوف حیاتیندا اسلام دونیاسیندا مصیبت و فلاکت اوغرایا نلارین دایاغی و پناهی ایدی. اسلام عالمی نین هر نقطه سینده آجینا حاقلی بیر حادثه (سیل، زلزله، قیتلیق و سراپت ائده ن خسته لیگرین یا ییلماسی و) اوز وئردیکده مرحوم تقی اوف بول - بول تعجیل لی یاردیم و کومک لر ایله پیشقدم و قاباقجیل اولارایمیش. رحمت الله علیه.

معصوم علی یوف حنا بلاری لازیم اولان قایناق و منبع لره ال تاپما - دیغیندان یا خود یا شادیغی املکه نین " خاص مصلحت لر " یندن دولایسی مرحوم حاجی زین العابدین تقی اوفون ساییسیز - حسابسیز اسلامی وانسا - نی خدمت لریندن آد آپارما میش آنحاق او املکه نین باشچیلاری وهیئت حاکمه سی نین طبیعینه او یغون و خوشونا گلن ایشلردن سوز آچمیشدیر. مرحوم تقی اوف کیمی کیشی لردن و ایش لریندن گئچن شرایطده سوز آچیب دانیشماق محض کفر، ارتداد و چوخ آغیر جزالارلا جزالاندیریلان بیر گناه ایدی. زامان ایجابی عمله گلن تحول نتیجه سینده ذهن لردن سیلینیب، یوزولوب آتیلان خاطره لرین حانلنما سینا آز - چوخ زمینه یارا نمیشدیر. بو مساعد شرایطین گئنیشلنمه سینا آرزویلا بیریق .

آشاغی دا معصوم علی یوف حنا بلاری نین متنی گلیر :

مشهور معافیروور حاجی زین العابدین محمد تقی اوغلو تقی اوف ۱۸۲۳ - نجی ایلده باکی شهرینده باشماقچی عائله سینده آنساهدان اولموشدور. زین العابدین اون یاشیندان آتاسی نین یانیندا شاگرد ایشله میش بیر مدت صورنا گونده ۶ کوپیک مزدا یله بنا یانیندا پالچیق داشییان اولموشدور، اون ایکی یاشینا چاتاندا او سربست صورتده داش

یونماغا باشلامیش ۱۵ یاشیندا بنا صنعتینه پییه له نمیشدیر. صونرا لار بنا کیمی باکی دا چوخلو اقولر تیکن زین العابدین تقی اوف بیرقدر پول توپلایا راق ۱۸۷۳ - نجی ایلده. یعنی ۵۰ یاشیندا یکی یاخی - یولداشی ایله بیرلیکده باییل دا (باییل باکی دا بیرمحلین آدیدر) تورپاق ساحه سی آلمیشدیر. همین ساحه ده. قویو قازدیرا راق نفت چیخار - تماغا باشلایان تقی اوف تئز بیر زماندا وارلامیش، نفت خا - (سلطان نفت) چوریلیمیشدیر. بوندان باشقا اونون کور اطرافیندا و خزر قیراغیندا. بویوک بالیق وتله گری (شیلاتی) و ارایدی . او، همچین ایری اون دگیرمانین صاحبی ایدی ۱۹۰۴ - نجی ایلده. باکی نین زیق کندی یاخی نیلیغیندا. ح. ز. تقی اوف بویوک توخوجولوق فابریکی تیکدیرمیشدی. قوبا و یولاخ اطرافیندا گنیش مشه ساحه لری، چوخلو تجارت و یوک کیمی اونون اختیاریندا ایدی. ح. ز. تقی اوفون باکی دا و مسکو و ادا سارایی خاطرلادان بویوک ملک لری و ارایدی. آذربایجان تاریخنا سلیغیندا بوگونه دک ح. ز. تقی اوفدان آنجاق بیر طرفلی بحث ائدیلمیش او، استثمارچی صنفین نماینده سی، امکی خلقین قانی نی سوران کاپیتالیست، میلیونر کیمی تنقید ائدیلمیشدیر. جزئی استثناء - لار اولماغلا، تقی اوفون معارف پرورلیک فعالیتیندن دانیشیلما میشدیر اصلینده ایسه تقی اوف آذربایجان معارفچیلیک حرکاتیندا مهم رول اوینا میشدیر. او، ۱۸۸۳ نجی ایلین آخیریندا باکی دا. اوز پولو ایله تئاتر بنا سی تیکدیرمیشدیر. ۱۹۰۸ نجی ایل یانوارین ۱۲ سینده آذربا - یجان اوپرا صنعتی نین بانسی عزیز خاچی بیگوفون (۱۹۴۸ - ۱۸۸۵) " لیلی و مجنون " اوپراسی نین ایلک تماشاسی بوتئاتردا گؤستریلیمیش دیر. ۱۸۹۴ نجی ایل سینتیا برین ۲۷ سینده مردکاندا آچیلان کن - تصرفاتی مکتبی ده ح. ز. تقی اوفون پولو ایله تشکیل اولونموشدور. او، ۱۸۹۶ نجی ایلده پطربورگ مسلمان خیریه جمعیتی بنا سی نین اساسی نین قویولما سینا خئیلی پول صرف ائتمیشدیر. یکی ایل صونرا تقی اوف " کا ئوبی " مطبعه سینى و عینی آدلی غزئتی ساتین آلاراق، گؤزکلمسی اجتماعی خادملر علیمردان بیگ توپچی باشوفون (۱۹۳۴ - ۱۸۶۲) و احمد بیگ آغایوفون (۱۹۳۹ - ۱۸۶۹) اختیارینا وئرمیشدیر.

گئچن عصرین آخیرلاریندا تهراندا ح. ز. تقی اوفون وساطتی ایله - رشیده (سعادت) مکتب لری آچیلیمیشدیر. او، گنجه ده کی قیز مکتبی نین

فعالیتی اوچون ده خئیلی وساطت بوراخمیشدیر. ۱۸۹۸ نجی ایلده ح. ز. .
 تقی اوفون خرجی ایله باکی نین مرکزینده مکتب و دفترخانا لوازماتی
 ساتیلان بؤیوک پاساژ تیکلمیشدیر. همین دؤورده او، هشرخان مسجدی
 نین تعمیری اوچون خئیلی وساطت صرفا ائتمیشدیر. ۱۹۰۱ نجی ایسل
 اوکتیابرین ۷ سینده باکی دا آچلمیش ایلک قیز مکتبی نین محتشم
 بنا سی نین ایندیکی آذربایجان س. س. ر. علملر آکادمی یاسی نین ال
 یازمالار انستیتوسو) تیکینتی سینه حاجی زین العابدین تقی اوفکلی
 مقداردا پول خرجه میشدیر. عمومیتله بومکتب بوتونلوگله حاجی
 زین العابدین تقی اوفون وساطتی ایله اداره اولونوردو.

۱۹۰۳ نجی ایلده باکی دا اؤرؤج اوفقارداشلاری نین مطبعه سینده
 فارس دیلینده چاپ اولونموش "جناب حاج زین العابدین تقی اوفون
 ترجمه عالی" کتابیندان معلوم اولورکی هله گئچن عصرین ۹۰ - نجی
 ایللرینده هندوستاندان انگلتره یه گئدن بیرانگلیس زادگانلی (اشراف)
 حاجی زین العابدین تقی اوفون قوناغی اولموشدور. اونون انسانپرور-
 لیگی و معارفپرورلیگی انگلیسی نی او قدهر واله ائتمیشدیرکی، او،
 وطنینه قایتدیقدان سونرا انگلتره نین ادین بورگ (اسکاتلندیسن
 مرکزی) شهرینده اؤز پولو ایله تقی اوفون آبیده سینی (مجسمه سینی)
 اوچالتمیشدیر. بئله لیگله ح. ز. تقی اوف هله اؤز ساغلیغیندا هیکلی
 قویولان ایلک آذربایجانلی دیر. ۱۹۰۵ نجی ایل اییونون ۷ سیندن علی
 بیگ حسین زاده (۱۹۴۱ - ۱۸۶۴) واحمد بیگ آغایوفون رداکتورلوغوا ایله
 چیخماغا باشلامیش "حیات" غزئتی ده حاجی زین العابدین تقی اوفون
 پولو ایله نشر اولوندو. گینه اونون خرجی ایله ۱۹۰۶ نجی ایل نوپا-
 برین بیریندن علی بیگ حسین زاده نین رداکتورلوغو ایله هفته لیگ
 ادبی، علمی، اجتماعی و سیاسی "فیوضات" ژورنالی نشر اولونماغا
 باشلامیشدیر. ۱۹۱۱ - ۱۹۰۸ نجی ایللرده خلق قهرمانی ستارخانین
 (۱۹۱۴ - ۱۸۶۷) رهبرلیگی آلتیندا ایران شاهلیق اصول اداره سینه
 قارشی گئدن ملی آزادلیق مبارزه سینه حاجی زین العابدین تقی اوف
 هر طرفلی کؤمک ائتمیش مجاهدلره خئیلی پول وئرمیشدیر. آذربایجاندا
 ساوت حاکمیتی قورولانا قدهر روسیه و غربی اوروپا اولکه لرینده عالی
 تحصیل آلمیش آذربایجانلی ضیاء لیلارین دئمک اولار کی اکثریتی حاجی
 زین العابدین تقی اوفون وساطتی حسابینا اوخوموشدور. او، همین

دوورده باکی تجارت مکتبی نین و ایکینجی درجه‌لی "روس و مسلمان" مکتبی نین فخری مدیری، "حمایه‌داری" تعیین اولونموشدور. حاجی زین العابدین تقی اوف زاقافقازیا (گورکی) معلملر سیمیناریاسیندا اوخویان آذربایجانلی طلبه‌لر اوچون بؤیوک مقداردا وسائط بوراخمیش دیر. حاجی زین العابدین تقی اوف "باکی مسلمانلاری آراسیندا سواد یایان نشر معارف" جمعیتی نین صدری ایدی. او، بوندان باشقا عصر - یمیزین اوللرینده باکی‌دا فعالیت‌گؤسته‌رن بیر چوخ مدنی معارف جمعیت‌لری نین رهبرلریندن بیری اولموش و همیشه فخری صدری سچیلیمیش دیر. او، اؤز خرجی ایله آذربایجان ضیالی لاری نین کتابلارینی چاپ ائتدیرمیشدیر. معارف پرور بیرانسان اولان حاجی زین العابدین تقی اوف ۱۹۲۴ نجی ایل سینتیابریین بیرینده مردکاندا، ۱۰۱ یاشیندا وفات ائتمیش و اؤز وصیتینه گؤره مشهور آخوند حاجی ابوتراب آخوندزاده - نین مقبره‌سی یانیندا دفن اولونموشدور.

آذربایجان خلقی قارشیمیندا شک‌سیز خدمت‌لری اولان حاجی زین العابدین تقی اوفون قبری، تاسف‌کی باخیمسیز وضعیتده دیر.

(معصوم علی یوف)

✽ بزرگداشت استاد شهریار ✽

به منظور گرامی داشت سالگرد استاد سید محمدحسین شهریار شاعر بلندآوازهٔ معاصر، مرکز ارتباطات فرهنگی صدا و سیما، جمهوری اسلامی ایران از عموم هنرمندان، نویسندگان و صاحب نظران در رشته های خطاطی، نقاشی، گرافیک، مجسمه سازی، عکاسی، شعر، داستان، خاطره، مقاله دعوت به همکاری می نماید. علاقه مندان می توانند آثار خویش را هرچه زودتر به دفتر این مرکز واقع در:

تهران - خیابان آفریقا - نیش بلوار مینا - مرکز ارتباطات فرهنگی صدا و سیما، جمهوری اسلامی ایران ارسال و یا با تلفن ۲۹۶۶۶۷ تماس حاصل نمایند.

آقای پرفسور علامحسین بیگدلی که کتابی
 از ترجمه ترکی اشعار فارسی شهریار بسال
 ۱۹۶۶ میلادی در باکو تالیف کرده و به چاپ
 رسانیده است، ترجمه منظوم "افسانه شب"
 شهریار را که شاعر در آن خاطره تلخ جدایی
 بخش شمالی آذربایجان عزیز و یکی از صحنه
 های نبرد خونین آن جنگ نابرابر را بشکلی
 بدیع تجدد و به تصویر کشیده ارمغان خوانندگان
 "وارلیق" کرده است. اینک عین منظومه
 "افسانه شب" و ترجمه آن بوسیله شاعر آذر-
 بايجانی "مبارز علیزاده" (۱)

✽ گئجه باسقینی ✽

گئجه گورموش دورکی، قوشون سئل کیمی
 یوز بلا گتیره ن مدهش یئل کیمی
 گئجه باسقینینا باسلامیش بیردن
 گولله دولو کیمی یاغمیش بیر یگردن
 گورموش کی، قافقازین ایکید ائل لری
 عاجز دیر، سلاح سیز قالیب ائل لری
 قازاق آلایلاری چارین امریلله
 نجه قان اود دورور او مظلوم ائلله
 بایراق دالقانیر، اوستونده قارتال
 ائللره گتیریر صونسوز غم، ملال
 سالداتلار دوزولوب سراپا دوشر
 زنجیر تک اوزانیر یول لاردا صف لر
 داغین آرخاسیندا قارا بولود تک
 بعضا دسته - دسته بعضا ده تک - تک
 اردوسینا سینا قوشور ایره لی
 دولودور سیلا حلا هامی نین الی

(۱) شهریار، سنجیلمیش اثر لری ترتیب ائده نی وردا قتورو غلامحسین
 بیگدلی آذربایجان دولت نشریاتی، باکی ۱۹۶۶ ص ۹۹ الی ۱۰۴

آيين ايشيقي ده فلک ده سُونموش
 قارانليق ائوزو ده قولدورا دؤنموش
 داغدان آشيب گلير سئل کيمي بلا
 قانندان داغا - داشا ايز سالا - سالا
 خاشين اوغرو کيمي اهمالجا ، ياواش
 باسقين ائده نلرين اوره ک لري داش
 قارا ايلان کيمي ، بودور عسگرلر
 سرين تورباق اوسته ايمه کله پيرلر
 قيوريليب - آچيلير سانکي اژدها
 گديکدن ائيرلر اوزو آشاغا
 سئل کيمي تۆکولوب داغ اتگيندن
 توستو تک چيخيرلار تپه يه بيردن
 يوربور قاباقدا آتلي ، پيادا
 سورسات قاتار - قاتار گلير آرخادا
 گشجه کولدن قارا اولسا دا همن
 گؤزلر قيغيلجيم تک پارلايير هر دن
 قوشون گاه ياييلير ، گاه دا توپلانير
 باخانلار گاه مئشه ، گاه بير داغ سانير
 بيلديرچين دالينجا گئدن تولا تک
 هامی پوسا - پوسا يوربور تک - تک
 توتولموش آتلارين نالی ، کچجه يه
 گؤزلری باغلانميش اورکمه سين دئيه
 افسرين مينديگي آت اولراق رام
 باش آتير ، باش توتور هي آرام - آرام
 قويروقو دیکلنميش ، شق دير قولاغی
 قيغيلجيم چيخارير داشدان ديرناغی
 داماغی يئل لنميش فينخيرير ، گشدير
 ياليني بوينونا حمایل ائدير
 افسر داغ دوشوندن چپ - چپ باخاراق
 گورور باشدان - باشا چا ديردير يايلاق
 ائلين ياتديغيني بيلير اهريمن
 گؤزلری بره لير کيندن ، غض بدن

جاناوار سۆرۆسو ايشلىتسه حيله
 ياتمىش آصلانى دا توتار مكر ايله
 داغ - دره آليشىباؤدلاندى بىردن
 مۇدهش محاربه باشلاندى بىردن
 مانكى شىمشك چاخدى گوى گورولدادى
 آلولار پۇسكورهن توپلار گۇرلادى
 اولوم قهقههسى توتدو هر يانى
 توككدو يارباق كيمي پغره انسانى
 ائل قالخىب يۇخودان ، قۇپارتدى فرىاد
 بابالار رسمى ايله باشلاندى جهاد
 تله سيك يۇخودان اوپاندى گنج لىر
 ائله ظن ائقديلىر قۇپۇبدور محشر
 بۇغۇنوق سس ايله چكدىلىر نعره
 دهشتدن ال آتدى هر كس خنجره
 قۇخۇدو داغ - دره بارىتدان قانندان
 كفن سىز جسدله دۆلدۇ بىابان
 تۇستو ايلان كيمي قىور يلىب قالخدى
 غضبىدن گۇزلرده ايلدىر يم چاخدى
 وۇروشان قوه لىر سئل كيمي جۇشدو
 چا تىب بىر - بىرىنه اۇنلار قۇوۇشودو
 كغجه گۇردو نغجه بىر سلاصسىز ائل
 وۇروشور الينده. خنجر، قىلىنج ، بئل
 او هجوم ايله بىر توپ ، توفنگ ايله
 بو دفاع اعيله بىر بئل - كۇلونگ ايله
 بۇ اۇنۇ، اۇ بۇنو ازىر ، چقىنه بىر
 قىامت قۇپمۇشودۇر، پغر گوى تىتره بىر
 بىر گنجىن بىاناتى

اى وفالى توفنگ ! سنىن هئچ زامان
 كوللەن اومتەمىشدىر هدف يانيندان
 من نان كور دگىلىم، ياخشى قولاق آس
 منى چوخ بلادن ائتمىسنى خىلاص

قوتار يېقىدىر فشىنگ ، بوشدورا لىمىز
داشا توخونموشدور آرتىق گوللەمىز!
دوشمىن چىگىنىدىن آسىلماقدانسا
گىت تورپاق آلتىنا ، بورون سن پاسا !
آدى بىر چوخورا او گىنج توفىكى
هېمىتى سالىردى يادا پلىنىكى

اورىك مارال كىمى توغماز گللىن لىر
كى ، شىرىن باغرىنى بۇيىنۇزلا دلەر
ارلىرى دالىنجا ، چىگىندە بىل لىر
مرمر سىنەلىرى ائتمىش لىر سىپىر
تاپمىش او سىنەلەر پاكلىقدان صفا
بىرچە سۇز يازىلمىش اۇرادا - "وفا"
قىزلار بىن زولفونو داغىتمىش كۆلك
اۇچۇ گوللەسىندىن اۇركىن جۇپور تىك
قاچىب تەلەر ، داغلارا بىر باش
دوشمىن باشىنا ياغدىر لىرلار داش
قادىنلار وۇرۇشور هىتى - هىتى وۇرراق
نەردىن ، فرىاددان تۇتولور قۇلاق
داغلارى چولقامىش كۆرولتوسى
دوشمىنى سارسىدىمىش ائلىن نىسى
بۇرونوب شەلەپە ، چادرلار يانار
يانقىندىن داغ - درە چول ايشىقلانار
قىغىلجىم قاچان تىك آلوو اچىندىن
كۆرپەلەر قاچاراق قوپارىر شىپون
يانقىنا ، آلوو وۇردوقچا كۆلك
آصلانىن كۆكسۈندە ارىپىر اۇرەك
تۇستوپە ، آلوو باخسان دىيەرسىن
رقىن ائدىب قەھقەھە چكىر اهرمن
آى داغىن دالىنا چكىلىر غمگىن
كىزلەنەر نظر دن بىر جاسوس تىكىن

او قانلىى صحنهنى سئير ائتمك اۇچون
 ظلمتى ايشىقدا ارىتمك اوچون
 بلکہ ده گوى قاتيب ايشه الينى
 اگميش ظلمت اۇسته آى مشعلينى
 بو قورخونج صحنهنى سئير ائتمس اگر
 دئيه رسن : نه يامان جاني دىر بشر !
 بىر سلاخ خانه دىر گوردوگون صحنه
 بو قدر قان آخىر سبب نه دىر، نه ؟!
 يارالار سئزلانير ، يۇكسلىر ناله
 طبيعت اوزوده باتميش مـلاله
 دويوش ميدانيندا قالميش املن لر
 قارقالار ، قوزقون لار طوى بايرام ائيلەر
 هله جاني لرین روحلارى ، اينان
 دۇيما ميش توكولن ناحق قانلاردان !
 شهيدلرين روحو آچاراق قاناد
 اۇچور ، آرخاسيندا يۇكسلىر فریاد
 اۇغۇل جسدينى قۇجمۇش بىر آنا
 چىزىب اوز - گوزونو بوياميش قانا
 دۇل قالان او تازا گلین آغلاميش
 قاندان اللرينه خينا باغلاميش
 او آداغلى قىز دا انتحار ائتميش
 اوز آداغلى سيله يان - يانا ياتميش
 بىر دونيا دۇلۇسو عشق ، اوميد ، آمال
 بو قاندان ، قىرقيندان اولموشدور پامال
 نه قدهر تر نرگيز هله آچمادان
 ابدى مۇلموشدور فغان ، الامان
 اولولرین اوزو نئجه سىرلى دىر
 حیات حسرت لرى هله دىرى دىر !
 گولمه ميش حياتدا چوخونون اوزو
 چوكوب باخيشلارا مين حسرت ايزى
 اونلار كى ، ابدى كۆچور دونيادان
 سانكى بئله دئىير هر بىرى بو آن :

- الوداع ای قافقاز! ای عزیز وطن
 گونشین ، ایشیغین بئش یگی سن سن
 باشیندا ، تاجی وار قرینه لیرین
 تاریخین کورپوسو، قاپیسی شرقین
 آدین ابدی دیر ، ارادن دؤنمز
 گونش چشمه سی سن ، ایشیغین سؤنمز
 سنین قوینونداکی هر داغ ، هر اووا
 شاهینه قوروقدور ، قارتالا یووا
 آذری تورک لیرین وطنی سن سن
 دؤیوش لر میداننی اولموشدور سینهن
 سنده آت اوینا دیب ، وورموشلار شکار
 چوکان اوینا تمیشلار ، کؤشتو توتموشلار
 سنین آغوشوندا سؤد وئریب آنا
 شهرتی ایتمه یین مین قهرمانا
 آتیب صون گولله نی ایکی د اولادین
 دوشمنه وورموشدو ، آزاد یاشادین...
 میتلر اوستوندن گئچه رک آنجاق
 یادلار بو اولکویه باسمیشدیر آیاق
 سنی توتماق ایدی دوشمنین قصدی
 آلمیش ایل پوسقودا دوروب یول کسدی
 سینهمیز اوستوندن ایندی یول سالیب
 اصلاندان بیر قوجا تولکو باج آلیب
 سنی آزاد وطن ائتدی لر اسیر
 ای اصلان! زنجیرده حالین نجه دیر
 تزهجه قاییتیمیش اورکموشده وه لیر
 سالیب اولولره حسرتله نظر
 دوشلرینده زنگلر قوپاریب شیوه
 بو شیوه ن سسینه گولور اهریمن
 داغلارین چولقا میش زنگلرین سسی
 داشلاری آغلادیر بو غم نغمه سی
 مترجم مبارز. علیزاده.

(قشقائی لر حقیقده بیرنئچه سؤز)

قشقائی لر ها رادان گنیلر، نه دیلده دانی شیرلارها ردا یا شیرلار .
اونلارین بو گونکی گونده مشغله لری نه دیر؟

مرحوم مشیرالدوله نین یا زدیغینا گوره ، قشقائی ائل لری ، قافقاز
ائل لریندن دیرلر . وهله لیکده ۲۰ مین خانواده " دربند قافقاز " دا " کشکا
ئی " آدی آلتیندا یا شاییرلار . " دربند قافقاز " داغلاری نین یا ماجلاریندا
تورک دیلینده بیردش او ستونده بئله بیر جمله قازیلیدیر : " بوردا
کشکائی ائل لری یا شاییردی لار . آپاریلان تدقیقاته گوره قشقائی لر قافقاز
ائل لریندن دیرلر و اورادان کؤچوب اردبیله گل میشلر ، بونلار ایلک
گونلردن اعتبار صاحی اولموشلار . مرحوم مشیرالدوله نین یا زدیغینا گوره
قشقائی ائل لری اوزون حسنین نسلیندن اولموشلار . قشقائی لر ، آغ قویون
لولار و قره قویونلور و شاه طهماسب یا شاه عباس زمانی اردبیلدن
اصفهان و فارسا دوغرو کؤچموشلر ، آنجاق " لرد گرزن " قشقائی لری
لر و بختیاری لر ایله بیرنژاد و عرق دن بیل میشلر ، سؤز یو خودور کی بو
نظریه یا نلیش دیر .

بعضی تاریخی سندلرده ایران دا یا شایان بعضی تورک دیللی قبیله
لر ، او جمله دن قشقائی لرین اصل ونسب لری حقیقده بئله یا زیلمیش دیر :
۸ - نجی عصرده مغوللار ، روسیه دن گئدن زامان ، اسلاولار شمالدان
جنوبا دوغرو آخیندی لار و اورادا یا شایان غربی تورکلری سیخینتی دا
قویدولار و اونلار اسکی یوردلارینی بوشلاییب ، آران و آذربایجانا یعنی
آرا زین شمال وجنوب حصه لرینه داغیلدی لار ، اونلاردان بیردسته سی قارا
دنیزین شمال حصه لرینده یعنی کریمه و بوگونکی تورکیه ده سیغیندی لار .
شاه عباس ۱۰۱۵ دن ۱۰۲۷ یه دک ، عثمانلی لارلا ، قافقازدا و آذربایجاندا
آپاردیغی محاربه لردن صورنا عثمانلی سرحدلرینده یا شایان اهلینی
عثمانلی تورکلری ایله دیل باخیمیندان یاخین اولدوقلارینا گوره
اؤز یوردلاریندان ، ایرانین جنوب حصه لرینه دوغرو یوللان دیردی و او
زمان قشقائی تورکلری ده فارس ایاالتینده یئرلشدیلر . " مجمل التوائ
ریخ " یا زیر ۱۱۴۷ - نجی ایله ، نادرشاه ، گرجستانی فتح ائدن
صورنا ۶۰ مین قشقائی ، شاهسون و افشار ائل لرینی کؤچوروب و خراسانین
شهرلرینده اونلارا یئر وئردی .

قشقائى لر باشقا ائللركىمى گنجى توكوندن دوزه لدیلن قارا چا دیر لاردا یا شاییرلار و اونلار كؤچرى بىرحالدا اؤز حیاتلارینا ادا مه و فریرلر قیشدا، ایستى اولان منطقه لرده قیشلاق دا ویایدا سرین اولان منطقه لرده یا ییلاق دا یا شاییرلار. قشقائى لرین ایشرى مالدارلیق واکینچیلیک دیر. هابئله اونلارین قالى و گلیم، جئجیم توخوما قدا یاخشی مهارتلى و ار دیر. اونلارین مذهبی شیعه و دیللى توركى دیر. اونلارین عادت، عنعنه لى حقیقنده فارس دیلینده ۱۳۲۴ - نجى ایلده. آقای بهمن بیگى "عرف و عادت در عشاير فارس" عنوانی آلتیندا بیر کتاب نشر ائدیب دیركى هر نظر دین ماراقلی دیر. او، یازیر قشقائى طایفالاری ها موسی تورک دیلینده دانیشیر لار و بودیل باشقا تورک دیل لرینه اوخشا ییرو بودیل بوگون تورک دیل لى قبیله لر اوچون آنلاشیلان بىر دیل دیر. بهمن بیگى نین یا زدیغینا گؤره، قشقائى لر ادبیات صاحبی دیرلر خصوصیه ایکی استعدادلى و ذوقلى شاعر محزون، یوسفعلی آدلى شاعر بودیلده گؤزه ل و ارره گه یا تان شعرلر سؤیله ییلر.

بوندان باشقا قشقائى لر چرخ زنگین بىر شفا هی ادبیات مه مالک دیرلر او، یازیر چوخلى مقداردا ساربان قیزلار طرفیندن گؤزه ل دو یغولسو و اوره گى اوخشا یان با یاتى و قوشمالار قوشولوب دوركى اؤز یئرینده چوخ ائشیتمه لى دیر. تاسفلر اولسون کی آقای بهمن بیگى اؤزوقشقائى طایفه سیندن اولدوغو حالدا بو قیمتلى کتابیندا نمونه گتیردیگى با یاتى لاری اصلى دیله نشر ائتمه ییب دیر. و اونلاردا ن بىر نئجه نمونه فارسجا یا ترجمه ائدیب دیر. بو شعرلر شعریت و اینجه لیک باخیمیندا ن گؤزه ل معنالى و شیرین اولدوغو اوچون بیز بورادا بىر نئجه فارسجا ترجمه سینى بىر اؤرنک کىمى اوخوجولاریمیزین نظریندن گئچیریریک :

" برفراز کوههای بلند در دامن دشت های پهناور "

" هر جا را که یار قدمی نهاده بود با اشک سیراب کردم و با مزه رفتم "

۰۰۰۰

" دودلبر زیبا از دور رسیدند یکی نوعروس بود و دیگری دختر "

" نوعروس از کنار قبر من گذشت ولی دختر برفراز آن ایستاد "

یبوگونكى گونده الدهه اولان احصائیه لره گؤره ۴۰ مین خانواده اگه هر عائله نى ۶ نفر حساب ائتسك ۲۴۰ مین قشقائى ایران دایا شاییرالته ایندى اونلارین چوخو شهرلرده، کندلرده، شیراز، گچساران، فیروزآباد بو

کیمی منطقه لرده یا شاییرلار، وکچوری حالیندا اؤز حیا تلارینا دوام ائتد۔
یرن قشقا شی لرین سایی اون مین خانوادهدن آرتیق ذگیلدی، شهر لرده
یا شایان قشقا شی لرین ایندی چوخو مهندس، طبیب، معلم، قاضی و
کارمند و کاسب دیرلر، بو نجه ایل دال - بادال سفرلریمده بیر چوخ
قشقا شی ضیالی لار ایله یاخیندان تانیش اولوب و اونلارین عادت، دب،
رسم و دیل لری حقینده، بیر پارا آختاریش لار آپا ردوم بی زبور ادا قشقا شی
تورکجه سیندن ایکی نمونه اوخوجولاریمیزا و چون نقل ائدیریک :

بی حد چکدیم روزگارین جورینی * هئج مطلب اولمادی دستگیر آپا ردی
قوجا لیغیم، جا وان لیغیم دورانی * قحبه فلک و عردی تقدیر آپا ردی

بیرثلث عمر و مدن طیفل ایدیم نادان * بیرثلث عمریمی آپا ردی شیطان
بیرثلث قوجا لیق پیسدی، آخ، آمان * اوغریدان قالانی فالگیر آپا ردی

ساقی دولدور، خواه صاف اول، خواه درد * دست برد ایله، فلک ائده ر دست برد
دو نیا بیلاق، آدام قوزو، اجل قورد * چکدی بوسورودن بیر - بیر آپا ردی

قارلی داغین سینه سیندن چیخان سو * سیلاب کیمی، نخل عمروم بیخان سو
داها گلمز سرچشمه دن آخان سو * تدبیر ایشه گلمز، تقدیر آپا ردی

کتیردی عرصه یه نجه پیل تن * بورا خدی جوشنه کشیدیردی کفن
نجه گولوش اولو، شوخ سیمین تن * ما چی کمند، زلفی زنجیر آپا ردی

باشقا بیر نمونه

غافلدن بیرگوزهل چیخدی برابر * ددیم جور و دور، رضواندان گلا یور
خوش بویوندان دماغ اولدی معطر * عجب گول دور، گولستاندان گلا یور

نازیک دیر صدامی، شیرین گفتاری * کسوب اوره گیمین صبر و قراری
یا یوسف دیر، میصره دوشوب گذاری * یا ملک دور، آسمانندان گلا یور

بولور بارماق واری نازیکال لری * دوز دور موش اوستونه مینا خال لاری
دال گردته چین چین ائدیر تغل لری * شوخ طاووس دور هندوستانندان گلا یور

✽ تانیشما ✽

دۇم - دۇرو اۇ
بۇز بۇلاقدان
سرىن - سرىن سۇ امركن
دۇداغىمدا
قايالارىن اۆرەك دۇگۇنتوسون دۇيدوم
ايچىم ايچىم ايچىم ايچىم
ايچىمدەكى يانغىن سۇندو
سرىنلەدىم
سۇيا قاندىم
بىر داھا دالدىم داغلارا
گىجەلرىن قاپ - قارانلىق و اۇپ - اۇزون تونەلىندىن
رۇيالارا دۇشدى يۇلوم
اۇردا
ماوى قۇشلار واردى
الوان - الوان ماھنى لارلا.
اۇتانجاق بىر گۇن دۇغاركن
تانىشىدىم من اىلك باھارلا.

ايضاح : (۱) تانىشما = بىر - بىرى اىلە تانىش اولماق... (آذربايجان
ديلى نىن ايضاحلى لغتى جلد ۴ ، ص ۱۳۴)

﴿ گۈزە تىلە ﴾

تۆككە اۆزۈۈ زلف پىرىشانى گۈزە تىلە
قۇيما قارىشا كفر ايلن ايمانى گۈزە تىلە
عشقىن قۇمارىندا سر و سامانى اۇدوزدوم
رحم ائت منە بو بى سرو سامانى گۈزە تىلە
قان ياش تۆكۈرى گۈز، اۆزۈمە شاھىدىم اللە
كل قۇرخ تارىدان گۈزدن آخان قانى گۈزە تىلە
عۇمروم تۆكەنىب آخىر ائويىم جىسمىمى گۈزلور
بىش كۆن قۇناغام من سنە مېمانى گۈزە تىلە
عشقىندە سنە تانرى وئىرەن جانىمى وئىردىم
جانان پۇلونا جان وئىرن انسانى گۈزە تىلە
ھجرىن حالىمى دىبىدە پىرىشانلىغا چكىدى
باخ آللھا بۇ حالى پىرىشانىسى گۈزە تىلە
آغلار گۈزۈم ايللر بۇيۇ دۇر يولدا قالىبىدېر
گۈز يولدا قالان دىدە، گىيانىسى گۈزە تىلە
ظولمىلە مسلمانچىلىق اولماز بونو آنلا
قۇرخ حشر گۈنۈندىن بۇ مسلمانىسى گۈزە تىلە
عەد ائىلەمىسن لطف ائىدە سن تادىرى ىم من
سىندىرما گۈزەل عەدىنى پىمانىسى گۈزە تىلە
(حامد) گلە چكىدېر اۇ گۈزەل، نا اۇمود اولما
يعقوب كىمى يوسف كىنەسانى گۈزە تىلە

بىر يول دا گۈرمە دېمكى، ئۇتركى خوشلوقلاردا، ئۇزۇن سۆز ئاجىلىقلار ئاغز-
 يىنى بۆزمەسەن، و ايسىتى غزىمىزى بىر و اى غبىرى بۇزلاتما سىن. حرمىتى معلم
 استا دىپىر هاشمى نىن و اى غبىرىنى ئىشېتىدىم، بىر لىظە گۇرر گۇزوم گۇرمىز
 اولدو. رحمتلى سا هر، ما بىرى، شېرىبا ركىمى دىگرلى استا دلار بىن اولومو كىمى،
 اۇندىن قۇروما غى، بو دىگرلى انمانىن اولوموندى دە سېئادىم، بو ايشىقلى
 اولدو زون آخىب، باتما سىنى، پوتون ادب گۇيونون باسلى اولدو زلار بىنا،
 "وارلىقا"، "وارلىق" بازىچىلار نىن آغلار قىلمىرىنە، و محترم عالەسىنە
 "اوحدى نىجىنى" طرفىندىن تسلىت دىئېرىم. باشىنىز ساغ اولسون!
 مراغه - حىدر عباسى (بارىشماز)

بارىشماز - سۆنمىز

دىئەردىم اۇز - اۇزومە غىلمرە دۇزوم خوشدور،
 شكىبى پۇزما كى، وارلىق دۇزومدىن آسلاقدىر.
 دۇزوم دووارىنى سىندىردى اشك غم بىردىن،
 يقىنىم اولدو كى، صىرىن دوواری آچاقدىر.
 حىاتى سىر ائەلىندە، اۇتركى شىلىكلر-
 اۇزون سۆرەن آجىلىقلار ائەلىندە دوستاقدىر.
 اووا چىخاندا اجل قوزغونو، هارىن قوردىك،
 او قوردا، سانكى، ادبلىكى، تىكجە، اولاقدىر.
 دۇنن بو شېرى باسىب، شېرىبارسىز قۇيدو،
 بوگۇن دە، اۇز ياراماز نىتېندە قىوراقدىر.
 قانىرىب، آلدى او، بىر باشقا دۇستو دۇستلاردان،
 او، باخمادى كى، بو: جاندىر، بو: اتلە دىرناقدىر.
 دىئەردىم: اولدو ز اولادى، تىور ائتمزدىم-
 كى، اولدو زون دا قرارى، مدارى آخماقدىر.
 او بىر ايدى بىزە دە - پىر هاشمى اولاراق،
 مېت دىئىل كى، غمىندە گۇزوموز ايسلاقدىر.
 كورا وغلو تىك، چىوك اولسام دا چىلى بىللىردە،
 رفىقىن آپىرلىغىندا قىرآتىم آخساقدىر.
 مە تسلى - خاطر اولورسا، تىكجە بودور:
 كى، مېن ناخا ق اولان عالمده، بىر" اولوم حاقدىر!"

﴿ شوروم، قاطاریم وار منیم ﴾

ایلک (۱) باها ریم کچسه ده بیرسون^۲ باها ریم وار منیم
گور کی، عرفان عطریلی خوش روزگاریم^۳ وار منیم

هر ضمیری پاک اولان دوزگون محبت آختاریم
صافا وره ک، نازلی ملک، ایستکلی یاریم وار منیم
اقلده. هر شقیدن عزیز پالنینیز محبت دیر مراد
عشقینه پاکباز اقلیم چین افتخاریم وار منیم
سوز آچارکن مقصدیم منلیک، منیت اولما پیب
سویله ییم کیم، بییل نه ییم، هاردا قراریم وار منیم
سئوگیدن، رحم و شفقتدن یوغور موش پالچیغی
باغ جنتدن ده اعلا بیر دیاریم وار منیم

پاک اوره کدیر چیرپیشان باغریندا باخسان هرکیمین
اقلده. هر انسانه حرمت بیر شعاریم وار منیم
برک اینا نجیلدیر اقلیم اردملی انسان کوتله سی
گور اینا مجین^۴ خالقیم، قدرتلی تاریم^۵ وار منیم
قوچ^۶ کورا و غلوه میدان آلبیدیر، ائل ایگی تلیک غصتین
«شاه خطاییم»، «با بک یم»، «ارنا مداریم وار منیم
سوز ارنلردن^۷ چاندا بیریمیز قورقوت ده دم
گور اوغوزلار ایچره یوزمین شهسواریم وار منیم
کچمیشیم باخسان جلال و شوکت ایله غرق ایمیش
باخما، دوشگون، بویله پوزغون حال زاریم وار منیم
چون شیخینتیم هر زمان عاصی لیک اویره تمیش منه ،
غصه دن رفعت غمیدن اقتداریم وار منیم.

لطفه گل بیر سئیرا شده ک شعر یله، صنعت باخچاسین
گور نه بیریم، مرشدیم، والا تباریم وار منیم
قزی «حبیبییم»، «صرافیم»، «صافیمله» صافا و لسون کونول
کیم «نسیمیمله»، «فضولییم»، «شهریاریم» وار منیم
ارث لیر. قویموش حکیم «قارایییم»، «عبدالقادیریم»^۸
قیل تماشا کیم هنرلردن نه واریم وار منیم

اقل بئجرمیشدیر الاهی صوتو، داود لحنینسی

عالمی حثیران ائدەن خوش نغمە کاریم وار منیم

راست - موقامین باشلا بارقالخاریات^{۱۲} ماهورونا

ائلدە بیرلیک چین نەشور^{۱۳} ایله قطاریم^{۱۴} وار منیم

چارگاه^{۱۵} اوستە مرد - ایگیتلیک گوشە سین شاققیلدا پار

ائلدە منصور^{۱۶} اولماغا ارکیم^{۱۷}، حصاریم^{۱۸} وار منیم

باغ بوخاصیت لیر، ائل باشینە موشگوللر تۆکوب

صافا ورە، پاک طینتیم، غیرت داماریم وار منیم

حیلە گرلرله آچیبدیر اوز صداقت سفرە سین

اٹوایجی، سفرە م باشیندا حیلە کاریم وار منیم

من ساوالان داغی یام، حثیرتلی اولموش خلقتیم

باغری قان، کۆکدە اودوم، باشیمدا قاریم وار منیم

۱۳۵۶

-
- (۱) یازفطلی (۲) موئن باهار = پائیز (۳) روزگار = نسیم (۴) اینام = ایمان، اینامچین، ایمان اولماق اوچون (۵) تاریم = تانریم = آلاهییم (۶) ار = ایگیت، قوچاق، کیشی (۷) ارلر = قوچاقلار، ایگیت لیر، پیر لیر (۸) دوشگون = ذلیل، افتاده (۹) حکیم فارابی = محمد بن طرخان بن - اوزلوق بویوک موسیقی بیلن حکیم (۱۰) عبدالقادر = بویوک موسیقی عالمی عبدالقادر مراغهای (۱۱) راست موقامی = راست پنجاها وائل هر ایشینی دوزلوکله باشلاماسینا اشاره دیر. (۱۲) ماہور = ماہور موقامی و دیریلیگین یوقوش، دیک، چتین لیکینه اشاره دیر. (۱۳) شور = شور موقامی و ائلدە بیرلیک اوچون نئجه ذوق و هیجانلی اولماسینا اشاره دیر. (۱۴) قطار = قاتار موقامی و ائلین بیربیرینه باغلی و متحد اولماسینا اشاره دیر (۱۵) چارگاه = گوی گورولتوسوندن آئینمیش چارگاه موقامی. (۱۶) منصور = چارگاه موقام شعبەسی منصوریه و موفق، مظفر اولماغا اشاره دیر (۱۷) ارک = تبریزین ارک قالاسی (۱۸) حصار = چارگاه موقامیندا حصار شعبەسی و قلعه معناسینا دیر.

✽ بیزه گلن مکتوبلار ✽

اسلام آدینا

قم - آقا مصطفی کرکوکلی مکتوبوندا "صلح بایراغی" آدلی بیرشعره
جواب اولاراق "اسلام آدینا" بیرشعر گؤندریمیش، بیرپارچا سینی بیرلیکده
اوخویاق :

آسما صلح علمین آس اسلام بایراغیــــــــــــن
یا ندریر هر رهبرده آزادلیق چیراغیــــــــن
ایشقلانتیرار سنینچون هر ایراغیــــــــن
اسلام آدیلر هر وقت افتخار ائیلر
✽ طنز ✽

تهران - آقا علیرضا ذیحق دن بیر یازی و بیر شعر الیمزه چاتیب دیر .
یازیدا افاده دؤزگون دور، "ساتیرا" یا "دا" "طنز" حقینده باشلیجا بئله
دئییر: "ها بئله وطنده آزادلیق، استقلالیت اوغروندا گئدهن مبارزه دورنده
ایسه ساتیرا جاسارتلی بیر روحلا میدانا چیخار. انکشاف تا پارو کسکین
بیر مبارز سلاهینا دؤنر..."

تهران - آقا مصطفی ترکی زاد محبتلی مکتوبو ایله مرحوم شهریار -
ین مشهور "علی ای خدای رحمت ... ی نین ترجمه سینی ده گؤنده ریبلر .
ترجمه نین مطلعی بئله دیر :
"تانی تانریدان بیر آیت ، تانی رحمتین هُما سین

ها می خلقه کولگه سال میمش یوخسا خلق گوررجا سین"

✽ بئله قالماز ✽

تهران - آقا فاروق صفی زاده نین شعری الیمیزه چاتدی . اودئییر :
" گل عاشیق شیدا کی ، بو عالم بئله قالماز ... " ساغ اولسون .

✽ سؤندوم ✽

تبریز - آقا محمدعلی عباس زاده نین بیر بایاتسی نی بیرلیکده
اوخویاق :

من یاندوم کوله دؤندوم
قوروموش کوله چؤندوم
سنی گورمه دن گؤزوم
بیر چیراغ تکین سؤندوم

.....

✽ صبحدم مرغ چمن ۰۰۰ ✽

اوسگو۔ حاجی رجاتی آقا "نیسگیل" تبریزین شاعیرلر قهوه خاناسین
دا حافظین. ایکی غزلی نین تورکی شعری ایله ترجمه سیننی اؤخوموش
اؤلدوغونو بیزه خبر وقریر. بیزده. بو غزللردن باش بیت لرینی اوخو۔
جولاریمیز اوچون یازیریق :

شن گوله سئیره سحر سؤیله دی ای اینجه بزهک
بو چمن چوخلی آچیب دی سنه تایی نازلی چیچک
چوخدا ناز اعلیمه گوره وکده بوبازاری شیرین
آخشام اولجاق پوزولار جمله بوغوغا بو کلک
گول گولومسندی یوخ اینجیک یشری دوز سوزده ولی
دشمه سین عاشیق اولان برک سوزی معشوقه گرک
✽ وارلیغا قوشما ✽

کهریز یکان - آقا تراب صفری نین دادلی قوشما سیننی نشئه ایله
اوخودوق "وارلیق"ین یازچی و شاعیرلری اور حقلرینده کی لطف لرینزه
تشکر اقدیرلر. ساغ اولون

✽ سهند ✽

تبریز۔ آقا حسین مصری پریخاننی شاعریمیز مرحوم سهند۔ ین اولو۔
مونون اونونجو ایلدونومو مناسبتی ایله دوینغولو بیرمکتوب یازیبدیر
یازیسیندن بیرنقچه سطر:
سهند دونیا په گوز آچاندان ✽ وفالی بیراوغول تک اوز یوردونه
ایتیرمه دی آناسی نین یادگارین ✽ یاساق اولسادا آنا دیلی
شمع تک یانیب یولونا ایشیق سالدی
اونداکی دشمن طعنه اوزیله دئدی : سهند اولدو !!!
هیچقیریب ساوالان چوخ آغلادی ✽ یاشلی گوزونون اوره گلری داغلادی
آذر اقلی او زامان نیمان کیمی تان آغلادی
آراز دوروبالی قوینوندا ✽ اوگوندن بوپانا ماتمین ساخلادی
اونونجو ایلی دی ✽ نئی تک گلیمیشم دیله
هجرینده گوزیاقلاری دوتوب سئله ✽ اونودولماز سهندیم هئج زامان
چونکو، یا بیلیب شرفی شانی بوتون اقله
نقجه اونوتسون آذربایجان اونو ✽ سارسیلما زاراده سی داغدان محکم ایما
قالاجاق یادگار نسیلدن نسيله .

﴿ آغ دهوه دوزده قالدی... ﴾

تبریز- آقا جاوید کبیرقاسمی تبریزی مکتوبوندا "خواننده لیک صنعتی نین انکشاف تاریخیندن "بیرمقدمه، بیرایکی شعر درج اتمیشلر تشکر اشدیریک. گونده ردیکلری باہاتی بئله دیر :

آغ دهوه دوزده قالدی یوکو تبریزده قالدی
غم طوفانسی باشلادی یاریم دنیزده قالدی
اوبیرشعرده ده گوزهل مصرعلر واردیر، مثلا :

باخدییم ماویلیگه ایپک - ایپکدی * دان یئری ایندیجه سؤکوله جکدی
افق آغ قوماشدان بیرپرده. چکدی * اولدو خیالیمین روبندی منیم...
.....

زنجان - آقا محمود ژاله محرابی "بیقرار" - یین شعریندن پارچالار
شهریاری تبریز اشدیب شهریار * هرکیم دورا زنجان باشیندان وورار!

* * *

قارا گوزوم باخاردی قوملوقلارا * گورردی قوشلار گزیری قول - قولا
دشیه ردی کیمدیرمنه یولداش اولا ؟
باردان اوزاق من گینه یالقیز قالیم * آیریلیغا شعرا و خویوب سازچالیم...
﴿ ساعاتین تیق - تیقی ﴾

اورمیه - آقا اسماعیل مددی "سایماز" یین شعریندن :

بو ساعات تیق - تیقی دا سونگو تکی باغری یاریر
دشییر اوغلان گوزون آچ، توتما قولاق گشجدی عومور
یاغشیدیر آنلامیشام من هله واختین دگریمن
چوخ دشییرلر قوجالار " سانکی باہاق گشجدی عومور " !
بو سوزو مین کره "سایماز" دی اولن گونلرله :
بیلمه دیم هئچ نه زمان گلدی ها وقت گشجدی عومور. ساغ اولون

﴿ اوستادا ﴾

تهران - آقا امین صدیقی "مغان" یین شهریارین اولومو شعریندن
بیرپارچا :

حیدر بابا باشین بؤروبوبدو. چن * اللریم تیتره بیر نه یازیم به من
جسارتله دشییم بؤسوزو: سندن * حیاتدا. قالاچاق اولمزایز اوستاد

.....

✧ بئير كتاب حقينده ✧

تهران - آقارحيم هادي نيا - نين تبريزده چيخان بئيركتساب حقينده كي تنقيدلرده چوخ حقليدير. توركجه نين مختليف لهجه واليفبالا - ريندان يازيميزا وديل يالجه ميزه انتقال ائتديريلن يازيلارا "ترجمه" دئمك دوغرو دگيل "كؤچورمك" سؤزوهم راييج وهم داها دؤز و دقتلي دير. اوبيرتنقيدلردن، آنجاق اؤكتابا خاص اؤلدوغو اؤچون بۇرادا سؤز آچما ييريقي .

✧ سا والاندان سهنده ✧

تهران - م. ق. سنكر تخلصو شاعيرين منظومه سيني آلديق اوساللان دان باشلاياراق "سهند" ه قدهر يادينا دؤشدوگو بئير چوخ شاعيرين آدينى چكىر و اؤنلارى تحسین ائله يير. ساغ اولسون .

آقا محمدعلى عباس زاده نين تبريك قارتى و تبريزين مختليــــــــــــــــف نقطه لرى نين آدينى چكديگى شعري اوچون تشكر ائتديرىك .

✧ آذربايجانيم ✧

مرد - اقا على اكبر كيانفرين بيزه گونده رميش اولدوغو شعر لريندن " آذربايجانيم " شعرينى اوخوجولارلا بؤلوشوروك ، اوبيرشعرلرى ده لذتله اموزوموز اؤخودوق :

آنا يوردوم اصلانلارين مسكنى
ياشا دونيا بويى آذربايجانيم
كوزه ل قيزلار مرداوغوللار وطنى
ياشا دونيا بويى آذربايجانيم

سؤنمه يه جك ادبيات اؤجاغين
ياشا دونيا بويى آذربايجانيم
ايگيت لربسله ييب آنا قوْجاغين

تاريخلرده آدين ، سائين وارسنين
ياشا دونيا بويى آذربايجانيم
قوْچ كورا و غلو ، ستارخانين ، وارسنين

آلؤب باشين دفعه لرله بيردؤمان
ياشا دنيا بويى آذربايجانيم
ظالم اولوب هله ساقدير سا والان

آدلی شانلی تاریخین وار دیلین وار زحمت چکن قدیربیلن ائلین وار
هرکولشنده صولمیان چوخ گولون وار یاشا دنیا بوی آذربایجانیم

" وارلیغا آلیش "

قم- آقا میرزه رسول اسماعیل زاده "کامال" - دان "وارلیتیق"
حقینده احساسلی بیر شعر گلیب دیر. صمیمی تشکرلرله شعردن بیر نچه
مصرع درج ائدیریک :

ائلیمین سن گور سی سن ایل لر بویسی یاشا وارلیق
قوی سازی نین جینگیلیتی سی سرحدلردن آشا وارلیق

○○○○

آرخا داشلاری سسله دین آراییلادین، هوسله دین
کوکسون اوسته گول بسله دین قوی گول لر بوللاشا وارلیق

صدمرادی (محمدآبادکرج)

* بایاتی لار *

مرد ایگیت لر ییخیلماز سوزین دئیهر سیخیلماز
الله بیرین ییخماسا دونیا باسا ییخیلماز

○○○○○

چالیش ایشون دوز اولا گجه یا گوندوز اولا
آخیر بیر گون اولومدور گر عمرون اوچ یوز اولا

○○○○○

یانماسا یانمایاجاق یاتان او یانم یاجاق
اوزونو یورما داداش قانمایان قانمایاجاق

آقای هاتف سیاهکوهیان

گوندردیگینیز شعری نیزی او خودوق. شعری نیز چوخ گوزه ل، دوزگون و
دویخولودور. چوخ تشکر ائدیریک. سیزه ساغلیق، باشاری و خوش گونلر
دیله بیریک.

* ایلان ایلی *

تهران - آقا اورو جلی دوزنانی - دن محبتلی و لطف دولوب بیر مکتوب
آدلیق گؤسته رمیش. اولدوغو شوگی بیزی اوتان دیردی. چوخ تشکرلر.

بېرده "مرحوم سېندېن عزيز روخونا تقدیم" ائتمیش اولدوغو بېر شعر
گۆندەرمیشدیر. شعرەن بو مصرعلری بېرلیکدە اوخویاق : (شعرە گۆچن
"اۋرەن" سۆزۈ "اۋدە" دشمکدیر) ;

یعنی ایله یاخین بېر تقویم آلدیم
اۋزەرین اوخویوب بېر فیکرە دالیدیم
فیکر دنیزینسە حثیرتدە قالیدیم

یازمیشلار کی، " بو ایل ایلان ایلی دیر "

بو تقویمی یازان مۇغۇل ائلی دیر .

اۋرە کدە قالانمیش کۆزلر اوستە کۆز
بیتمیش ناغیللاردا گلن اسکی ســـــــۆز
آمریکا اولموش دۇر باشقا " تپە گۆز "

باشقا تپە گۆزۈن ایلیدی بو ایل

" اۋرەن " قان ایچیر بۇنی بللی بیل . .

مراغە - آقا رضا پاشا زادە نین لطف ائتدیگی شعرەن اۋچ بیستی
بېرلیکدە اوخویاق :

کۆنلوم ائدیر عصیان ، تۆکولوز قان قلمیمدن

بیگانه چکیر ناله و افغان قلمیمدن

بابک بالاسی الدە قلم میدانا گیرسه

طوپراغە دۆشر سام و نریمان قلمیمدن

قرآن دا قلم حرمتینه آند ایچیب آلله

تاوار دۆشه جک لرزیه شیطان قلمیمدن

هشتمه ری (هشرود) نین " آتش بیگ " کندیندن مکتوب گوندردن آقا
 عطاء امیری " کونول ائل گنجی " بئله یازیر :
 " شعر اولما سا طبیعت تانینماز و گوزه المیکلر ایستر معنوی، ایستر
 مادی آنلاشیلماز... "

گوندرمیش اولدوغو شعرلردن ایکی با یاتی چاپ اندیریک :

من عاشیقام آی آغا	بیرده سن دور آیاغا
گونلومو قان ائیله مه	منی سالما آیاغا

xxxxxx

عزیزیم بئله یار	داراق ووروب تئله یار
گوموش کمیری گوردوم	باغلامیشدی بئله یار

✧ بایرام گلیر ✧

آقا ناصر کنعانی نین بایرام گلیر شعریندن بیرنچه مصرع :

بایرام گلیر ای ناز طبیعتده یاتانلار
 دامان طبیعتده یاتیب فخر ساتانلار
 قالخین اویانین رقصه گلیم داغدا بولاقلار
 شوقیله ته اکلنجه قوروبلار بو قوناقلار

✧ اوستاد شهریار ✧

آقا حسین تیلیم خانلی نین شعریندن یوسطیرلری بیرلیکده، اوخویاق:
 سندن صورا یوخدور بیزه غمگسار ✧ عالم بیزه قفس کیمی اولدی دار
 نهدن بیزدن آیری دوشدون شهریار ✧ " اوزون دغدین آیریلما یین آماندی"
 " گونلریمیز بیر بیریندن یا ماندی "

دیلسیزلرین اورهگی نین سوزوایدین ✧ آذربایجان اولکه سینین گوزوایدین
 عشق اودونون شعله سی ایدین کوزوایدین ✧ سندن صوراگون دغندی آخشام اولدو
 " دوزیا بیزه خرابه، شام اولدو "

✧ باهار گلیر ✧

تبریزدن ح.ع " دیلک " - یین گوزه ل مکتوبونداکی شعرلردن بیرنچه

مصرع :

آلتین توکلو، گوزه ل یاریم، غمیشمه سن باهار گلیر
 باشا چاتیب قارا گئجه، گونش یئره نورسپه لیر

باغدا بولبول نغمه چالیر، گۆزەل گوللر چیچک لەنیر
 مایوس اولان اسکی یوردوم دیله گلیب دیلک لەنیسر
 عاشیق دوستوم چالیر سازین، قاوزورگۆیه خوش آوازین
 مضراب اوینور، تئل ترپنیر، وصفین اوخورگۆزەل یازین
 بۇران گئدیر قالمیر اثر، هامی وئریر یازدان خبسر
 دان سۆکۆلور، گونش چیخیر، بیرده گلیر آیدین سحر
 بولبول وصال دیلیگیله، هیجران چکن اۆرهگیله
 گلیب قونور بۇداقلارا، پیچیلداشیر چیچگیله
 داغدا گزیر آلا جئیران، باخان اولور اونا حئیران
 نه یاخشی دیر گۆزەل یاریم، بیز ده ائداق اورداسئیران
 وئراخ اوردایا بیز الاله، نغمه قوشاق شانلی ائله
 گونول وئراق شیرین دیله، اوزون تئله، اینجه بئله

﴿ آنا ﴾

تبریزدن آقا محمدحسن حیدری نین شعریندن بیرنجه بیت، لطفاله
 دولو سۆزلرینه جاندان تشکرله :
 ایسته دیم تاکی دادام، ذره محبت لرینی
 سن محبت بولاغین گۆرنه بولاندیردین آنا
 باغلامیشدین اۆره گیم وارلیقا امیدیله سن
 تار اوممیدی قیریپ جاندان اوساندیردین آنا
 اللرین چالیدی قارار، قاشقا باق ائتمک یئرینه
 سن "گولوش لاله" سینی مهریله یاندیردین آنا
 سن چکن غم داغینی داغ گۆتومزدی بیلیرم
 بیزه چکمک له امک، وارلیغی قاندیردین آنا

(اولادلیق)

تبریزدن، آقا باقر رشادتی، شاعیر سیدزاده نین کورا وغلواثریندن
 بیتلر نقل ائده رک شهیدلرین اوشاقلارینی عزیزتوتماق وحتی اونلارا
 آنا - کیمی قوجاق آچماق و اولادلیغا قبول ائتمگین قیمتیندن و
 گۆزه للیگیندن دانیشیر. نقل ائتمیش اولدوغو منظومه دن بیرنجه مصرعی
 بیلرلیکده اوخویاق، مکتوبونا تشکر ائدیریک :
 عاشیق جنون دئدی؛ اولاد یاخشی دیر * آنا لارچون خوشختلیگین ناخشدیر

یو خودورلاکین درد چکه گین معناسی * بودونیا داهر در دین وار دا واسی
 وطن اوغلوهر آنانین اوغلو دور * بیزیم اثلر یقتیم لرله دولودور .
 آتالاری قیریلیب دیر دعـوا دا * کورپه قوشلار یا تسادا بیرویو دا
 بو او شاقلاریورد ، یوواسیز دولانییر * سفالتین پنجه سینده اودلانییر
 من عاشیقلیق ائله یرکن گزمیشم * یقتیم لرین کدرینی سزمیشم

﴿ شهریاردان دانیشاق ﴾

نیر (اردبیل) - دن آقاولی سطوتی (تخلصو "آغلاغان") بیزه دئمک
 اولارکی بپردسته ساوالان چیچهگی یعنی یازمیش اولدوغو شعرلر بول -
 بول ، نمونه لردن بیرنجه مصرع امرنه ک وثریریک ، مثلا " شهریاردان -
 دانیشاق " شعریندن :

کلین آ ائل ، آ اوبا ، نازلی یاردان دانیشاق
 سوزو شیرین ، دیلی اودلی نگاردان دانیشاق
 توتاق بنغوشه نین اوستونده بولبولون سوراغین
 خزاندا چکدیگی اول انتظاردان دانیشاق
 شکسته کونلون آلاق قویما یاق سیزیلدا شالار
 وفالی سیرلره نو بهاردان دانیشاق
 کلین آ دوستلار ائدک بیر مکاندا اکلنجه
 امید شعر و ادب شهریاردان دانیشاق
 وئر " آغلاغان" ساوالانا ، سهنده باش ساغلیق
 سونوبدی شمع داهاشام تاردان دانیشاق

سئوگیلیم تهرجفا ساچما دل زار اوسته
 تیشه وورما بو قده رسرو نکونسار اوسته
 تار مویونلا چکیلمیش اوره گیم زنجیره
 حمله شاهین ائله مز مرغ گرفتار اوسته
 دئمیرم عاشقینم یا نمیشام هجرانینده
 گز طبییانه اقلأ دل بیمار اوسته
 "آغلاغانم" سنین عشقین دی منیم تقصیریم
 یوخدی فرجامی اونون گرچکیلم دار اوسته
 ونهایت "بیوفا دونیا" شعریندن :
 چوخ گوز اسیر قامت رعنا اولوب گشیدیب

آقای میرزه رسول اسما عیلازاده، "قم" شهری نین عالی تحصیل مجتمع-
بندن (مجتمع آموزش عالی قم) منظوم "رجز" لرینی، صمیمی حس لردن مایا
آلدیغی وساده لیکله دویغوسونو کاغیذا تئوکموش اولدوغو اوچون سیزه ده
نیسگیل ائله دیک :

* رجز لریم *

ذکریمیز دایم بیزیم اول قادر سبحانه دیر
نقطه پرگاریمیز اول هادی قرآنه دیر
بیز حسین عاشیق لری دایم حسین وای سسله ریک
اثل بیلیر، عالم بیلیر تورکلر اونا دیوانه دیر
تا حسین کی قانه باتدی کربلا ده بی کؤمک
دایما تورکون ایشی بو نوحه وافغانه دیر
قوم تورکوخ، غیرت و انصاف ایله نام آلمیشیق
دین و ایمانین یولوندا جاندا ن پروانه دیر
بیز قره خان نسلی بیگ اسلام بنا سین قویدوران
افتخاریمیز بیزیم ایراندا بو بونیا نه دیر
وا اسف بیز عده لر یغما گر آد قویدی بیزه
قیشقیریق اشمیشدی لر تورکلر بیلین بیگانه
کیمسه تورکدن یا زدی فوراً بیز عجب ما رک ووردولار
دیگر بوغدولار، آد قویدولار بو عامل ویرانه دیر
بیز زمان ما رکس ولنین ما رکین بیزه بندا شتدی لر
بیز زمان کوی سالدیلار تورک حامی بیگانه دیر
بیز زمان تورکجه دا نیشما ق بیز لره یا ساق اولور
تورکوجه هر کلمه یه بیز بشقیران جیرانه دیر
بیز زمان های با سدیلار، یا لله چیخین بو اولکهدن
بیز زمان باغرا با سیرلار بشیله جه سودا نه دیر!
تورکلره تاریخ یا زان شخصه اها نت اشدی لر
سس سالیب بوردا گلین آیری سیاست خانه دیر
بیز پاخیل احمق یا مان یا زسا مگر ما یوس اولار
اغزایشینده تورک ائله والله چوخ مردا نه دیر

اول قورو تهمت یا پیشماز بیزلرین دامانینه
 قوم تورک آیدان آری گوندن ده چوخ اعیانه دیر
 سیزبیلین تهمت یا خانلار، مارک وورانلار مطلقاً
 ظلمت شاهان بئله فی العاقبت پایانه دیر
 تاریخین دینله " هزارویصدو پنجاه هفت "
 " شاه رفت " ایرا نیمیزوالله راحتخانه دیر
 دیورفت ایندی منزها ولدو بو خاک وطن
 سرزمین پاک ایران بیزلره کاشانه دیر
 ایرانین محکم دالیندا آذری تورکی دوروب
 ایرانا دعواگونو آذربایجان قورخانه دیر
 ایرانا همبسته لیک تورکلر، قانیلان بیلدیریب
 بو گووه نمک بیزلره ستار و باقرخانه دیر
 دینله بین تهمت یا خانلار بو شعارا : تا ابد
 ایران آذربایجانا، آذربایجان ایرانه دیر
 نشر اسلام ائتمگه تورکون دیلین لازیم بیلین
 آسیادن تورکلرین خلقی الی بالکانه دیر
 انگلیزجه، فارسجا، تورکجه، عربجه فرقی یوخ
 چون صدورانقلابا مامدان فرمانه دیر
 چین شرقی ده اولان مسلم بیزه اومیدی وار
 گوزلری یکسراونون بو کشور ایرانه دیر
 یوخ غرور اسلامیده ممنوع دور تبعیض لـ
 شعر اسلامی بودور " امت بوگون اخوانه دیر "
 بو فقاहत دیر عدالت دیر مساوات رهبری
 بیریقلمچی حاکیمه داییم شکرانه دیر
 عروه الوثقی ییمیز انا جعلناکم شعوب
 بختیمیزیا ردی بیزیم بیر آیمیز شعبانه دیر
 سئوله رم من داشما ورد کلامیم دیر منیم
 بو " رسول " شیر قره داغ عاشیق میدانه دیر

آرزو

اندەرم آرزو کی کاش انسانا انسان دایاغ اولسون
 فارسيله وئرسین عرب الاله داغلار سایاغ اولسون
 ان محبت توره دن سۆزلریمیز شعره دۆزولسسون
 قوشمالاردان یازیدان کینه و نفرت اوزاغ اولسون
 ساشین مارشی کسلیسین قیریلان سیم دیله گلسیین
 قملر قیندا کۆتەلسین یادا کسگین اوزاغ اولسون
 پیرتلاشیق ساپ کیمی دایم دۇلاشیق سۆزدا نیشا نلار
 هرەسی ان یوموشاق تفرآچیلان بیریوماغ اولسون
 اوزون ایلر سحر آخشا م باشی یاسدیقدا کی کیمسه
 او یخودان دای گوزون آچسین گنجه گوندوز او یاغ اولسون
 قوروسون قوی قوروجا یلار کیمی گوزلردن آخان یاش
 قوروجا یلار یولونون ساغ صولۇ آغلار بۇلاغ اولسون
 وارلی دای بیرنچه گونلوک بویالان دونیادان اوترو
 اولماسین ظالمه تاش ائل غمی اوندان قالاغ اولسون
 اوخویارکن آنالار غملی آغیئت غصه لی لای - لای
 نه فقط ائوده دۇوار اولکده هامی قۇلاغ اولسون
 قیچی چیپلاق باشی بۇرکسوز بالایا چیلله چاغیندا
 آنالار قوینۇ کیمی آی نه اولار، بیر بۇجاغ اولسون
 او جا داغ آغ گئیینیب آغ پایاغین باشه قویار کن
 او جا داغ ذیروه سی تک باشدا گره کدور پایاغ اولسون
 عیبی یۇغدور کی آچان گول سارالیب غنچه صولوبدور
 صولما یان غنچه دوداقلار قیزاران آل یاناغ اولسون
 نه یه لازیمدی "ضیائی" یاغ اولوب یانما یاسان سین
 یان وطنداشلارا قبرین صورالار بیر او جاغ اولسون

(مراغه - رحیم ضیائی فر)

نصیر پایگذار "نصیر"

=====

ها یاندا سان آی گۆزه لیم، آی یاریم * بوگون اولوب سن گئدلی آی یاریم
 بیر گنجه کلمه ییب یوخو گۆزومه * گوندوز گونوم، قارا گنجه آی، یاریم

○○○○○○○

تاپیلماز دونیادا بیر بئله ساچلار * شالاه تک توكولوب بئله ، ساچلار
عاشقین قلبی نین بندینی قیرار * یئل اسنده. وئر یلسه یئله ساچلار

سو ایچنده بیر قوشون بیر قانادی * بیر اوخ دگدی یارالاندی، قانادی
گوزلریم قارالار، باغریم قان اولار * هر یئرده کی گتیرسه لر، قان، آدی

اوی گون کیمیدیر آیدین، یوموری * نرگیزلرین خوما رلاییب، یوموری
قورخودان کی بولاق گوزگوسو سینا * نازلی یاریم ال ایاقین، یوموری

نار باغیندا. داغ کیمی نار، قالانار * سن ده دورما سبدلره قالا، نار
نارتالانار نار باغی نین یولوندا * قویما زلار کی بیردانا دا قالا، نار

اوغولا داغ کیمی دایاقدیر آتا * نییه گرهک اوغول آتاسین آتا
اوغول چوخ تاپیلار آتا تاپیلماز * دمیر چاریق گئییب مینسن قیر آتا

خوماز قویوب منی آلا، گوزلرین * آل ائیلیر دونوب دور آلا، گوزلرین
ایلدیریم کیمیدور او ماوی گوزلر * قورخورام حانیمی آلا، گوزلرین

اوز آدی می صورو شورام اوزگه دن * منیم قوشلاریما سپیر اوزگه، دن
عالم بیلیر هر قوشون بیردنی وار * اوزگه سه پر، قوشلاریما اوزگه، دن

اورهک سوزو عاشیق دردی یازانلار * یاز، یئتیشدی مکتوب یارایانلار
گول بولبولون، قاراقوشون سوزونو * قیش آنلاماز، آنلاسا دا، یاز، آنلار

اردبیل

{ یالتاقلیغا نفرت }

دیش لرینله گه میریب پاسلی قالین پاخالاری

قیراسان زنجیری بیردسته "قیزیل قین" دان -

کیپریگین له قازاسان بالتا - کولونگ ایشله می

دیرنا قینلا دیده سن، مینلریجه کومکو کوتور

بیرایچیم سوتایاسان یانقی دوداقلارین اوچون
بیرسیخیم بوغدا ویا رنگی سارالمیش بالاولا
گنجه سن آرزولارین شاقدا قوورموش باغینا
بیرجوپورتا پمایاسان جان قالاحسرت آلاوا

○○○○○○

ال دولو، بخته ورا نسان سوشاندا بالالار
دومو خوب گوز تیکه لربخته ورین گوزلرینه
الی قوینوندا دورا خیردا قیزین حسرتیلن
ایکی قارداش باجی نین کردوزه سن سوزلرینه

○○○○○○

آندا ولا قانلی شرف میداننی نین چارچی سینا
حق یولوندا توکولن ایستی آخان قان سئیلینه
مین کره یا خشیدیر دوزمک بومصیبت لره بیل
اولما یالناق، چوره گین دوشه ده نامرد الینه
اقیزیل قین = بیرجور بوغدا ————— ۲- آغاحین یاری کسيلمیشی

نزهت تبریزی

=====

✧ ناظر شرفخانه ای به خطاب : ✧

شانلی ائل شاعری ناظر! اوخودوم اورمی خطابین
گوز قاباقینده قویوبسان اثلین ارکانلی کتابین
گونئین داغ گونشیندن یاییلار گون لپه لرده
میشووین باغ - مئشه سیندن داغیلار گون تپه لرده
یارادار آغجا بولودلار توره در دادلی گوی اوتسلار
بشجره بوغدا دنین دن یئمه لی دادلی قاووتسلار
اودسالار خاطره لرده "نزهت" - بین کونلونوی اودلار

○○○○○○

نه گوزه ل طنطنه لی - دادلی سوزون وار
گورونور اینجه گوروش ، اینجه باخیشان
دئمک آنجاق کی گوزون وار
گوره سن کشمیشیمیزدن - نه یئییب ایچمیشیمیزدن
دالاشیقلی ایشیمیزدن - بللی دور قان اوره گونده

بیر گئیش اورمیه دریاچه سی تک بیر دنیزین وار

○○○○○○○○

سس وئرورلر سنه ائل لرده جوانلار
او جوشان قیرمیزی قانلار وۇرغون لار - ساوالان لار
یار آخیر یار دیلین آنلار دامحیلار سئل اولور آخیر
آغ بولودلاردا - دومانلار
کیربخار تولکی - سوسار بایقوش آخرده
ازیلەر باشی ایلان لار

○○○○○○

قورد الیندن گئچی نین سنگلی آزاد اولور آخیر
سارسیلان اینجه پیچیلتی اوجا فریاد اولور آخیر

ز . اوغوز

=====

اوستاد حبیب ساهرین اؤلومونون ایل دؤنومو

مناسبتیله

(آه شاعیرینه) شعردن بیر پارچالار :

کولهک امه رکن

قاچیردیر سؤزلریمی بوز قیرلارا

یاندیریر یازیمی شاختالار اودونا ...

... دیلیمده یازیلیمیش سؤزلریم

داغلاری تیتره دیرسه ده

ایندی یالنیز سینه مده یازیلیر ،

کؤکسومه قازیلیر !

بیلیرسن نئچون ؟

آخ " من اسیرا ئلترین آه شاعیریم " (۱)

سارالمیش گونشین آل قانی

جالانیر کن او جقار اوفقده

گؤی یاسیندا اولدوز آغلیر ، یاغمور الیر ...

... گیزلی - گیزلی آختاریرام

قورخا - قورخا باخیرام

"بو قدهر اولدوز آراسیندا بیزه

یئقددی گویلرده. بیر اولدوز یوخموش!" (۲)

(۱ و ۲) مرحوم ساهرین "اسیر ائلیرین شاعیری" شعریندن. بو شعر ۱۳۵۸ - ده چاپ اولونموش "سحرا یشیقلا نیر" شعر مجموعه سی نین ۱۱۵ نجی صحیفه سینده مندرج دیر.

سرعین - ر. الف. قارتال

=====

✽ تبریزی گوردوم ✽

محنتک آچدیم حنت قاپیسین او گوزهل مکاندا تبریزی گوردوم
جانان ابله آچاق صحبت قاپیسین اولین بیاندا تبریزی گوردوم

۰۰۰۰

پایلیب شهرتی بۇتون جهاندا اولموش مسکن گوزهل گویچک انسانا
دیله ازیر ائدیب هر آتا آنا وطنیم ایراندا تبریزی گوردوم

۰۰۰۰

تبریزدی ائلیمین دیلله نن سوزو آذربایجانین ایشیقلی گوزو
گول جیحهک آجیبدی دره سی دوزو داغلاری آشاندا تبریزی گوردوم

۰۰۰۰

داغلار او ره گیندر حوشار بولاغلار یاشیل چمنلردن آشار بولاغلار
قاینار محبتله دانار بولاغلار نغمه لر قوشاندا تبریزی گوردوم

۰۰۰۰

اوخوربولبوللریم ائلر نغمه سین آرزولارا قشیتسین گوللر نغمه سین
چیچه گه بزه ییب چوللر نغمه سین آشکارونا هاندا تبریزی گوردوم

۰۰۰۰

آذربایجانیمین گوزودو تبریز شیدا بولبوللرین سوزودو تبریز
منیم او ره گیمین اوزودو تبریز گوزومو آچاندا تبریزی گوردوم

۰۰۰۰

سوالان "قارتالی" ائیلهدی فریاد امزوننی غصه دن ائیله سین آزاد
ئلر وئریب اونا وچان بیر قاناد گوی لره اوجاندا تبریزی گوردوم

گئجه

وطنيمين گنجلريني سئير ائديرم :

کيمي سوسفون

کيمي

نه يه ، کيمه ، بيلمير ،
آنحاق جوشغون .

کيمي يورغون

کيمي تاجيرکيمي مغيون ،

کيمي خزل کيمي سولغون .

... کيمي شيدا

کيمي وورغون .

گئجه بلکده بير دؤغوش .

اؤز ايچيمده

اؤز چئوره مه چکيلميش بير

ديوار واردير .

- بيرصون باهار بارياغي نين

آياق آلتدا خيشيلتي سي -

کريبيلري يوز ايللرجه

آلشيلميش قاليلاردا :

پيشيريلن بير ديواردير .

بو ديواري اوغوب ، آتماق

زنجيرلري قيريب ، سؤمک

يئني بير دؤنيا يا وارماق

منه دؤشر .

- توبوغومون تاققيلتي سي -

گئجه ،

اوزون دايا نيشما

قالان ۱۱۵ - ينجي سنوره

گئجه غربت کوچه سينده

اؤز اولکهمي ياد ائده رک

نغمه قوشدوم آدديم - آدديم .

قلم سئزدی بارماغيدان

خيال اوچدو قاناد - قاناد .

يال نيزليغا داليب ، گئتديم

قارانليقدا گورمک اوچون .

گئجه درين ،

گئجه سس سيز ، آغيرليقسيز ،

گئجه اوچوش .

وطنيمين اولدوزونو سئير ائديرم :

کيمي ياخين ،

کيمي اوزاق ،

کيمي سونوک ،

کيمي پارلاق .

اورمانيمين آغاجيني سئير ائديرم :

کيمي مجنون ،

کيمي قاواق ،

کيمي ديم ديك ،

کيمي قئوراق .

يولداشلارين اوره گيني سئير ائديرم!

کيمي سويوق ،

کيمي اوچاق .

کيمي اوؤوج ،

کيمي قوجاق .

* آتالار سۆزو *

- * بۆيوك آغاجين، كۆلگهسى ده بۆيوك اولار
* اۇد ايله پامبيغين نه دوستلوغو؟!
* جفا چكمهين ، صفا گورمز .
* عادت قانون دگيل، اما قانون قدهر حكى وار .
* دوست باشا باخار . دشمن آياغا .
* بركدن بير چيخار، بوشدان مين .
* قورونون لودونا، ياش دا يانار .
* احتياط ايگيدين ياراشيغى دير .
* ياتانين آييق دان خبرى اولماز !
* كۆلش تىز يانار- تىزده كۆل اولار .
* گوردون ارين ار دگيل ، تركين قيلماق عار دگيل !
* سايانين قولىيام - سايمانين آقاسى !
* تنبل آدام ياتاغان اولار .
* آدام واريتمك اوچون ياشاير، آدام وار ياشاماق اوچون يخيير .
* آدامى سوزوندن توتارلار، حيوانى بۆينوزوندان .
* آدامين باشينا نه كلمه ديليندن دير .
* قانا جاقلى آدام هم قانار، هم قانديرار .
* دونيادا آدامدان آداملىق قالار .
* انسان خائين اولماسا ، حيوان دامغانى نغيلهر؟!
* بۆزى گون اریده ر ، انسانى خجالت .
* ديوارى نم بيخار، انسانى غم .
* حيوانين ديشينه باخارلار، انسانين ايشينه .
* ايكي آياق بير باشماغا يئرلشمز .
* ديلينى ساخلايان ، باشينى ساخلار .
* الين اوزون دور، اوز جيبينه اوزات .
* گوز ايسته ديكي گوزه له باخار .
* اسان سعى و غيرتى ايله تانينار، بزه گى ايله تانينماز .
* آدامى غيرت ايشله در، دگيرمانى سۇ !

﴿ كوچدو دونيا ميژدان بيري گوزه ل انسان ﴾

– وارليغين دگرلي امكداشي مرحوم تيمور بيراھاشمي نين ابديته
قووشماغي مناسبتيله –

ياخشي انسان و وارليغين صداقتلي امكداشي مرحوم تيمور پير
ھاشمي نين املوم خبريني تلفوندا سونمزدن ائشيتديم. او آخسام مرحوم
مون ائوينده باش ساغليغي مراسمينده اولمالي ايديك. آسلاغي پئرينه
قويدوم. مرحومون صون گوروشوموزده كي نجيب سيما سي خياليمدا جانلاندی:
كچن بهمنين سا زاقلي گونلريندن بيري ايدی. باشيم آشاغا تهران دمير
يول دورا جاغيندا پلله لردن يئنمكده ايديم. باخيشلاريم پلله لردن قالغيب
يئنن انسانلارين اولزرينده كزيشديكي حالدا، بيردن ايكي، اوچ آدديم
قابا قدا آشاغا يئنمكده اولانلارين بيري نين اوستونده ايليشيب قالدی
اول بير آرتريدله، صورادا حثيرتله آشاغا يئنمكده اولان آدامسي
تانيديم. وارليغين ياخين امكداشلاريندا ن مرحوم تيمور پيرهاشمي ايدی.
البته، مني حثيرتلنديرن مرحوم بيراھاشمي نين قاتار دورا جاغيندا
اولماسي يوخ، بلكه اونون بير آرتار اوزونو چكه – چكه و الينده كي چليكه
سويكنه – سويكنه آشاغا يئنمه سي ايدی. هميشه حركتلارينده سوكيمسي
آخان وباشي نين آغ ساچلارينا باخما يراق بدن ستونلاري اولدوقجا
محكم اولان بيراھاشمي چليكه سويكنه – سويكنه ايره ليله بيردی. اورهك
آغريمسي اوز ايشيني گورميشدی. باخينلاشيب اليمي چيگينينه قويدوم.
قايديب باخينجا هميشكي نجيب گولوش سيما سيندا گول آجدي. اويوش –
گوروشدن صورانا ساز اولدوغوندا ن دريندن تاسفله نيپ اونا يئنن دن
ساغالماق و جان ساغليغي آرزولاديم. تشكر ائديب گوله – گوله آرتيردی:
عزرائيل قاپيا گل ميشدی. اما اوز وعمره ديم .

ھانسي قاتارا مينه جگيني سوروشدوم. اوساعت ۱ ۳ قاتاريله تيريزه
گنده جگيني سويله دی. من ساعات اوچ قاتاري ايله گگتمه لي ايديم .
بئله ليكله بيرليكله تيريزه يوللانا حاغيميز امكاني باش توتما دی.
ساعات اوچ قاتارين حركتي باخينلاشيردی. ال وعريب آيريلماق ايسته –
ديكله اونمني ساخلاشيردی وبير آرتار دا كوررهك حالدا دئدی:
ياخشي اولدو سيزي گوردوم. سيزايله حلالاشماق ايسترديم. ائله بيليرم

نچه ایل اول آذربایجان انجمنی مسئله سینده مندن ده اینجیک لیگیز اولوب... سوزونو قورتارماغا مجال وئرمه دیم. الینی محکم سیخیب دئدیمن: سن او قدر صداقتلی سن کی، اینانا بیلیمیرم نه من، نه هئچ کیم سندن ذره قدر اینجیک اولاسن ده اولان صراحت و صداقت آرادا هر بیـــــ اینجیکلیک اولسادا یویوب آپاریر. اما انجمن مسئله سینده گلینجه، من بوباره ده بیرچوخلاریندان خوش خاطریم اولماسادا، سندن چوخ خوش خاطریم وار... .

* * * *

ساعات اوچ قاتاری دیسکینیب یولا دؤشدو. من بو گؤزله نیلمز گورو - شون تاثیر آلتیندا بیر بوجاغا سؤیکه نیب یول اوچون گؤتوردؤگوم کتابلا مشغول اولماق ایسته دیم. اما خیال کتابین سطرلری آراسیندان یول آجدی و گئچن گونلره باش آلیب گئتدی. .

۱۲۵۷ - نجی ایلین گورولتو گونلری ایدی. هله ۲۲ بهمنه قالیردی. اما زنجیرلر بیر - بیر نین آردینجا قیریلماقدا و شاه رژیم نین پایهلری تیتزه مکده ایدی. او گونلرده بیرچوخ جمعیتلر کیمی اوزون ایل - لر آذربایجان دیل و ادبیاتی ایله اوغراشان محفل ده بیردن - بیرره فعال اولموشدو. ایللر بویو اونون آرا - سیراییغینجا قلا ریندا بشش - اون نفر دن چوخ حاضر اولما دیغی و جاسه لر سس سیز - کویسوز گئچدیگی حالدا، اورادا اشتراک ائدنلرین سای ی گوندن - گونه چوخالمیش و محفل گئت - گئده " آذربایجان انجمنی" آدینی آلماقا حاضرلاشماقدا ایدی.

انقلابی حرکتلر گئنیشلندیکجه انجمنه مراجعه ائدنلرین ده سای ی چوخالیرا اورادا قورولان جلسه لرین گورولتوسو گوندن - گونه آرتیردی. سوز یوخ کی، اورا گلنلرین آیری - آیری هدفز نقشه نظرلری اولسادا انجمنین اساسدا بیر ملی - فرهنگ ی جمعیت اولدوغونا حرمت بسله ییر - دیلر. لکن بو " حرمت بسله مک " چوخ دا اوزون چکمه دی. انجمنین گئدی شاتیندا و گونده لیک ایشلرینده سیاسی آخینلارین دخالتی گورونمگه باشلادی. انجمن گوندن - گونه اموز فرهنگ ی دوروموندا ن اوزا قلاشیر و سیاسی دوروما یا خینلاشیردی. انجمن ده سیاسی صفلر دوزه لیردی. بوسفلر انجمن هیئت عامه سی نین سئچگی سی یا خینلاشدیقجا ده؛ هادا قبا ریر و انجمنین بوتون ایشلرینه حاکم اولوردو. سئچگی گونو عمومی جلسه ده اولدوقجا گولونج بیر منظره یاران می شدی. اوگون جلسه ده حاضر اولانلارین

چۇخۇ بېرىنجى دفعه اورادا شركت ائندلردن تشكيل اولوردو. اونسلاز
 جلسيه گلنده راي وئره جكلرى تانئما دىقلارى آداملارئين آدلارئينى
 جىبلرئينده. گتيرمىشدىلر. من بۇكىمى ياراماز تشبئلرايله راضىلاشا
 بىلمه دىگىم اوچون جلسهنى ترك ائتمك قرارئنا گلمىشدىم. لکن جلسهنى
 ترك ائتمه دن بۇياراماز ايشلر باره سىنده نظرىمى دئمهلى ايدىم. آنجاق
 بوايش چوخ دا ال وئره سى دكىلدى. چونكى، جلسهنين اولدوقجا قالابا -
 لىق اولدوغوندا ن علاوه هر طرفدن اون - اون بئش نفر دانئشماغا آد
 يازدىرمىشدىلار. من سؤزلرىمى جلسيه چا تدىرماق اوچون نوبت آلانلارئين
 بىرى نين نوبتئندن استفاده ائتمهلى ايدىم. بومسئله نى اورادا طرح
 ائدىنجه، اوتوز - قىرخ اىللىك تانئشلاردا ن سس چىخما دى، اما ياخىن
 آيلاردا تانئش اولدوغوم مرحوم پىرهاشمى اعز نوبتئنى منه وئردى.
 منىم دانئشدىغىم سؤزلردن بىرچۇخلارى خوشلانما دىغى كىمى، اولابىلسىن
 كى مرحوم پىرهاشمى ده. راضى قالسا يا قالما سا ايدى، اما اونون بو
 مردانه لىكى منده سىلئىنمز خوش خاطره ياراتدى ...

* * * *

مرحوم پىرهاشمى وارلىق مجله سى نشره باشلادىغى گوندن اونون چوخ
 ياخىن امكداشلارئىندا ن بىرى اولموشدور. وارلىغىن اون اىللىك نمره -
 لرئىنده. ت. هاشمى امضاسيله نشر اولان آبرى - آبرى تاريخى، ادبى،
 ترجمهء حال، مۇنوگرافى و نۇلكلورر عايدمقاله لر يازىچى نين يازدىغى
 موضوعلاردا. درين احاطه سىنى گؤسترمكده در. بومقاله لرده يئرلى - يئرئىنه
 ايشه آپارىلان آراشدىرما اسلوبو، سلىس و دۇلغون نثر، سؤزلرى وتعبير
 لرى يئرلى - يئرئىنه ايشه آپارماق. هر جور هاى - كوچولوكدن چكىنمك
 و علمى - تحقيقى ايشىن اهمئتىنى درك ائتمك، اونو بىزىم بۇگم -
 جانلانماقدا اولان بدئىعى نثرئىمىزىن با جارئقلى نمائىنده لرئىندن بىرى
 كىمى تانئتدىرماقدا در. بومقاله لره نىرآزداها دقتله نظر سالساق، اورادا
 بىردۇرغون حوصله سىز، باشدان سۇوما قلم ايله بۇخ، بلكه جانلى و آختارئىب
 آرايان بىر قلم ايله تانئش اولوروق .

بو دئئىلنلرى اثبات ائتمك اوچون اونون قلمئىندن چىخان يازىلارى
 هر طرفلى تحليل ائتمك امكانى وارسادا، بۇرادا مرحومون ماتم مراسئىنده
 دانئشئىلان سؤزلر، اوخۇنان شعرلره يئرآچماق اوچون هله لىك بوبئشه
 گئچمه يىب يالئىز اونون سلىس نثرئىندن بىر نمونه اولاراق وارلىغىن

۱۳۵۹ - نجی ایل فروردین آیی صاییندان "سهنددن بیرخا طره" آدللی یازیسیندان نجه سطر نقل ائدیریک :

" اوگون آیلیق بیغینجا غیمیز بیزده ایدی. مجلس احساس دنیزینه چوریلیمیشدی، دوستلار دوینغو رویا لرینه دالمیشدیلار، سهندین احساسی ها مودان آرتیق آشیب - داشیردی. ابراهیم پورون زخمه لری سا زین تثل لرینی دیلندیریردی، والهین سسی انسانی ملکوته آپا ریردی.

سهند ابراهیم پوردان ایسته دی (ای وطنیم آذربایجان) مارشینی چالسین. ابراهیم پور سا زین تثل لرینی تیتره دیب آهنگی فضا یه پاییدی سهند مارشین شعرینی اوخوما غا باشلادی، باشقالاردا. اونا قوشولدولار: ای وطنیم آذربایجان ابدی اودلاردان نشان (تا صونا قدهر)

مارش بیتدی، سکوت بیرآن مجلسه حکم مؤردی، هره بیریندا یورغون کیمی اوتوروب، گاهه دا ایکی - ایکی بیچیلدا شیردیلار. من ده سهندین یانیندا. اوتوردوم، فکریمده بیرمناسب مطلب دالیجا گزیردیم کی سهند ایله اوباره ده. دانیشام ..."

* * * *

مرحوم پیرهاشمی نین ماتم مراسمی اونون همیشه احترام بسله دیگی کلام و شعر حال هوا سی ایچریمینده گنجیریلدی. هرا یکی مراسمه (پشدی و قیرخ مراسملرینده) حرمتلی عالم و خطیب حاج سیدجعفر موسوی، همیشه اولدوغو کیمی، اوز دولغون فلسفی - عرفانی خطبه لرینی فارسی و آذری ادبیاتیندان گتیردیکی قطعلهز و تک بیتلر ایله جلوه لندیردی. حرمتلی عالم بیرینجی مجلده مؤزلرینی :

چوخ جان فدای طره، جانان اولوب، گشدیب

چوخ دل اسیر زلف پریشان اولوب، گشدیب

شهلا گوزون دالینجا اوچوب چوخ کونول قوشو

مزگان اوخیله قانیله غلطان اولوب گشدیب.

بیتلری ایله باشلانان شعرله وایکینجی مجلده ده آشاغیدا کی بیتلر ایله باشلادی :

بولبول ده گشدیب فنا یه، کرکس ده گشدیب

داود کیمی صاحب خوش مس ده گشدیب

هر گون وورولار دیوارا بیر تازه خبیر

یاران اشیدون، بیلین فلانکس ده گشدیب

مراسیمین دوامیندا مرحوم پیرهاشمی نین قلم دوستلاری طرفیندن شعرلر و خاطره لر اوخوندو. بو شعرلر و خاطره لر دن بورا دا بیرینجی نوبه ده مرحوم پیرهاشمی نین وفاتی مناسبتیله اوخونا نلارین الده اولانلاری و صوردا فرصت اولورسا، هرا یکی مجلسده اوخونا ن شعرلر دن، قیسسدا اولسون، نمونه لر و ثرمک یئرلی اولاجاق. هله لیک ماتم مناسبتی ایله یازیلان خاطره لر و شعرلره یئر آچینجا، یغنه حاج آقا موسوی نین مجلسده انشادا ائتدی کله ری غزلدن نجه بیت وها بلنده مجلسده اولانلارین آلقیش و رغبتینی قازانان نجه ربا عینی کتیریریک :

هر کیمسه نین کی، سن کیمی بیرمه لقا سی وار
الحق، گوزه ل لر ایچره گوزه ل آشنا سی وار
هر دل کی شو قلن سنون عشقونده تیتیره یه
چوخ شاد اولار کی، عشوه لی بیر دل ربا سی وار

پروانه تک باشیندا دئیهرسن صفا ایلن
سودای شمع حسنوه یانماق هواسی وار
عشق عالمی بلالی بیر عالمدر، ای کونول
هر کیم دوشه بو عالمه، چوخ ماجراسی وار

فخر ائتمه کی، اهل شور و شرسن، مارالیم!
فخر ائت کی، صفالی بیر بشرسن، مارالیم!
جهدا ئیله کی، قازما، سن قویو بیر آداما
دوشمز او آدام، آموزون دوشرسن مارالیم!

یاز گلدی تمام لاله دیر دشت و دمن
بولبوللر اوخور، صفالی دیر صحن چمن
گل، بیزده صفا ایلن دئییک، هم دانیشاق
آخر گوزه لیم نه سن قالارسن، نه ده من

قوربانم، او مؤز دئینده قوربان دئیینه
دایم دانیشاندا خلقه جان - جان دئیینه
انسان دئمهرم بدنده تا وار نفسیم
جان - جان یئرینه همیشه قان - قان دئیینه

هر یئرده منه اهل کمال اول دئیی سن
هر لظه منه مست وصال اول دئیی سن
هم، دیل و ثریمن کی، وار سوزون منله دانیش

هم، سۆز صوروشاندا دینمه، لال اول، دئیسی سن
 سئلندی آنام، دیلینده بال اولسون، اوغول!
 قلبین یا شایهتدا بی ملال اولسون اوغول!
 سن شعر دقسه ن من اورگه دن دیلده بالا
 من ده، دئیهرم سؤدوم حلال اولسون اوغول!

حرمتملی خطیب، هرا یکی مجلمده معلم پیرهاشمی نین حیات جبهه-
 سینده. صمیمی و صداقتلی بیر انمان اولدوغونو و اؤز آنادیلی و ملی
 وارلیغی اوغروندا یورولما دان چالیشدیغینی قیمتلندیردی و اونون
 یولونو دوام ائتدیرنلره توفیق آرزولادی .

مرحوم پیرهاشمی نین ختم مراسیمینده آقای موسوی دن قابق آقای
 حسن راشدی مجلس ده کی لره خطابا بئله دئدی :
 ادبیات سماء میزدان یئنه بیر اولدوز آخدی

من کؤلگه سیز باغ گورمه دیم ائل دردی تک داغ گورمه دیم
 گوزلریمی یوموب آچدیم نچه دوستو ساغ گورمه دیم
 (رسول رضا)

هله دونیا شهرتملی شهریا ریمیزین اولوموندن آلتی آی کئچمه میش
 ادبیات اوغروندا چیرپیتان او ره کلرین بیری ده دایانندی، ائل دردینه
 یانان، ائل ایله آغلا ییب، ائل ایله سئوینن، دوغما ادبیاتیمیزا
 او ره کدن باغلی مرحوم تیمور پیرهاشمی نین واختسیز اولومو، داها
 دوغروسو ائلیمیزه بؤیوک بیر ایتکی و ادبیاتیمیزا یغری دولما زبیز
 بوشلوق اولدو. شاهلیق رژیمی دوریلندن صورا اونو بیر آن بئله ادبیات
 ساحه سینده چالیشماقدان اوزاق گورمه دیک، اونون یوردوموزا، دیلیمیزه
 قارشى بعضی بهلوی تور- توكونتولری نین یازدیقلاری کتاب و مقاله لره
 سارسیدجی جوابلاری دوغورودان دا هر بیر آنایوردونا، آنادیلینه باغلی
 اولان آذربایجانلییا او ره ک جوابی کیمی اولموشدور، اونون ایگیرمیدن
 آرتیق وارلیق مجله سینده. یازدیغی ادبی - تحقیقی مقاله لری هرا و خو-
 جونو ماراقلاندیریر و ادبی ارثلریمیزله آرتیق تانیش ائدییر، مخصوصاً
 اردبیل شهری نین اوزون زماندان بؤیوک تاریخه مالک اولدوغو و اونون
 موقعیتی باره ده هر طرفلی گئنیش علمی تدقیقلری ادبیات دونیا میزدا
 تاریخی بیر سند کیمی قالا جا قدیر، صمیمی انسان تیمور پیرهاشمی نین

بۆتون دوست - تانیشلاریلله صداقت و صمیمیتله یانا شماسی، محروم انسانلار و اللی ایلدن آرتیق پهلوی دؤورونده ایکی قات ظلمه معروض قالان ائلیمیز و ادبیاتیمیز اؤغروندا سارسیلماز اراده ایله چالیشما - سی نئجه دئیهرلر اؤنؤ بیرتعهدلو قهرمان کیمی تانیتمیشدیر. نئچه آی بۇندان اول قوجا مان یازیچی گنجعلی صباحی اؤز قوجالینغی وقوجالیق عارضه لری باره ده دانیشاندا. مرحوم پیرهاشمی نین "اثل - اؤباسینا باغلی اؤلان تعهدلو بیرانسانا یوزیاش دا آز و درده دگمز اثل دردی بیلمه یین بیرآدا ما اؤتوزیاش دا چوخدور" دئدیگی سؤزلر، اسطوره یی قهرمانلارین دئدیگی سؤزلر کیمی هله ده قولاغیمدا سسلنمه کده دیر. آلتی ایل بۇندان قاباق مشهور آذربایجان شاعری بالاش آذرا و غلنون تیمور پیرهاشمی آرخادا شینا یازدیغی شعرینده هله اؤنون جوانلیق واختلار - یندان اثلینه باغلیلیغینی، دوستلارینا صمیمیت و احترامینی آیدین گؤسته ریر. ایندی اؤ شعر دن نمونه اولاراق بۇرادا بیر قسمتینی گتیریرک :

خاطره یه دؤنموش گونلر - تیمور پیرهاشمی قارداشیم
 هردن اؤتن گونلره دؤنورم ، خیالیمین قانادیندا ،
 دؤشونورم آجیلی - شیرینلی گونلر اولوب هامی نین حیاتیندا .
 غریبه خلقتدر انسان
 دؤنمک ایسته ییر اؤ گونلرین آغریسینا ، آجیسینا .
 قارداشیم تیمور!

ایسته ر منی تنقید ائت ، ایسته ر قینا ،
 انتظار یا مان اولور .
 اؤ زمان کی صؤنؤ گؤرونمه یه ،
 قایا کیمی یولونو کسه ،
 سن هارای چکسن ، اؤ دینمه یه .
 صبرین کاساسی قیریللا
 چیلیک ، چیلیک
 قارداشیم تیمور !
 آنجاق سنی گؤرمک اومیدیمی ایتیرمه میشم هله لیک ،
 هردن یادیم ارددیل دؤشور .
 بیرده سن، معنالی باخیشین ، آغیر یغیشین
 شال پالتون ، قارا چتیرینله ،

گۆزلریمین اؤسونده سن ،
 یقین کی قالیب سنین ده یادیندا .
 قارا ساچلی، قارا یانیز
 چیلیمسیز بیر اؤغلان ایدیم اؤندا
 دؤشور یادیما بعضاً نیره، بعضاً نمینه
 پیادا گئتدیگیمیز گۆنلر .
 نه قورخو بیلیردیک اؤندا، نه خطر
 من شعر اؤخویوردوم، سن نطق ائدیردین .
 قارداشیم تیمور !
 ایستهر منی تنقید ائت، ایستهر قینا منی
 هر دن دؤنمک ایسته ییرم
 اردبیللی، تبریزلی، بیرده سنلی گۆنلریمه،
 آنجاق بیلیمیرم، سن نئجه ؟ ...

بالاش آذر اوغلو اؤز صمیمی دوستونون گؤروشو آرزوسونا چاتما ییب
 آذربایجانلیلار و دؤغما ادبیاتیمیزلا ماراقلانان بۆتون ایران تۆرک -
 لری ایسه اؤز صمیمی غمخوارینی تۆریاغا تاپشیردی. تیمور پیرهاشمی
 واختسیز اؤلومی ایله اؤز ائلیندن آیریلسا دا اؤنؤن خاطره سی بۆتون
 ادبیات سؤنلرین اۆرهک لرینده ابدی یاشایا جاقدیر. رۇحوشاد،
 یولو یولچولو اؤلسون .

دوقتور حبیب ابراهیم زاده دان بیر خاطره :

منیم ایلك تانیشلیغیم مرحوم پیرهاشمی ایله ۱۳۲۲ - اینج - ی
 ایلده (۴۵ ایل بوندان اؤنجه) بیر یای آییندا تقاطر صحنه سینده.
 اؤلمیشدیر. همان ایلده من دانشگاه طلبه سی (اؤیره نجیسی) اولراق
 تعطیلاتی تهراندان اردبیله گتمیشدیم. اردبیل ده کی مهاجرلردن
 عزیز حاجی بیگوف آدینا کنسرواتوردا رژیسورلؤک شعبه سین بیتیسرن
 فیضی چوبک آدیندا بیر آما تور، آذربایجانین گؤرکملی شاعری اؤرادا
 - سی حسین جاویدین ان گوجلؤ اثری شیخ صنعانی صحنه یه قویما غا
 حاضرلانمیشدی.

بو تقاتردا رول ایفا ائتمک اوچون ۳۰ نفره قدهر آما تور گنج دعوت
 اولونمیشدی. اولاردا ن بیری ده من ایدیم .

منیم آرخاداشیم بالاش آذرا و غلو (ابی زاده) تیمور پیرهاشمینی ده
من ایله تانیشتندی. او زاماندا بیز دؤردوموز: فیضی چوبک، بالاش
آذرا و غلو، تیمور پیرهاشمی و من چوخ یاخین اولدوق .

شیخ صنعان رولون فیضی اوزو ایفا ائدردی، شیخ صنعانین یاخین
آرخاداشی شیخ هادی رولون بالاش، تک گؤزلو بیر شیخ، شیخ صنعانه بخالت
ائدن شیخ مروان رولونو من و شیق گورجی ده لیقانلی سی، شیخ صنعان
کیمی خوماره (گورجی قیزینا) عاشیق اولان آنتون رولون - پیرهاشمی
ایفا ائدردی .

یازیق آنتون چیچهک دمه تینی (گول دسته سینی) خومارین خدمتچیزی
"سرغو" یا وئریرکی خوماره تقدیم ائتسین، خومار غضب ایله چیچهگی
قایتاریب، آنتون مایوس بیر حالدا دمه تی یئره آتیب چکینیر و دئییر:
من ده، بیچاره طالعیم کیمی صول * آیاق آلتیندا، چکنه نیب محاول
رحمتلیک پیرهاشمی بو رولو ائله گؤزه ل و طبیعی ایفا ائدیردی کی
بیزلر هامی میز تاثیرله نیب و ماراقلاناردیق . رژیمور (فیضی) ده اونو
چوخ تحسین ائده ردی.

بوخاطره ایلر بوئوجا منیم اوره گیمدن محو اولما میشدیر و صمیمی
آرخاداشیم تیمورون اولومیندن صونرا بوخاطیره حیاتیتم بوئوجا
قلبیمده یاشایا جاقدیر .

oooooooooooo

مهدی مازندرانی (آذر) دن

* بیر بوئوک انسانین رحلت خبری *

بیر بوئوک انسانین رحلت خبری * آذرین قلبینی یاندیردی یا خدی
کؤچدو اوره کلردن شنلیک اثری * گؤزلردن قانلی یاش اتکه آخدی
کؤچدو بو دونیادان بیر گؤزل انمان * ائلریاسا باتدی، گؤزلر آغلا دی
ادب خادملرین جولقا دی حرمان * باغریمی لاله تک هجران داغلا دی
عومرو خزان اولدو کدرله، غممه * آپاردی توریاغا باهار حسرتین
دئیوشدو بیر عومور کسکین قلممه * ائنونده چؤکمه دی هئچ بیر قدرتین
مقصده یئتمه میش عومور کروانی * عزیز پیرهاشمی آیریلدی بیزدن
او تیمور قارداشین غملی هجرانی * بیزه نیسگیلی دیر هر بیر نیسگیلدن
حاققین جارچی سیدیر، یازیچی اولمز * ائزو گئدیسه ده دیری دیر آدی

یئنی بیر حیاتا ائولوم دئییلمز * بونا اینانمیشدیر آذر اولادی
 شاعر آذر یوخاریداکی شعردن علاوه بیرفارسجاشعرده دئمیشدیر.
 بو دولغون شعری بوتونلوکله گتیرمگه فرصت اولمادیغیندان اومیب
 ائدیریک گله جکده مرحوم بیرهاشمی نین یادنامه سینده درج ائدیلسین
 هله لیک اوندان بیر نچه بیت :

نه تنها از بر ما رفت تیمور * که ما رانیز با خود همسفر کرد
 خوشا آنکس که از تخم محبت * نهالی پروراندو بارور کند
 به گیتی نام پاکش جاودان است * کسی کاو خدمت نوع بشر کرد
 سعید آنکس که بهر تلخکامان * شونگ زندگی را چون شکر کرد
 در این میخانه آن کس گشت سرمست * که شولای محبت را به بز کرد ...

oooooooooooo

واله دن

﴿ اؤلمیه جک خاطره سی ﴾

باغلابیب بیر- بیرینه عؤمر و موزون رشته لزین
 آیاریر نوبت ایله یئرسیز ائولوم گونده بیرین
 کیم بیلیر، کیم کیمه باغلی، نه زمان گئتمه لی دیر
 هر گئدن یاندیریر حسرتله قالانین جگری
 گاه بوباش، گاه دا اوباشدان قورودور ریشه لری
 سیندیریر بار یغئیرن یئرده آغاجین کمرین
 گاه اوغول داغی چکیر سینه لره، گاه دا آتا
 اوغولون داغی ساغالماز، آتانی داغی درین
 بیلیمیر، من کیمین آردینجا یولا دوشمه لیم
 الی بوش نئیله بیرم، قورخوسو وار بو سفرین
 بیریمیز هاشمی ده ترک ائله دی دوستلارین
 چوخ آجی ایدی اثری بیزلره بو لوو خبرین
 خوش اونون حالینه کیم، خدمت ائدیب دیر ائلینه
 خلقیمیز فیض آلیراوندان اوخودوقجان اثرین
 اؤلمه ییب، اؤلمیه جک خاطره سی بو کیشی نین
 ائله کی آلمیش از لدن او اوره ک لرده یئیرین
 سن ده خدمت ائله " واله " دیلینه، تئورباغینا
 خلقه خدمت ائلییه ن جلب ائده، رحقین نظریه ن

آقازاده، علیایی دن :

=====

﴿ پیمانہ شکست ﴾

رفت پیرهاشمی واین دل دیوانه شکست
مستی از باده پرید و خم میخانه شکست
گفتم از غصه برم گوشه میخانه پناه
خبر آمد خم می بر سر فرزانه شکست
خدمت پیرمغان، شکوه کنان رفتم دوش
باده از دست شد و حرمت پیمانہ شکست
چهره آینه در محضر خورشید شگفت
لیک با سنگ جفا، دل چه غریبانہ شکست
پیرما تا که زخون دل خود کرد وضو
سبحه افکند ز کف، قبله افسانہ شکست
باد بیداد خزان زد به تجلای بهار
در لب غنچه گل، خندهی مستانہ شکست
دست مرگ آمد "علییا" و بر آشفتم دلسم
گریه کن گریه، که آن قامت مردانہ شکست

آران دان

=====

﴿ اونوتماز بو ائل ﴾

یقینه قارا اولوم اوزاتدی الین
ادب یاغچا سیندان آپازدی بیر گول
یومدو گوزلرینی تیمور معلنم
دایاندی بیر اورهک، دایاندی بیردل
چاخدی شیمشک، کیمی بو قارا خبر
سییخدی قلبیمیزی آجی بیر کدر
سنین او یازدیغین گوزهل اثرلر
کزه جک اللرده، نسیل - به - نسیل
آدینا نغمه لر یاغلادی "آران"
اوتدوکجه عصرلر، اوتدوکجه زمان

دوزگون انسانلاری بئیرلحظه، بئیر آن
اؤنوتماز بۇ تۇرپاق، اؤنوتماز بواشل
* مرحوم بئیرهاشمی اؤزو اؤلدوسه *

كۆچنده دونيادان بئير داھى انسان
انسانلار كۆنلۈنو داغلايىر ، كۆندىر
حيات يۇللاريني بئيرن زامان
عۇمور دفتىرينى باغلايىر كۆندىر

حياتين يۇللارى نىچە بئيررمىسى ؟
يۇخ ، او بئير بئيلمز دواملاناجاق
كۆچن او داھى نين عۇمور دفتىرى
حيات يۇللارينا ايشيق سالاجاق

مرحوم بئيرهاشمى اؤزو اؤلدوسه
كۆنيتى دۇيغولارى هله ساغدى ، ساغ
كلن نسيپ لرين سعادات اللى
اؤنون جان دفتىرين واراقتلاياجاق

.....

ر.ا. قارتال دان :

=====

* تيمور اؤلمه بئيردى *

اۆرهكلرى داشا چالان آيرىلىق * عالمه ساليبى تالان آيرىلىق
ووروب اۆره كيمه ساغالماز يارا * آلبىدى كۆنلۈمدن تاوان آيرىلىق

.....

وارلىق باغچا سيندان اۆچوب بولبولوم
سازاليب سولويدى گولوم ، سونبولوم
غنىچىلر آچاندا كۆتدى او گولوم

باھاردا ياراديب خزان آيرىلىق

اليمدن كۆندىبىدى آغزىمىن دادى
آرزۇمو كۆنلۈمدە قۇيان دونيادى
اجل انسانلارين اولوب سايادى

ساليب آرالغىغا فغان آيرىلىق

تيمور اؤلمه بئيردى ، دئيريدى اؤلمىز

وارليقدان كۆسۈندى ، وارليغا گلمز
ئىلەپمىم حكىم لىر ھردىمى بىلمىز

آمانسىز درد اولوب يامان آيرىلىق
ھىچ كىمىن اليندە . پۇخدى اختيار
اولسايدى قالاردى اوستاد شەرىيار
الىوھ چىراغ آل ، دور ، گل اختاراق

گۈر نىجە سالىيدى طوفان آيرىلىق
وارليقچىلار مزارىمى قازارسىز
"وارلىق اوغلو" قىيرىم اوستە يازارسىز
"قارتال" آدين دفترىمدن پوزارسىز
قوى منى ائتمە سىن يالان آيرىلىق

oooooooooooo

مجلسدە شاعر حيدر عباسى (باريشماز) دان ايكي دفعە احتراملا آد
آپا ريلدى بىرىندە . آذر اونون شعر با جاريغىندان و بوراخديغى مجموعە
لردن دانىشدى و اوناي زديغى منظوم مکتوبو اوخودو . صونرادا باريشما
زين انجمن اوحدى آديندان يازديغى تسليت شعرى سونمزىن طرفىسندن
اوخوندو . باريشما زين تسليتى و سونمزىن اوناي يازديغى جواب آيريجا
چاپ اولموشدور .

واما ھرايكي مراسمدە شاعرلرىن اوخودوقلارى شعرلر انسا ئلىق ،
آزادلىق و وطن سئوھ رلىك دويغولارى ايله دولو شعرلرايدى . بوشعرلردە
ھرشاعر اوزونە خاص اسلوب و سلىقە سىنى ايشلتدىكى جالدا بوتون شعر
لردە مشترک و عمومى بىردويغو . آرزو دويغوسى جا غلاما قدادير . وحتى
داغ چىچەك لرینە خاص جاذبە دۇغوران بو شعرلرىن ھا مىسىنى وحتى بىر
قسمتى بوتونلوكلە نقل ائتمك امكانى اولمايدىغى اوچون چوخ يىرلىسى
اولاجاق اونلارىن ھر پوتاسىندان بىرنىچە چىچەك قوپا ريب شاعرلرىن
آديندان بىر چىنگ دۇزەلدەك وپىرھاشمى نىن اونودولما زخاطرە سىنە
نشار ائدەك :

م . م . ناظردين :

اوگوندىن كى اوزاق دۇشدم او شىرىن دىل نكارىمدان
بىزىكىدىم وارليغىمدان ، تنگە گلدىم روزگارىمدان

اگرچه لاله تک باغریم قان اولدو فرط فرقتدن
 ولی عشق آتشی قالغار بو قلب داغداریمدان
 گوروم یارب شرار هجردن قلبی کباب اولسون
 منی هرکیمسه کی آیری سالیب یارود یاریمدان
 نه قدری ایستیرم چیخمیر یا دیمدان یادی دلدارین
 سوروش گر ائتمیسن باور بو چشم اشکباریمدان،
 سوزالمیش غنچه تک بیر آن شکوفا اولما ییر کونلوم
 کوسوم بیلیم کونولدن یا بو بخت نابکاریمدان
 خزان وورموش آعاج تک پولمو یوم اوز با شیمی نعلیم
 آغاردی توکلیریم چون آیری دوشدوم نوبهاریمدان
 نه تنها سیل آشکیمدن یئر اهلین چولقل یار محنت
 گویون اولدوزلاری مورگو وورانماز آه و زاریمدان ...
 نچه بیت اولیندن نقل ائتدیگیمیز بو شعردن علاوه م.م. ناظر
 ایکی قطعه، بییری بو بیتلرله باشلایان :
 "باخیرام قارشیدا، دومانلی داغا * چیچهگی اوستونده، صولان بوداغا "
 "سارالان مئشه یه، قارالان باغا * غم توتور کونلومی رنگیم سارالیر "
 ... و ایکینجیسی خواجه شیرازین بیر غزلینه یازدیغی گوزه ل تضمینی
 اوخودولار.

.....

آلودان :

=====

توکولوب یار یاقلار، سارالیب گوللر
 داغلارین باشینی قارالان چاغدییر
 سوسوبدور نغمه لی شیدا بولبوللر
 گون باتیر افق لر قارالان چاغدییر

عزرومین آهیللیق چاغینا اوخشار
 پاییزدا سارالان - صولان طبیعت
 چیچهک دیو آرزولار اویره کده یاشار
 گووده سی عدالت، کؤکو حقیقت

شاختالی قیشلاردان یوخ ذره باکیم
 قورتارار دالینجا یئنه یاز گلر

عومرومون قيشيندا دۇنور ادراكىم
بىر آرزو گۈللەنەر ، عومور آز گلەر

.....

اىل اوغلو دان

=====

بولود- بولود گۈز يا شىملا، آنا وطن دۈز گليرم
اۆرەگىمدە عشق آلۋو، دۇداغىمدا سۆز گليرم
ايچىمدە. هجران چىلەسى، اوچ- اوچ گۈزگىلەسى
بىردەلى عمان سىلەسى، دۇداغىمدا سۆز گليرم
منىملە گۈلسون يا ناغىن، عشقىملە دۈلسون چا ناغىن
صۇن ائويما ۇلسۇن قۇجاغىن، سەنە قۇتوب اۈز-
گليرم

.....

اىلچىن دن

=====

تاختا بىر نىمكتىن اۈستە اوتوروب دىنچىنى آلسىن،
قارا پۇخسوللوق ايزىندن صفتى دامغالانىب دىر .
قۇجالىق فاجەسىندىن او چلىمىسىزجا نىنن شىرەسى،
چوعدان آلينىب دىر
سۇيكە يىب دىر شا با تىك دىرسەگىنى ساغ دىزى اۈستە
ساجى يا مىيق قوجا كىرىت ساتان آرواد...
قارى آرواد، قارا بىر آد، اىل ايچىندە سا يىلىر ياد،
خفەلنىمىش آجى فرىساد
جلىسىز كەنە كتابلار كىمى قات - قات ، بورويوب باغرىنى ظلمات
يۇخا چىخىمىش اۈنا هرزاد ، پۇخودور اۈتماغا بىرزاد ،
تارى هېهات ! تارى هېهات !

.....

ع .ر .عليزادە دن :

=====

قىشىن قارا گۈنلىرى نىن شاختالارى چا تىر صونا
داغلار سۇكور آغ كىتىن گىشىنلىر يا شىل دونا
"باھار گلير" نغمەسىنى اوخۇيورلار اورە كلردە
عطىر تۇكور اىل - اوبايا ياماچ اۈستە چىچەك لردە

شلاله لر ذیره لردن اوجا سسلن آشیر- داشیر
 قیشین سازاق شاختالاری بیزیم ایله وداغلاشیر
 یوردوموزدان کچن قوشلار قاپیدیرلار دمته- دسته
 دیلیرینده شانلی نغمه اؤخویورلار گوللر اؤسته
 یئرلریمیز یوخوسوندان یا واش- یا واش اویانیرلار
 نفس آلیب، نفس وئریب الوان گوله بویانیرلار.
 یوردوموزا باهار گلیر، سۆیوق گوللر اوزاقلاشیر
 گوی اوزوندن یاغیش گلیر، یئرا اوزینن قوجا قلاشیر
 باهار گلیر نغمه سینى اؤخویورلار اوره ک لرده
 عطیر تۆکور ائلی- اوبایا یاماج اؤسته چیچه ک لرده
 باهار گلیر خوش هاواسی الهامی دیر طبیعتین
 شاعرلده وورغونودور بو الهامین بو صنعتین ...

oooooooo

شاعر علیرضا علیزاده بوشعردن صورایکی شعر، بیرى :

"آی منیم ایستکلی، نازلی سؤگولیم

قاشلارون گۆزه لدير، گۆزلرون گۆزه ل "

بیتى ایله باشلايان "قايیتما سان سؤنر اؤدوم، اوجا غیم" عنوانلى ،
 اوبیریمی ده :

"نه دیر ناله چکن، نه دیر اینله یین اؤنون دا کؤکسونده دردی وار میدر؟"
 بیتى ایله باشلايان "تار" عنوانلى شعرلری اؤخودو.

صونرا شاعر میثنى ایل لردن برى سؤزلری دیل لرا زیری اولان معروف:

" قوی آغ گؤیرچین لر اوجسون گؤیلردن

قوی صلحه سس وئرسین ائل لر هر یئردن "

شعرینی و صونرا دا آشاغیدا کی بیت لرایله باشلايان :

"بیر کیچیک شاعر ایدیم، وطنیم آذربایجان

آزاد لیغین عشقيله گنجه- گوندوز چیرپینان،

ساده، کیچیک، آلولو بیر اوره گیم وارایدی

کیچیک اوره کده بؤیوک بیر دیل گیم وارایدی"

شعرینی و بیرده فارسجا "بها زآمد، بهار ما نیامد ... قطعه سینى اؤخودولار.

صونرا آقای علی کمالی شاعر مآذون قشقاى دن آشاغیدا کی بیت لر

له باشلانان شعرى اؤخودولار:

هرکیم بیزیم کیمین درد و غم واری * با خسین بیزیم داستان آغلا سین
آغلا سین تا گوزلری نین نمی وار * گران درد بیدرمانه آغلا سین

او کی بوخ دردینده حد و نهایت * دردی ائدهر درد بیلنه سرایت
شهیدلردن ذکر اولاندا حکایت * شهید اولان سهراب خانه آغلا سین

صونرا شاعر شهرک مرحوم پیرهاشمی نین گوزه ل و اونودولما زانسانی
خصوصیتلرینه اشاره ائدهرک ، آشاغیداکی بیت لرله باشلایان شعری بیر
" حسب حال " کیمی اوخودولار :

مرهم گتیرین یارالییام من اوستادیم اولوب عزالییام من
عاشقلره درد اولارمیش همدم عالم یاسا باتدی، توتدی ماتم
غم پرده سنی کؤکله سازی دلغم مشودالی یاشی بلالییام من
اوستادیم اولوب عزالییام من

صونرا شاعر ح.م. ساوالان بؤیوک فضولی نین غزللرینه یازدیغی
بشلمه لردن اوچونو اوخودولار، بورادا شاعرین اوخودوقلاریندان بیر
بندینی گتیریریک :

ای فلک ، غم و شره آرتیق ، آه زاریمدان ساقین
بو قاراگونلرله قلب داغداریمدان ساقین !
گوندوزوم غصه - کدر در شام تاریمدان ساقین

یاخما جانیم ، ناله بی اختیاریمدان ساقین
تؤکمه قانیم آب چشم اشکباریمدان ساقین
مرا سیمده بوخاریدا نمونه لری نقل اولونان شعرلردن علاوه بیرچوخ
حتی بیر یا ایکی سطر نمونه سینی نقل ائده بیلمه دیگیمیز شعرلرده وار -
دیر ، بوتون مرا سیمده اشتراک ائدن ادبیات خادملرینه درین منتقدار -
لیغیمیزی بیلدیرمکله ، بو شعرلر و خاطره لرین مرحوم پیرهاشمی نین
یازدیقلاری اثرلرله بیر یئرده - یادنامه - شکلینده چاپ اولما سینی
آرزولاییریق .

﴿ حثيف اولدو... ﴾

اسدى يئنه ده سام يئلى بوستانى قوروتدى
شاختا ائله ووزدى كى گلستانى قوروتدى
پيرها شى ترك ائيله دى چون دوستلارى گئتى
حسرت آهى دئندى اودا دونيانى قوروتدى
بیر عمر قلم له، ديل ايله جهد ائدن انسان
آتدى قلمين ايندى، قلمدانى قوروتدى
او صدر نشين ايدي، چمن زار سخن ده
دونيا نئجه قییدی اوسخندانى قوروتدى
بو فاجعه دن ملك ادب قاره گئیندى
گوز ياشلارى دئندى سئله هريانى قوروتدى
صوردوم نه دى تاريخ، دئدى لرشمسى ايلي ايلن
حثيف اولدى زمانه بوچور انسانى قوروتدى

.....

گئجه نين قالانى

اوز اولكه مى ياد ائده رك
نغمه قوشدوم آددیم- آددیم
قلم سیزدى بارما غيمدان
خيال اوچدو قاناد- قاناد .
آنقار ابداملا

گئجه ،
دؤيوش
و قورتولوش
گئجه غربت كوچه سينده

✦ در سوگ انسانی آزاد ✦

فکراثمه گونش دیر، آسمان دیر پیخیلان
پیرهاشمی آدلی قهرمان دیر پیخیلان
 بگردن کی، پیخیلدی سکتهدن داغ سایاگی
 تورپاق ائله بیلدی کهکشاندیر پیخیلان

با فقدان مردوارسته و صافی
 ضمیر، استادتیمور پیرهاشمی، فرهنگ
 آذربایجان خادمی صدیق، مجله، وارلیق
 یاری صمیمی و خانواده اش پسندری
 مهربان و معلمی بزرگوار را از دست دادند و این مرگ نابهنگام برای ادبیات
 آذربایجان و دوستداران آن شادروان ضایعه جبران ناپذیری بود. وی
 نویسنده ای توانا، محقق آگاه و منتقدی چیره دست بود که آثار قلمیش
 نشان دهنده بیداری وجدان، آگاهی سیاسی و اجتماعی، عمق اندیشه و
 وسعت اطلاعاتش می باشد.

زنده یاد تیمور پیرهاشمی در ۲۲ مهرماه سال ۱۲۹۹ شمسی در دامنه سر
 سیزکوه سیلان در شهر اردبیل در خانواده محترمی دیده به هستی گشود. پدرش
 سیدهاشم در آن دیار از چنان تقدس و احترامی برخوردار بود که همشهریان
 وی را پیرهاشم خطاب می کردند.

صاحب ترجمه درش سالگی راهی مدرسه می شود و سال های تحصیلش مصادف
 با دورانی می گردد که رضاخان میرپنج با اعمال سیاست های جا برانه و ضد
 مردمی در تمام شئون زندگی اجتماعی و سیاسی جامعه و همچنین با نفی و
 تحقیر زبان و فرهنگ اقوام ایرانی غیر فارس، به دستور بیگانگان انقلاب
 مشروطیت را منحرف کرده و کشور را با قمه و قداره به سوی استبدادی هولناک
 و ارتجاعی پیش می برد و چون بیگانگان به قدرت و عظمت پایداری مردم
 آذربایجان در پیکارهای رهائی بخش پی برده بودند لذا می خواستند با دست
 این قزاق تازه به دوران رسیده با ضرب و زدن به آداب و رسوم و فرهنگ مردم
 این سرزمین از آذربایجان و آذربایجانی انتقام بگیرند.
 تیمور جوان که سراپا شور و احساس وطن دوستی بود در همچو شرایط سختی

که حتی در مدارس آذربایجان از دانش آموزانی که با زبان ما در پشان صحبت می کردند با توهین و توبیخ جریمه می گرفتند! دامه تحصیل می داد ولی از دیدن این همه ستم مضاعف دلش به دردمی آمد تا این که در ۹ سالگی کسه کوچکترین فرزند خانواده بود پدرش را از دست می دهد. او بدین ترتیب در دامان رنج، محرومیت و ستم دیدگی پرورش می یابد و هر چه قدر سنش بالاتر می رود حس می کند که هیچ گاه نمی تواند سرنوشتش را از سرنوشت مردمی که در میان نشان بزرگ شده و شریک دردها و خوشی های آن ها است جدا کند. بنابراین - این به عنوان یک مبارز راه آزادی وارد صحنه پیکار با رژیم ستمشاهی پهلوی می گردد و در این راه تا پای جوخه اعدام پیش می رود و خسارات جبران ناپذیری می بیند ولی هیچ وقت خم به ابرو نمی آورد.

گرانی می کند بر تن چو سر بی جوش می گردد

سیو چون خالی از می گشت باز دوش می گردد
او با ذهنی نقاد و وجدانی بیدار مسائل را مورد ارزیابی قرار می داد و با تمام وجود لمس می کرد که چسان رژیم پهلوی کمر به دشمنی آذربایجانی ها بسته و این مردم قهرمان را پس از آن همه جان بازی و فداکاری در انقلاب مشروطیت چگونه مورد ظلم و ستم قرار می دهد. لذا از همان اوان جوانی علاقه ویژه ای به مسائل آذربایجان پیدا می کند و در عوض یک نوع کینه انقلابی نیز نسبت به جباران زمان در قلب رثوفش جا می گیرد. در واقع او تا آخرین لحظات حیات پربرکتش قلبش با عشق به فرهنگ و ادبیات آذربایجان می طپید و همیشه غم آذربایجان داشت:

مرا در دل ز جور چرخ، درد بی کران باشد
غمی دارم به پهنای زمین و آسمان باشد
به همرازان چرا درد دل زارم نهان باشد
دل دریای خون از بهر آذربایجان باشد
مرا اشک روان باید که آذرها به جان دارم (۱)

روانشاد پیرهاشمی در سال ۱۳۲۸ شمسی به استخدام وزارت آموزش و پرورش درمی آید و به عنوان معلم راهی خوزستان می شود و چند سال بعد به تهران مراجعت کرده و ضمن ادامه تدریس در مدارس تهران در رشته زبان و ادبیات فارسی از دانشگاه تهران لیسانس می گیرد تا این که در سال ۱۳۵۵ شمسی بازنشسته می گردد.

این مرد نیکنام در طول زندگی پربارش ضمن مبارزات سیاسی و اجتماعی

هیچ گاه از فعالیت‌های ادبی و فرهنگی دست نکشید. گاهی در روزنامه‌ها
جودت ز زمانی در نشریه "توجه" که در سال‌های ۳۲-۳۱ در دوران نهضت
ملی شدن صنعت نفت در تهران منتشر می‌شد و او سرمقاله‌های آن را می‌نوشت
ادامه فعالیت داد و بالاخره پس از پیروزی انقلاب اسلامی همکاری خود را
با مجله "وارلیق" آغاز کرد و در این راه صمیمانه کوشید و چون بخشی از
آرزوهای برآورده نشده‌اش را در انتشار این مجله و زین می‌دید در همکاری
با آن شب و روز نمی‌شناخت.

از آن به‌دیرمغانم عزیز می‌دارند * که آتشی که نمیرد همیشه در دل ماست
بزرسی آثار قلمی این قلمزن شوریده دل فرصت دیگری را می‌طلبید. وی
علاوه بر مقالاتی که در سایر نشریات از جمله "گونش" نوشت تاکنون ۲۹ مقاله
اش در مجله "وارلیق" چاپ شده است. در بخشی از این مقالات کتب مختلفی
را با قلم موشکافش مورد نقد و بررسی قرار داده است که از هر حیث درخور
تمجید می‌باشد. وی با قلمی صمیمی در عین حال مستند و با سبکی شیوا و
روان، مندرجات کتاب را به نقد کشیده است.

از دیگر نوشتجات او، سلسله مقالاتی است تحت عنوان "آذربایجان
شعر و ادبیات تیله. تانیش اولاق" که درباره "شناخت شعر و ادبیات آذری
است و تاکنون مورد استفاده اکثر شعرا و ادبای ترکی زبان قرار گرفته
است. این سلسله مقالات را بعداً تکمیل کرده و هم‌اکنون به صورت کتابی
آماده چاپ می‌باشد. محتوای این مطالب نشانگر آگاهی و شناخت این
ادبیات‌شناس زنده‌نام، از نکات ظریف و فرهنگ غنی ادبیات آذربایجان
بود.

در بین مقالاتش علاوه بر شرح حال چند تن از بزرگان آذربایجان مطالبی
نیز درباره فولکلور، آداب و رسوم و امثال و حکم مردم آذربایجان
به چشم می‌خورد.

از دیگر کارهای تحقیقی وی مطالبی است که تحت عنوان "اردبیل
تاریخ گوزگوسونده" درباره تاریخ اردبیل نگاشته است که بسی شایان
توجه است.

از آثار ماندگار این ادیب برومند کتابی است تحت عنوان "گرامر
زبان ترکی آذری" که هم‌اکنون از سوی دانشگاه تبریز به زیور طبع آراسته
می‌گردد و به زودی در دسترس علاقه‌مندان قرار خواهد گرفت. این اثر حاصل ۳۰
سال رنج و تلاش این محقق عالیقدر است که بنا به قول صاحب نظران کامل-

ترین گرامری است که تاکنون برای زبان ترکی آذری نوشته شده است. این کتاب و سایر آثار وی از این دست نشان دهنده آن است که وی یکی از استادان مسلم زبان و ادبیات ترکی آذری بود و چون برای تالیف این کتاب یک عمر زحمت کشیده بود دلش می خواست که هر چه زودتر شاهد انتشارش باشد ولی با هزاران افسوس عمرش وفا نکرد که نتیجه آن همه تلاش را ببیند.

وی در زبان های فارسی و عربی نیز صاحب نظر بود. از جمله کتاب هایی که این مرد صاحب قلم تالیف کرده و هم اکنون آماده چاپ می باشد، تدوین دیوان ذکری اردبیلی و متد خودیابی برای کلاس اول ابتدائی را می توان نام برد.

روانشاد پیرهاشمی در ترجمه اشعار یزدطولائی داشت به ویژه اشعار فارسی را با رعایت دقیق و ظرایف آن و با حفظ ملاحظت و زیباییش به زبان مادریش برمی گرداند به طوری که اغلب این ترجمه ها شیواتر و گویاتر از خود آن ابیات درآمده است. نمونه هایی چند از این ترجمه ها را می خوانیم:

دیوانه منم سلسله درپای تو از چیست؟

ملا محمد باقر خلخالی

ترجمه:

نه ایچین دولاشیر زولف سمن گیر ای ایاغیندا

دیوانه منم من نییه زنجیر ای ایاغیندا؟

این که با خود می کشم هر سو، نه پنداری تن است

گورگردانی است در او آرزوهای من است

"سیمین بهبانی"

ترجمه:

بو اؤزومله چکدیگیم ظن ائتمه جسمیمدیر منیم

بیرگزر سمن دیر ایچینده آرزیلاریمدیر منیم

از شمار دو چشم یک تن کم وز شمار خرد هزاران بیش

ترجمه:

گؤز حسابیله اسگیلن بیر دیر عقل حسابیله مین نفردن چوخ

این مرد متواضع شعر هم میگفت ولی هیچ گاه ادعای شاعری نمی کرد

به طوری که هیچ کدام از شعرهایش را به زیورچاپ آراسته نکرد. در اینجا

نمونه ای از سروده هایش را خواهیم خواند. بالاش آذرا و غلودر منظومه

"خاطرە يە دەنموش گونلر "خطاب بە وى گفتمە است :

كشچميشە باخار قوجالميش انسان
من دە. قوجالدېم آغاردى ساچېم
كشچن گونلرېن دفترين آچېب
ورقلە يېرم خاطرە لىزى
ياخشى گون لرى
يا مان گون لرى
نېردە ، نېمېن دە ، مشكىن شېردە ،
دانېشدىغېمېز خطرلى گونلر ...
اڭلە بېلىرم لاپ دۆنن ايمېش
گنجلىك چاغى
شمرلى گون لىر
قارداشېم بالاش
.....
" اولمەدېك اوندان !!"
دشمك اپتدى بېز
دېرى شېدېك
قارداشېم بالاش
منە يا زىدىغېن شەرى اۆخودوم
گوزلرېم دولدو ...
آرزىلادېم كى
آى زھرا نەنە
ساغ اولادى كاش
گوتوروب قاچېب
مژدە وئرىدېم
باخ بالاش منە شەرى يا زىبىدى
يا زىدىغېن شەرى
اۆخويا يدېم من
اۇ دا شەرىنە
قولاغ آسايدى (۲)
.....

ھردن اوتن گونلرە دەنورم
خيالىمېن قانادېندا
دوشونورم
آچېلى ، شېرىنلى گونلر اولوب
ھامى نېن حىياتىندا ...
غرىبە خلقت دېر انسان
دەنمك اېستە يېر او گونلرېن
آغرىسېنا ، آچېسېنا ...
قارداشېم تېمور !
اېستىر منى تصدېق ائت ،
اېستىر قېنا
انتظار يا مان اولور
اۇ زامان كى ، صونۇ گورونمە يە
قايا كېمى يولونو كسە
سن ھاراي چكەسن ، اۇ دېنمە يە
صېرىن كاساسى قېرىلا چېلىك ، چېلىك
قارداشېم تېمور !
آنجا ق سنى گورمك اومېدېمى
اېتېرمە مېشم ھلەلىك
ھردن يادېما اردبېل دوشور ،
بېر دە سن
معنالى باخېشىن ، آغېرىشېشىن
شال پالتوون
قارا چترېنلە گوزلرېمېن
اؤنۇندە سن
.....
وى دريا سخ بە آذرا و غلومېكويد
من دە سېنېن تىك ، قارداشېم بالاش
دەنمك اېستەرم ككچن گونلرە
دغېرلر جوان قا باغا باخار ،

این بزرگمرد دارای خصایل انسانی بسیاری بود ولی صفات برجسته اخلاقی او را می توان در چند کلمه خلاصه کرد. او جوانمردی بود رؤف و مهربان، حلیم و بردبار، فروتن و بی ادعا، منطقی و دوراندیش، متین باوقار و بالاتر از این ها، انسانی بود آزاده که بدون اغراق در طول عمر شرافتمندانه اش نه تنها مورچه ای را نیاز زده بود بلکه پناه بی پناهان و یار بینوایان بود.

از ویژگی هایش تبسم و گشاده روئیش بود که دوستدارانش همیشه شاهد آن بودند.

روی گشاده ای که دلی و اشوداز او صائب به صدهزار گلستان برابر است مدت ها بود که بر اثر سکت قلبی و دردی ز زندگی توام بارنج و زحمت می گذشت تا این که ساعت ۱۱ صبح روز شنبه ششم اسفند ماه ۶۷ حالش به هم می خورد و بلا فاصله به بیمارستان قلب تهران منتقل می شود ولی باکمال تأسف و تأثر ساعت ۸/۳۰ بعد از ظهر همان روز قلب پرمهرش برای همیشه از طپیدن بازمی ایستد و روز دوشنبه در گورستان بهشت زهرا رخ در نقاب خاک می کشد.

طوفان بلا از همه سو باد برانگیخت * ابر آمد و سیلاب غم از دیده فروریخت تلفنی این خبر ناگوار را اطلاع دادند با عجله خود را به تهران رساندم و با هزاران حسرت و افسوس در مراسم دفنش شرکت کردم. هیچ باورم نمی شد که این پدر مهربان و این معلم روشنگر به این زودی و این گونه نابهنگام دوستدارانش را تنها گذارد.

در دلم بود که بی دوست نباشم هرگز چه توان کرد که سعی من و دل باطل بود او منبع الهام بود و هر وقت که از تبریز برای دیدارش عازم تهران می شدم، امید داشتم که هر چه زود تر به محضرش رسیده و در محفل گرمش موقتاً هم شده غم دنیا را فراموش کنم.

ولی جدائیش واقعیتی گریزناپذیر بود، هر چند که او نمرده است، زیرا حیات واقعی این انسان های والا پس از مرگشان آغاز می شود.

هرگز نمی برد آنکه دلش زنده شد به عشق * ثبت است در جریده عالم دوام ما این بیت را خود آن مرحوم این گونه ترجمه کرده است که در واقع

مناسب حال خود او می باشد :

عشق ایله قلبی دالغالانان اولمز هیچ زامان

دونیا جریده سینده حیاتی دوام ائدهر

پس از خاک سپاری هنگام وداع، بی اختیار با همشهریش شیخ صفی
 الدین اردبیلی در ترنم این ابیات هم آواز شدم :
 قویدو غم لشگری یوز کونلومه هامون هامون
 قارا بایراقلی علم لراوجو گلگون گلگون
 اوره گیمده گینه اود قاینادی دوزخ دوزخ
 جگریمده گینه قان چاغلادی جیحون جیحون
 چاغیریردیم قاتی آوازیله لیلی لیلی
 داغ دا سس وئردی جوابیمداکی مجنون مجنون
 بونه ویرانه کونول دیر صفی ای وای ای وای
 سرولر وازایدی بوباغده موزون موزون
 روانشاد استاد تیموربیرهاشمی رفت ولی ارثیه معنوی گرانبهاشی
 از خود به یادگار گذاشت .
 فرهاد رفت و قصه شیرین او بماند * با یاد تیشه ای که دل بیستون شکافت
 از وی شش فرزند - دو پسر و چهار دختر - باقی مانده است . روانش
 شاد و پادش گرامی باد .

(۱) شعر از مرحوم محمدعلی صفوت . ۲) به علت طولانی بودن منظومه ها
 از هر دو بخش ها ئی نقل شد .

علی اکبر ترابی (حالاج اوغلو)

ایلک دفعه اولاراق ایراندا " اوشاقلار باغچاسی " و " لالار و
 کارلار مدرسه سی " تاسیم ائدن بؤیوک مدنیت خادمی جبار باغچه بان
 دوز - چوره گی ایتیرمه یین نسیل لرین قلب لرینده یا شاپیر و یا شاپاجاق
 دیر :

ایندی کی باغچا لارین عطری بورور دؤور و بری
 شن قارانقوش یووونور عطری نورداسحری
 ایندی کی گول لر آچیر آرزو باغیندا ، بس هانی
 گول - چیچک باغچاسی نین آجیق " باغچا بانی "

~~~~~

صد حیفا از دیار ادب آن ادیب رفت
پیمان گسست و از همه یاران شکیب رفت
(رضا)

در آخرین روزهای سال ۶۷ خبر جانگداز درگذشت جواد پیمان مدیر روزنامه «فروغ آزادی ضربه» دیگری بود که در این ایام بر پیکر ادب و فرهنگ ایران بخصوص آذربایجان وارد آمد. مرحوم پیمان که اصلاً از مراغه بود سالیان دراز همراه پدرش روزنامه «مهد آزادی رادر تبریز منتشر می کرد. و در مبارزه قلم برای آزادی و حق جوئی از هیچ خطر و تهدیدی نمی هراسید و در دوران قبل از انقلاب تهدیدها تعطیل روزنامه و حبس و بسیاری از محرومیت ها را شخصاً تجربه کرد و علی رغم شرایط نامساعد و مشکلات سیاسی و مالی مانند یک مبارز نستوه به وظیفه ملی و مطبوعاتی خود عمل کرد. بعد از انقلاب اسلامی روزنامه «فروغ آزادی را منتشر نمود و تانفس واپسین بشیوه «دیرینی خود به کار مطبوعاتی ادامه داد. در ده سال اخیر که به برکت انقلاب اسلامی ممنوعیت کار بر زبان ترکی در روزنامه و کتاب برداشته شد صفحه ای از روزنامه خود را به زبان و ادبیات ترکی اختصاص داد. این صفحه که تحت نظر و شاعری ادیب ارجمند آقای یحیی شیدا منتشر می شد (هنوز هم منتشر می شود) سهم بزرگی در احیا و شکوفائی زبان و ادبیات ترکی آذربایجانی داشته و مانند مکتبی در یادگیری زبان و ادبیات آذربایجان کوشا بوده است. شعرا و نویسندگان آذربایجان بخصوص در تبریز سروده و چکا مه های خود را در این روزنامه چاپ و مورد استفاده خوانندگان آذری قرار می دادند. اینک که صاحب امتیاز و مدیر مسئول این روزنامه ارزشمند از میان ما رفته امید است در انتشار آن که تنها نشریه فارسی ترکی در شهر بزرگ و تاریخی تبریز می باشد وقفه ای حاصل نشود و روزنامه و صفحه ترکی آن به همت فرزندان برومند و تبریزیان غیرتمند و بخصوص شاعر و ادیب عالیقدر ما آقای شیدا مانند گذشته با انتشار مستمر خود ادامه دهد و دل مشتاقان ادب آذری مایوس و شکسته نگردد. در خاتمه ضمن درود بی پایان و شادباش به روان پاک مرحوم جواد پیمان از خداوند برای پدر و پسر با فضیلت و با زماندگان آن مرحوم شکیبائی، سلامت و کامیابی آرزو می کنیم. ضمناً قطعه شعری را که همکار نزدیک آن مرحوم آقای رضا پاشا زاده. در سوک ایشان به زبان ترکی سروده است نقل می نمایم

این خلاصه از مقالات آقایان یحیی شیدا و رضاشاهزاده استخراج شده است . (وارلیق)

﴿ پیمانیم هانی ؟ ﴾

افسوس و صد افسوس کی، جانانی ایتیردیم
هجران گتجه سی، ماه بدخشانی ایتیردیم
کؤنلوم قانی گؤزدن تۆکولور دامنه ای وای
قان ایچره اوزن قیرمیزی مرجانی ایتیردیم
بولبول گزیری گول دتیه رک گولشنی، آmma
گولشن پوزولوب، قمری نالانسی ایتیردیم
افسوس اجلین قارتالی دوستلار سوراغیندا
بیر- بیر آپا ریب دوسلاری "پیمانسی" ایتیردیم
شادلیق گولو صولدو داخی دوسلار کؤچریندن
شادلیق گولونو گوللو گولستانی ایتیردیم
دوسلار قارایا چولقالانیب ماتم الیندن
سؤیله: هانی او سرو خرامانی ایتیردیم
افسوس اجلین پایینا یاغیدردی نه اوخلار
سانسیز یارالار ایچره او پیکانی ایتیردیم
بیر عومر ادب باغینا باغبان ایدی "پیمان"
پیمانیم هانی؟ باغیله باغبانی ایتیردیم
تورکون دیلینه باردیم ائده ردی غزشتی ایله
آذراثلینه یاردیم، او انسانی ایتیردیم
قیرخ ایله فساد ایله ائدیب جنگ ووروشدو
آزادلیغین اوغرونداکی قوربانی ایتیردیم
دوسلار غمه دوشسه ایدی ائده ردی اونا چاره
دوشدوم غمه من چاره و درمانی ایتیردیم
عزتله، شرفله یا شادی او گؤزه ل انسان
عزتلی شرفلی اولو انسانی ایتیردیم
قرآنیله مایوس ایدی او ————— والا
صد حثیف بوگون عاشیق قرآنی ایتیردیم
بیلیم نه یازیم تملیته قالمیشام عاجز
آخیرنه دیرعلت کی من عنوانی ایتیردیم
"پیمان" اؤلومو گؤرنه "رضا" نی غمه سالدی
شیوه نله دئییر : شهره دورانی ایتیردیم

به نام خدا

قابل توجه مقامات محترم جمهوری اسلامی ایران

نامه‌ای از یک خواننده :

هیئت محترم مجلهء وارلیق یا سلام و درود فراوان به شما ضمن آرزوی موفقیت برای شما عزیزان و خوانندگان آن مجله، برآن شدم که در رابطه با یک موضوع، که چندروز پیش برای ما اتفاق افتاده. نامهء به حضور مبارک - تا ن ارسال کنیم. البته این موضوع ممکن است از یک نظر شخصی جلوه کند. ولی درکل به فرهنگ و ملیت یک ملت چندمیلیونی ارتباط پیدا می کند. سخن را کوتاه نموده و به اصل موضوع بپردازیم.

در اواخر سال شصت و هفت خواهرم صاحب یک دختری شد. از این که آذربایجانی هستیم، قرار شد نامش را ترکی انتخاب کنیم. با مشورت و... نامی برای او گردیدیم و او "سئودا" (از سئومک) نامیده شد. پدرش برای گرفتن شناسنامه برای دخترش به اداره ثبت احوال رجوع کرده. تا نام او را در ردیف نامهای ایرانی جای دهد و یک ایرانی به حساب بیاید. بدنیست مشاجرهء پدر دختر و مامور ثبت احوال را بدون کم و کاست به روی کاغذ بنیاورم.

مامور : اسمی انتخاب کرده اید ؟ پدر : بلی ، "سئودا". مامور : سئودا چه ؟ پدر : یک اسم ترکی است. معنی آن میشود گفت دوست داشتن . مامور : ما اجازه نداریم چنین اسمهایی را ثبت کنیم ! پدر : آخر برای چه ؟ مگر این اسم خارجی است ؟ مامور : ممکن است خارجی نباشد ولی به ما دستور داده اند که فقط اسمهایی را ثبت کنیم که در فرهنگنامه ایرانی موجود باشد. پدر : یعنی می فرمائید ما ایرانی نیستیم ؟! این شناسنامه من ، بین از کجا صادر شده ؟ مامور : نه منظور من این نیست. منظورم از فرهنگ ایرانی، فرهنگ فارسی است. البته بعضی از اسمهای ترکی را که در جامعه معمول است می توانی انتخاب کنی. پدر : یعنی آن اسمهایی که یک فارس برای فرزندانش انتخاب می کند اگر چه ترکی باشد می فرمائید . مامور : شما مجاز هستید هر استنباطی را از گفته من بکنید.

مشاجره به طول می انجامد. مامور ثبت احوال عصبانی شده و آخرین گفتهء خود را چندین بار تکرار می کند :

- آقا زیاد وقت ما را نگیر، غیر از اسمهای ترکی و کردی هر چه می خواهی

انتخاب کن ، فرهنگ ما باشما فرق می کند. شما گرچه ترکید ولسی در ایران زندگی می کنید و باید تابع فرهنگ ما باشید .
 پدرمی خواست حرف بزند ، اما اطرافیان و کارکنان دیگر مانع می شوند . بغض در گلو بالاخره پدرتسلیم می شود . و "نینا" (روسی) یک اسم خارجی ، جای " سغودا " را در شناسنامه اشغال میکند . در آخر باید به مامور ثبت احوال بگویم اگرچه او رسماً نینا نامیده شده . ولی کسی نیست او را به این نام صدا کند . بلی همه می گویند " سغودا " .

(علی خسروی کور عباسلو . تهران ۶۸/۲/۲۷)

بادرج عین نامه خواننده عزیز توجه مقامات محترم جمهوری اسلامی را به مندرجات آن جلب می کنیم و انتظار داریم که دستور لازم برای زدودن آثار تفکر آریا مبری و شوونیسم صادر گردد تا بر طبق تعالیم اسلامی امتیاز انسانها تنها با ارزشهای معنوی و تقوی داده شود نه انتساب به این و آن قوم و زبان و رنگ و خانواده .
 و نیز توجه خوانندگان را به کلمه " سغودا " که مورد اعتراض مامور محترم بوده و در فرهنگ معین با کتابت سغودا در جلد دوم صفحه ۱۹۴۷ بدان هفت معنی داده شده و معنی هفتم همان معنی عشق و محبت که مورد نظر پدر بچه بوده است جلب می کنیم و اما نام نینا که مورد پسند و قبول مامور محترم قرار گرفته یک نام روسی است که مَصغَر نام عبری (یهودی) حنا میباشد و در فرهنگ غربی اروپائی تبدیل به آن ، ژان و امثال آن شده است !

✽ دنیزدن بیر داملا ✽

چاغداش گنج شاعر لریمیزدن آخشین آغ کمرلی نین ایلک شعر مجموعه سی " دنیزدن بیر داملا " آدیله چاپدان چیخدی . اوخوجولاریمیزا بو شعر مجموعه سینی اوخومالارینی توصیه ائدیریک .

تاری نین آدیله

✽ "وارلیق" یاردیم ✽

بو ایل ده بیرنجه گنج یوردداشلاریمیزدان بایرام قاباغی گون لرده درکیمیزه یاردیم آدیق . وارلیقا یاردیم الی اوزادانلار زنگین همشهری لریمیز دگیل ، ائلینه یوردونا و آنا دیلینه جانان- اوره کدن باغلی گنج لر دیر . بیز بوفداکار قارداشلاریمیزین اصـراری اوزرینه هدیه لرینی قبول ائتدیگ و اونلارا تاری دان ساغلیق و باشا زی دیله پیریگ و قدرشنا سلیق وظیفه سی ایجابی اونلارین آدلارینی و گونده ردیکلری مکتوبو عینا درج ائتدیریگ :

وارلیق درگی سی نین ، یالنیز گوزه ل و قوتسال تورک (سؤزی) داشدیغی و هئج اولماز سا مادی یاشا یا جاغینا گوره ، کیچیک بیـر یاردیم ائدن لرین آدلاری بونلاردیر .

مبلغ	آد		مبلغ	آد	
۵۰۰۰	بیتاله احرابنی	۱۳	۵۰۰ ریال	محبوب حیدر نژاد	۱
۵۰۰۰	جعفر سلیم پور	۱۴	" ۱۰۰۰	رسول وصلی	۲
۵۰۰۰	عظیم فرخی	۱۵	" ۱۰۰۰	اسدی	۳
۵۰۰۰	حاتم مینائی ساوه شی	۱۶	۱۰۰۰	داود شهیدی	۴
۱۰۰۰۰	خلیل مایلی خامنه	۱۷	۱۰۰۰	مصطفی کمال تبریزی	۵
۲۰۰۰۰	علی آراسته	۱۸	۱۵۰۰	مسعود مختاری	۶
۲۰۰۰۰	زارع مجد	۱۹	۲۰۰۰	امیر احمدزاده	۷
۲۰۰۰۰	رضا یکانی	۲۰	۲۰۰۰	فرامرزیکانی	۸
۱۵۰۰۰۰	۲۱	۲۰۰۰	محمود حسن زاده	۹
۳۰۰۰	امیر سلیم پور	۲۲	۲۰۰۰	حجت کلاشلو	۱۰
۲۶۷۰۰۰	جمع	۲۳	۵۰۰۰	محمدیایوربایرامی	۱۱
	آقای محمد امیر خیزی		۵۰۰۰	یداله نصیری	۱۲

نه پاخشی دیر کی، گونول چکسه ده جفا بیلمز
کی مصلحت آرا ماز، عشقی چون هـوا بیلمز
سایغی ایله (آتروپات)

۶۷ / ۱۲ / ۲۳

✽ ادبی خبر ✽

اسفند آبی نین ۱۴ - اونجو گونی تهرانین علامه طباطبائی دانشگاهی نین "مدیریت و حسابدارلیق" دانشکده سینده "مبعث گجه سی و اوستاد شهریارین خاطره سی" عنوانلی موسیقیلی، ادبی گجه گنجیریلدی. بو مراسمده حضرت محمد (ص) ین مبعثی تعمید و اوستاد شهریارین ادبیات و فرهنگیمیزه خدمتلی القیشلانندی. بو مراسم دانشگاه جهادی نین فرهنگ بؤلومو طلبه لری طرفیندن ترتیب لنینمیشدی. بو گجه نین قورولما سیندا آذربایجانلی طلبه لزه بیرلیکده ایران اسلام جمهورسی رادیو و تلویزیونون اساسلی نقشلی اولموشدور.

دعوتلی لر آراسیندا ایران اسلام جمهوریمی مجلسینده کی آذربا - یجانین نماینده لریندن و دانشگاه اوستادلاریندان و آذربایجان تورک شاعرلی، یازیچی و عاشیق لاریندان بیرچوخلو گورونوردو.

مراسم ایران اسلام جمهوریمی مارشی ایله باشلانیب، قرآن کریمین علق سوره سیندن نتیجه آیه اوخوندو. صونرا آهنگران جنابلاری قوناقلارا خوش گلدیز دیبه رک مبعث بایرا مینی تبریک دئییب و آذربایجانلی تورک طلبه لریندن بو مجلسی قورماق ایچون چکدیکلری زحمتلریندن تشکر ائتدی. صونرا استاد دوكتور حمید نطقی گوزه ل چیخیشلاریلا (فارسیجا - تورکجه) "گشت و گذاری پیرامون حیدر بابا" عنوانیندا دانیشدی و جماعت طرفیندن دفعه لزه القیشلانندی. صونرا عاشیق لاردان عاشیق حیدر سزیه بیر سولو چالیدی و احساسلی شاعر حمید فرشی آنا دیلینده "مبعث" آدلی شعرینی اوخویوب القیشلانندی. آردیجا عاشیق لاردان ۵ نفر (ارکستر دسته سی) بیرنجه ماهنی و سرود اوخودولار و چوخ حرارتلی القیشلاندیلار.

مراسمین ذوامیندا ایران اسلام شورا مجلسی نین آذربایجان نماینده لریندن حجت الاسلام هریمی "مبعث" بایرامی مناسبتیه دانیشدی و صونرا گنج شاعر طلبه لردن قاسم آقا محمدی "فلک مندن شهریارلی تنز آلدی" شعرینی اوخودو. صونرا خانیم لاردان سیمین خانیم فرزانپور دانشگاهلارین ایندی کی وضعیندن بیر انتقادی مقاله و خلج معصومی خانیم "مبعث" اوچون یازدیغی مقاله نی اوخودولار. صونرا بیر قوروب طلبه لردن اوز خوش و گنج سسلریله بیر سرود اوخودولار.

بو صیرادا آذربایجان شاعرلریندن مجیدزاده (ساوالان) ۲ قطعه

" وطنیم " و " شهریاریمیز گفتدی " شعرلرینی چوخ احساسلا اوخودو، دعوت لی لر و طلبه لر طرفیندن آلقیشلانندی . مراسیمین صونوندا آقای قدمسی نفجه پارچا ماهنی و سرود اوخودو، هامی قوناقلار و طلبه لر مراسیم چیقیشلاری نین چوخ حصه سی آذربایجان تورکجه سیله اولدوغونون وئردیگی رضایتله ، ایفاچیلارین هامی سینا موفقیت لر آرزو اقدیب ، اورمک سئو- ینجی و محبتله بیر- بیریندن آیریلاراق سالونو ترک ائتدی لر .

آیریجا بو دانشگاه دا اوخویان آذربایجانلی محصل لرین ایستک لرینه گؤره تورکی دیل و ادبیاتینی اوگره شک اوچون بیر کلاس
اچیلیمیشدیر . بیز بو حقیرلی، انسانی - اسلامی ایشین بانی لرینه و علامه طباطبائی دانشگاهی نین مسئول لارینا تشکر اقدەر و تانری دان اولارا ساغلیق و باشاری دیله پیریک . اومیدیمیز بودور کی ، اوبیر دانشگاه لازیمیزدا بو فرهنگی خدمتده علامه طباطبائی دانشگاهیندان دالی قالماسینلار .

(وارلیق)

آذربایجان

تورکجه سیندن

آلمانجا یا

آلمانیا نین فرانقفورت شهرینده کی " داغ یئلی " نشریات ائوی نین آلدیفیمیز بیرمکتوبدان آنلاشیلیرکی ، بو مؤسه " بو ایل معاصیر آذربایجان ادبیاتی اثرلرینی آلمانجا چاپ ائتمه گه باشلامیشدیر " بو سیرادان ایلك اولاراق " آنار " - یین " بیض مرتبه لی ائوین آلتینجی مرتبه سی " آدلی رومانی چاپ دان چیخمیشدیر و ۳۲ مارقا ساتیلماقدا دیر . نشریات ائوی نین پروقرامیندا سیرا ایله ائلچین - یین " آغ- ده وه " ، یوسف صد اوغلونون " قاتیل گونش " ، صابر آذری - نین " دو مان چکیلیر " ، آنار - یین " آغ لیمان " ، عباسعلی جوادی - نین " معاصیر آذربایجان شعر آنتولوژیسی " اثرلری نین چاپ ائدیله جه کی قئید ائدیلمیشدیر .

==ففففف==

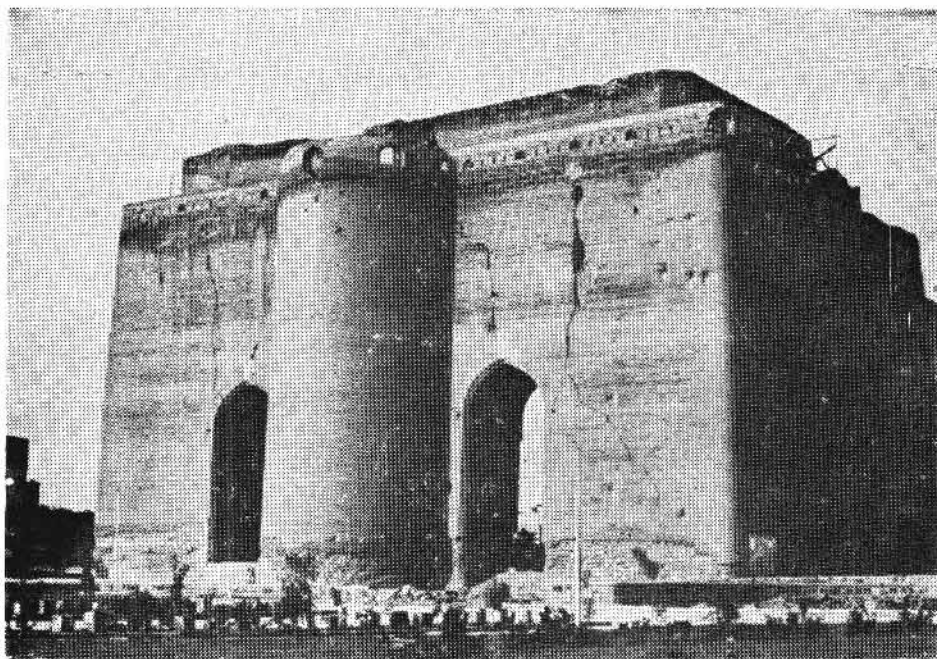
✽ پیامبر عشق ✽

آنکس که دل ز غازف و عافی برد منم
زیباترین پدیده‌ی این خلقتم ، ز منم
دل می برم ولی ره دل را نمی زنم
خود رهزن است آنکه یگزید رهزنم
پیغمبر محبت و عشقم درین جهان
گرد هوس از آن ننشیند به دامنم
در عرش عشق گرچه خدا نیستم ولی
همچون خدا به خانه‌ی دلهاست مسکنم
بر عاشقان سوخته دل نرم چون حریر
در رهگذار بلهوسان سنگ و آهن
بر روزگار تیره دلان پییک ظلمتم
بر شام تار پاکدلان صبح روشنم
تا بود و هست جامه‌ی عفت به تن مرا
از مکر مردمان هوسباز ایمنم
شیران نر به دامن خود پروراند هام
فخرم همین بس است که بام تهمت منم
(حامد) بگو به بلهوسان سیاه دل
من خارهام اگرچه بود مرمین ، تنم

ناطق تبریزی

آذربایجانین هله بوگونه قدهر تانیلما میش، قدرتلی شاعیری "فرخ".
تخلص اقمیش "قبزیل داغ" لی محمدحسین بیگدن بیر گرایلی :

گینه چیخیب دیر بخره یسه	سرو خرامان گورونور
ايله بیل برج " حمل " دن	خورشید تابان گورونور
گوتوروب مقنعه سردن	آییریر " نور " ی قمردن
آچیب " جوزا " نی کمردن	صدر " سرطان " گورونور
" اسد " تک غضبلی جانان	" سنبله " زولفوه حقییران
اندیبسن چاک گریبان	ترازو " میزان " گورونور
" عقرب " کیپریک " قوس " ابرو	" جدی " نافه ، " دلو " خوشبو
" فرخ " تک " حوت " ه بندینو بو	چاه ز نخندان گورونور

تک آلاها اگیل ، ارکیم ، آی ارکیم
قارشیندا گؤر اگیلر کیم ، آی ارکیم

مغرور دایان، آلتین آچیق، اوزون آغ
اوندان باشقا، سن بیر کسه اگیلمه

VARLIQ

PERSIAN AND TURKISH
JOURNAL

11 - th. Year No. 72 - 1

1989 Apr; May

Addr.: Vali-Asr. Ave. Bidi Str.

No. 17 Tehran - Iran

وارلیق

مجله فرهنگی ، ادبی هنری

به زبانهای فارسی و ترکی

تحت نظر هیئت تحریریه

صاحب امتیاز : دکتر جواد هیئت

تهران : خیابان ولیعصر کوچه بیدی پلاک ۱۷

تلفن عصرهای زوج : ۶۴۰۵۱۱۷

لیتوگرافی : امیر

چاپخانه بهرام - کوچه حمام ورز